דִקְדוּקָא דְלִשָׁן אֲרַמִי ׃

Inſtitutiones linguæ Syriacæ, Aſſyriacæ atque Thalmudicæ, vnà cum AEthiopicæ, atque Arabicæ collatione.

Addita eſt ad calcem, Noui Teſtamenti multorum locorum hiſtorica enarratio.

Opus non Chriſtianis modò, qui ſeriò in ſacris literis verſari cupiunt neceſſarium: ſed omnibus etiam, qui rerum origines ſcrutantur apprimè vtile.

Angelo Caninio Anglarenſi authore.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS.

Apud Carolum Stephanum, Typographũ Regium.

M. D. LIIII.

Cum priuilegio Regis.

AMPLISSIMO DOMINO, ET REVErendo patri, D. Guilielmo à Prato, Epiſcopo Clarmontano, Patrono ſuo multis nominibus obſeruã-do, Angelus Caninius Anglarenſis S. D.

EA EST, ampliſſime Antiſtes, tui erga bonos & ſtudioſos omneis animi propenſio, ac benemerendi voluntas, ea in multos beneficentia, is demum rerum diuinarũ amor: vt, tametſi nulla in me tua extarent merita, te tamen tacito quodam animi ſenſu amaturus fuerim, atque veneraturus. Nunc verò cùm tibi tantum debeam, quantum, vbi à parentibus diſceſſerim, nemini: ingratus ſanè ſim, atque ab omni prorſus humanitate alienus, niſi tibi, ſi non gratiæ relatione (quod nec meæ facultates ferũnt, nec tua fortuna deſiderat) memoris certè obnoxiæque voluntatis ſignificatione aliqua ex parte reſpondeam. Quid enim ſplendidius aut magnificẽtius excogitari poteſt tua erga me beneuolentia atque benignitate, hominem peregrinum, quémque vix ſemel, aut iterum videras? Cùm enim ex Hiſpaniis vnà cum integerrimo viro, verbíque diuini diſertiſſimo atque fideliſſimo miniſtro Simone Guichardo Minimorum maximo, in Galliam bonarum literarum omniũ altricem rediiſſem, atque in Aruernia, loci amœnitate, & Simonis amantiſſimis verbis inuitatus mẽ ſeis aliquot mecum eſſe ſtatuiſſem: Belliregardi, quod tuæ ditionis oppidum eſt μουσικώτατον, vbi ornatiſſimum templum extruendum curas, ambo conſedimus. Ibi narrare mihi Simo humanitatem tuã in omneis, in religioſos ac doctos merita celebrare quòtidie ſolebat. Vt præteream parentis tui viri clariſſimi, totíque Galliæ ſemper memorabilis ſummam prudentiam & virtutem, honoréſque ampliſſimos. Quæ omnia ad te quaſi iure hæreditario peruenerint. Verùm omnia opinione maiora mox in te expertus ſum, cùm me humaniſſimè complexus fueris, conſilióque ac re iuueris. Quid ſingula perſequar? Cùm Lutetiam venire in animo eſſet, quàm mihi liberaliter proſpexeris, quantò res meas diligentius atque amantius, quàm ego ipſe, curaueris? Nam cùm in itinere morbo ancipiti implicitus fuiſſem, viatico penè exhauſto, in hanc vrbem ignarus hominúmque locorúmque tandem correpſi. vbi literis tuis commendatitiis hoſpitium mihi, aliáque

omnia neceſſaria præbita ſunt. Ac deinceps nunquam tuam benignitatem ſenſi in me claudier. Cùm itaque mecum ipſe diſpicerem, qua ratione animi erga te mei ſpecimen aliquod darem, vt te indignum munuſculum non eſſet: commodùm in mẽtem venit lucubrationum quarundam, quas in linguam Syriacam atque Thalmudicam magno ac diuturno labore conſcripſeram. Quod argumentum non dedecere Epiſcopum arbitrati ſumus, eúmque Epiſcopum, qui Chriſti eccleſiã, quam multi hodie oppugnant vehementiſſimè, auctam atque ornatam cupiat. Tibi itaque, Antiſtes præſtantiſſime, hoc muneris, quantulumcunque eſt, libẽter deferimus, vt nos noſtráque omnia tibi in perpetuum addiximus. Vale. Lutetiæ è collegio Italorum. 1553.

QVEMADMODVM inter virtutes atque optimas diſciplinas magnam eſſe concordiã philoſophi oſtendunt, nemo vt perfectè vnam tenere poſſit, niſi in omnibus fuerit ſedulò verſatus: Sic in ipſis Linguis, quæ diſciplinarũ quaſi ancillæ ſunt atq; adminiſtræ, mirifica planè ſimilitudo atque cognatio cernitur. Quam qui accuratè non obſeruant, ii nunquam veram loquendi, atque adeò intelligendi rationem inire poterunt. Nos itaque, vt in linguis peregrinis, quarum cognitio noſtro ſeculo perutilis eſt, ne dicam neceſſariam, id perſpicuè explicaremus, de quatuor dialectorũ ratione paucis agere conſtituimus. Nã quomodo Græcæ linguæ dialecti multæ ac variæ ſunt, interſe tamen cognatæ: ſic linguarum peregrinarũ fons atque origo eſt Hebraica, cuius dialecti ſunt, Syriaca, Arabica, atq; AEthiopica, omnium citra controuerſiam vetuſtiſſimæ. Quæ omnes, ſi recta methodo tradantur, multò facilius cognoſci poſſunt, quàm vna Græca cum ſuis dialectis. Quod aliquando, ſi Chriſtus permiſerit, planum facturi ſumus. Sunt enim tres linguæ in orbe principes, Hebraica, Græca, & Latina. Quarum ſingulæ tetrade conſtant. Nam Hebræa Syriacam, Arabicam atque AEthiopicam cõplectitur, quæ magis literarum figuris, quàm reipſa diſcrepãt. Græca in quatuor illas nobiliſſimas diſtribuitur, Atticam, Ionicam, Doricam atque Æolicam. Sic Latina treis alias ſibi aſciſcit, Italicam, Gallicam, atque Hiſpanicam. Hic tetradem in Triade nemo non videt, è quibus hebdomas & ſabbatum quietis conficitur. Hinc ſacroſanctæ crucis titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè ſcriptus. Prætereà quicquid vſpiam bonorum librorum extat, his linguis comprehenſum eſt. Sed nos de Syriaca præcipuè agemus, quæ Chaldaica & Babylonica interdum dicitur. Eæ vetuſtate tãtùm differunt. Babylonica enim, quæ Aramæa, vel Meſopotamica, aut etiam Aſſyriaca nominatur, antiquiſſima eſt. Ea locutus eſt Laban: (Nã Abra

ham in Chaldæa habitaſſe, ſed Hebraicè locutum eſſe vetuſtiſſimi Hebræorum doctores autumant) quam Daniel cum ſociis ſuis didicit, atque in vaticiniis vſurpauit. Eſras quoque, Onchelos, & Ionathan ea vſi ſunt, ſed non adeò eleganter duo poſteriores. Cæterùm Syriaca non multò ante Chriſti ætatẽ florere cœpit. In quam Aquila proſelytus, Ioſeph cæcus, aliíque Hagiographorum paraphraſtæ libros aliquot veteris Teſtamenti conuerterunt. Qua demum Chriſtus & Apoſtoli lætiſſimum Euangelii nuncium, nempe בְּסוֹרְתָא, Orbi tulerunt. Haud magnum tamen inter hanc illámque diſcrimen animaduertas, niſi quòd illa purior, hæc copioſior, aſcitis ſcilicet multis è Græca vocabulis. Id quod ex Hebræorum antiquitatibus colligi facilè poteſt. Cùm enim populus Iudaicus in Babyloniam ab hoſtibus abductus, ibíque ſeptuaginta annorum acerbiſſimo exilio òppreſſus fuiſſet: paulatim linguã Hebraicam dediſcere cœpit, ſenibus iam fato defunctis, & pueris linguam Babylonicã imbibentibus. Porrò exulum multitudo, vt Ioſephus Antiq. lib. 18. cap. 12. & Thalmudici doctores narrant, vrbem ad Eufratis ripam condidere, quam ἐπιχωρίῳ voce נְהַר דְּעָא Neardam, quod eſt flumen doctrinæ, appellarunt, ſynagogis extructis atque academiis. Vbi verò ab Artaxerſe facta eſt omnibus, qui vellent, redeundi in Iudæam poteſtas: multi, pii præſertim ac tenues, ducibus Zorobabelo & Nehemia in Syriam reuerſi ſunt, & Ieroſolymorum mœnia fanúmque, quæ ſolo æquauerant Aſſyrii, rediuiuo lapide refecerũt. Non tamen exhauſta eſt ciuibus Nearda, qui longo pòſt tempore Thalmud Babylonicum ediderũt. Cæteri autẽ, quos in Iudæã Zorobabelus reduxerat, Ieroſolymis ſcholas multas inſtituere, Thalmúdque Ieſolymitanum euulgarunt: nempe ea lingua, quã ab exilio reportauerant, quæ Græca multa, & quædam Latina verba recepit, vt oſtenſuri ſumus in Lexico, quod Locupletiſſimum paramus. Soli enim docti, vt Scribæ, Phariſæi, legíſque doctores, Hebraicè ſciebant, plebs Syriacè tantùm. Quomodo ante exiliũ pauci

linguam Syriacam tenebant, Hebraicam omnes. Quod è verbis Rabſacæ, Eſa.36. dilucidè perſpicitur. Quò factū eſt, vt quod Syriacè loquebatur Chriſtus, Euāgeliſtæ Hebraicum eſſe ſcripſerint, quoniam illa lingua vtebantur Hebræi poſt exilium. Vt ſermonem huius ætatis Gallorum, linguam Gallicā vocitamus, cùm tamen à Gallica illa veteri plurimùm diſtet. Alioqui dicat Gallus aliquis è plebe, quid ſit Gæſum, quid Materis, aliáq; eiuſmodi: quæ cùm Gallica ſint, nemo niſi Latinè doctus intelligit. Quinetiā affirmare auſim, quæ in hac lingua ante quingētos ſexcentóſue annos, ſi qua modò ſuperſunt, ſcripta ſunt, à pauciſſimis Gallis, iiſdémque doctiſſimis intelligi. Chriſtus itaque Syriacè loquebatur, vt ab omnibus intelligi poſſet: quemadmodū Eccleſiaſtæ chriſtiani lingua Italica, Gallicáue, aut alia vernacula vtuntur ad plebē: non Latina, quam docti tātùm callent. Nos porrò cùm poſt Latinam, Græcámque, ad Hebraicā animū appuliſſemus, eámque abſque Syriaca perfectè cognoſci non poſſe videremus: cœpimus paraphraſes omnes Chaldaicas, quas Thargumin vocant, & ingentem illā molē Thalmudicā diligenter euoluere: in qua ſuperiore anno accuratè verſati ſumus, cùm eorum voluminum inſpiciēdorum copiam feciſſet in Sorbonica bibliotheca doctiſſimus vir, ſummúſque Theologus Frāciſcus Iouerius Valētinus. Sumus etiā aliquantū adiuti opera Munſteri, viri docti atq; induſtrii: de quo nihil aliud dicā, niſi neminē hactenus ex eius Grammatica hanc linguā intelligere rectè potuiſſe, vt confidam me hunc laborem non fruſtrà ſuſcepiſſe. Ne quis mihi illud de triuio arreptum ogganniat, facile eſſe inuentis addere. Nam in Grammaticis nemo quicquam inuenit, ſed pro ſua quiſque diligētia atque intelligentia obſeruat loquendi rationē. Quid enim de Munſteri opere vir eruditiſſimus Franciſcus Vatablus (vt vnum, qui multorum inſtar eſt, præcipuè laudem) ſenſerit, plurimi adhuc, qui illum audiuere, teſtari poſſunt. Nec id dicimus, quò Munſteri exiſtimationem violemus, ſed vt quibuſdam os obſtruamus, qui ſenten-

tiam,quanquam in conſilium non miſſi, inconſideratè ferunt. Sed quid miramur pleraque fugiſſe Munſterum, qui, vt ipſe de ſe ingenuè fatetur, ſeipſo præceptore vſus eſt: cùm doctiſſimos Hebræorum Rabbinos manifeſtè erraſſe deprehendamus? Salomonem in תַּחַת *apud Eſram, quod paſſiuè interpretatur: Aben Eſram in* שֵׁגְלָתֵהּ *in Daniele, quod pro ſingulari accipit. Poſtremò celeberrimum Gaon, γλωσσογράφον ve R. Saadiam, qui* כַּל *à* יְכַל *deriuat, & נְבַרְשְׁתָּא, נֵר בַּר שַׁתָּא non minus ridiculè, quàm falſò exponit. Nos quid præſtiterimus, facilè conſtabit prudentibus ratio, ſi vel Danielem Eſrámue contulerint, aut etiam paraphraſtas, ſed ſeruata pũctorum, quam tradimus, analogia. Conati enim ſumus, vt qui vel mediocriter in lingua Hebraica verſatus fuerit, ſuo ipſe marte, ſi noſtra diligẽter legerit, intra paucos menſeis Syriacam addiſcere poſſit. Id quàm commodè à Munſtero tractatũ ſit, nemo non videt. Præterea addidimus obſeruationes Thalmudicas, à nemine hactenus mortali editas. Cæterùm, quod ad puncta attinet, Maſoritarum veſtigiis inſtitimus, qui ſoli veram analogiam, ſed obſcuriſſimè tradunt. Porrò in cõſilium adhibuimus doctiſſimorum Chriſtianorum & Iudæorum iudicium, multorum codicum collationem, & poſtremò aliquot annorum laborem: vt multa interim perpetua meditatio, & prælegendi exercitatio me docuerint. omnia itaque τῷ χρόνῳ ἀνατίθημι, & prudentum virorum iudicio.*

בְּסַעְדָא דְיֵשׁוּעַ מְשִׁיחָא׃

LITERAE, quibus Hebræi Chaldæíque vtuntur, viginti duæ ſunt, figura diſſimiles, vi ac ſono eædem. Nos Danielis, Eſræ, Thalmudicorúmque Doctorum conſilium atque authoritatem ſecuti, quò res planior ſit, Hebraicis erimus contenti characteribus. Quorum ſignificatum exponere,quod perfectè hactenus fecit nemo, haud equidem ab re fore exiſtimo. Euſebius enim,cui (vt res ipſa loquitur) Iudæus aliquis impoſuit,venia dignus eſt. Ignoſcendum etiam Hieronymo, qui Euſebium imitatus,eadem tradidit. Nos quantum è lingua Hebraica atque Chaldaica intelligere potuimus, hanc ſimplicem collegimus interpretationem.

He	Daleth	Gimal	Beth	Aleph
ה	ד	ג	ב	א
Vermis punici	Oſtium	Camelus	Domus	Bos

Teth	Heth	Zain	Vau
ט	ח	ז	ו
Inuolucrum	Quadrupes	Telum	Clauus aduncus

Samech	Nun	Mem	Lamed	Chaph	Iod
ס	נ ן	מ ם	ל	כ ך	י
Baſis	Piſcis	Macula	Stimulus	Palma	Manus

Thau.	Scin	Res	Coph	Sadi	Peh	Aain
ת׃	ש	ר	ק	צ ץ	פ ף	ע
Crux.	Dens	Caput	Simius	Hamus	Os	Fons

Nomina literarum Chaldaica potius videntur, quàm Hebraica, vt oſtendunt שין, גימל, ריש: quæ Hebraicè dicerentur שַׁן, גְּמַל, ראשׁ. Id quod etiam vſus Thalmudicorum docet, qui ſcribũt אַלְפָּא, בֵּיתָא, cæteráque eodem modo cum א in fine, quod linguæ Chaldaicæ, vt explanabimus, peculiare eſt. Porrò quod ad ſignificatum attinet, facilis & naturæ conſentanea ratio eſt. Vt enim AEgyptii variis animantium rerúmque ſimulacris natura artéue conſtantium orationem ſuam explicabant: ſic Hebræi, quorum lingua & origo longè eſt AEgyptiis antiquior, pro literarum figuris res aliquot notas ac luculentas acutiſſimè imitati ſunt, calamóque adumbrarunt. Quod vel Aſtronomi ipſi factitant, apud quos notis quibuſdam Planetæ & Zodia referuntur.

Hebræi noſtræ ætatis malè pronunciant ſcin pro שֵׁן ſcen, gimel pro גְּמַל gemal. Beth, cheth, teth, vel in regimine ſunt, vel aleph in fine deſiderant.

De Punctis Vocalibus.

Elementa vocalia in linguis omnibus decem ſunt, nempe breuia quinque, longa totidem: literæ, præter quàm Hebraica, pauciores: ſeptem in Græca, quinque in Latina, tres in Arabica. AEthiopica enim vocales non ſeparat à conſonãtibus. Quod hoc breui diagrammate expoſitũ eſt, ſi mentis aciem contẽderis: ídque cum vera orthographia, etymóque. nam ſunt nomina Syriaca.

פַּתַח Patha ַ, α, ă: אַחַת, κᾰκᾰ, păter. Apertor.
קָמֵץ Camés ָ, ᾱ, ā: דָּבָר, κᾱλός, māter. Cõtractor.
סְגוֹל Segól ֶ, ε, ĕ: מֶלֶךְ, φέρε, mĕtus. Botrus.
צֵירֵי Ziré ֵ, η, ē: תֵּבֵל, ἥρως, dēuius. Cardines.
חִירֶק Hirec paruũ אִ, ι, ĭ, פִּקֵּד, φῐλος, lino. Frendor.
Hirec magnũ אִי, ī, ī: כִּילֵי, χῖος, filum. Frendor.

Camés hatúph ָ, ο, ŏ: קָדְשׁוֹ, κότος, pŏlus. Cõtractor raptus.
חוֹלֶם Holém א, ω, ō: קֹדֶשׁ, κωφός, pōtus. Perfector.
קִבּוּץ Quibbús ֻ, ὔ, ü: כְּלוֹ, φῦσις, cŭtis. Collectio.
שׁוּרֶק Surréc וּ, ῡ, ū. טוּר, φῦλον, mūnus. Sibilus.

Diphthongi ſunt ſex,

אי αι, æ, אֶפְרַיִם, ἐφραΐμ, aulai, יְהוּדִי, ἰουδαῖος.
או αυ, au, עוּץ, αὐσῖτις, נוּן ναῦν.
אי ει, שְׂרָפִים σεραφείμ.
או ευ, תּוֹדָא θευδᾶ, Theudá.
וי οι, œ, גּוֹי.
או ου, תּוּבַל, θουβάλ.

Sceuá : apud antiquos non facit ſyllabam. AEquum.
Hateph patha, hateph ſegol, & hateph cames retinent ſyllabam, & proprie τοῖς אהחע conueniunt.

De Analogia Punctorum vocalium.

Analogia quædam eſt inter puncta Hebraica atque Chaldaica, quomodo in Græcorum dialectis nonnullæ vocales mutantur:

Pathá nonnunquam in ſire, בַּעַל, בְּעֵל, טַעַם טְעֵם
Cames initio in ſceuá, בָּשָׂר בְּשַׂר, ὕαλος, ὕελος.
In Patha, קָדוֹשׁ קַדִּישׁ, עוֹלָם עָלַם
In hirec paruum, לָשׁוֹן, לִשָּׁן
Hirec paruum initio in pathá, מִגְדָּל מַגְדַּל, מָרִים מִרְיָם
רַבִּי ,רִבִּי ,מִדְיָן מַדְיָן :
Hirec magnum in fine in ֵ, יְהוּדִי יְהוּדֵי, מִצְרִי מִצְרֵי
Vau ſurec in hirec gadol, כְּתוּב, כְּתִיב
Holem in cames, אוֹמֵר אָמַר, אֱנוֹשׁ אֱנָשׁ, μουσάων, μουσῶν,
& in ſire, אֹמֵר אָמַר, רֹאשׁ רֵאשׁ. Non temerè tamen, nec ſemper locum habet hæc mutatio.

Literarum Poteſtas.

Tantam in literis quibuſdam vim ineſſe putat diui-

narum humanarúmque rerum perſpicaciſſimus indagator Plato, vt ex iis rei naturam facilè colligi poſſe arbitretur. Cùm enim multa alia doctiſſimè diſputantem in Cratylo Socratem faciat, inter cætera de literis nonnullis ſic loquitur, τὸ ρ̄ τῇ φορᾷ καὶ κινήσει καὶ σκληρότητι προσέοικεν. Et mox, τὸ λ̄ τῷ λείῳ καὶ μαλακῷ ἔοικεν. Quãtam ergo Hebraicarum & Chaldaicarum literarũ vim ac poteſtatem eſſe putandum eſt? Quanquam omnium linguarum eadem propemodùm ſunt elementa, literæ diſſimiles. Mirifica tamen ac penè diuina eſt in primis Hebraicarum, tum Chaldaicarum vis ac methodus literarum. Qua penitus perſpecta ratione, quod adeò operoſum non eſt, facilis ſternetur via ad cætera intelligenda.

Verùm priuſquàm ad id aggredior, oſtendendum eſt paucis, qua arte tractandæ, quáque ratione explicandæ ſint linguæ peregrinæ: de Hebræa, Chaldæa, Arabica atque AEthiopica loquor. Cæteræ enim, præter Græcam atque Latinam, ſtudio hominis prudentis dignæ non ſunt. Ea igitur ratio ferè tota in literarum quarundam non fortuita, ſed naturali mutatione poſita eſt. Vt enim variæ ſunt hominum ac ſeiũctæ pro regionum ſitu cæliſque temperie tum corporum tum animorum conſtitutiones atque naturæ: ſic longè diſſimilis eſt ſingularũ nationum pronunciandi conſuetudo. Hinc nata eſt nobiliſſima illa Græci ſermonis τετρὰς, Attici, Dorienſis, Ionici atque AEolici: cùm ſingulæ gentes eadem verba mutatis literis quibuſdam non eodem modo proferrẽt. Hinc etiam ſuperiores illæ quatuor Dialecti pendent, cùm verborum quaſi materiem ac ſupellectilem eandem habeant, varia tamen literarum quarundam pro-

nũciatione longè diuerſæ eſſe videntur: cùm tamẽ, præter literarum diſſimilitudinem, inter ſe maximè conueniant. Sed nec literæ quælibet, nec paſſim, nec vtcunque mutantur: eſt enim certa quædam & cõſtans ratio, vt eæ tantùm, quæ ſoni ac naturæ ſimilitudine conſentiunt (quod nemo niſi Hebraicè doctus intelligere poteſt) inter ſe mutuò varietur. Id quod exemplis aliquot declarabimus, Hebraicis primùm & Chaldaicis, tũ Græcis ac Latinis: nec interim Italica, Gallica, Hiſpanicáque aſpernabimur, quæ ad Latinam linguam referenda maxima ex parte ſunt. Quod eò libẽtius fecimus, vt noſtri homines illarum linguarum vtilitatem intelligant.

Mutatio literarum.

יהוא, viciſſim, מנא, מנה, מני, מנו, quæ vna eſt radix. *κάνα-στρον*, caniſtrum. *θρίαμβος*, triumphus. *θεός, σιός.* talis, *tel.* charus, *cher.* Deus, *Dio.* Sella, *ſilla.* denarius, *dinero.*

Beth in Pé, ברזל, פרזל. *βρέμω*, fremo. ſibilare, *ſiffler.*

Dalet in Teth, דבח, טבא. Iod, *ἰῶτα.*

Zain in dalethraphè, זהב, דהב. *μᾶζα, μᾶδδα.*

Lamed in res, אלמנה, ארמלא: *κλίβανος, κρίβανος.* luſciniola, *roſſignol, ruyſeñor.* vlulare, *vrlare.*

Mem in fine tantùm in Nun, טובים, טבין, alumen, *alun.* racemus, *raiſin.* damnum, *danno.*

Samech in Zain, סר, זר, *σμάραγδος, ζμάραγδος.*

Pè in Béth, נשף נשב. *πύργος*, *burgus*. caput, *cabo.* fremitus, *bramido.*

Sade in Aain, ארץ ארע, צמר עמר.

In Teth, קיץ, קיט

Sin in Thau raphatum, שלש, תלת. *ἀγαθὸς, ἀγασὸς.*

In Teth, קשר, קטר

Thau in Teth, תעה, טעא. *χιτὼν, κιθὼν.*

Et tamen animaduertendum in Thalmud præter has literas, mutari Heth & Ain, vel potius abſorberi: quòd earum pronunciatio aſpera nimis atque velut ſpumoſa videatur.

Heth abſorbetur ab Aleph, cuius aliquando nullũ apparet veſtigium, תַּחַת, תְּאתָא, vel תְּחָא, שַׁחַת שְׁתָא

Ain mutatur in Aleph, עֲרַע אֲרַע, זְרַע זְרָא.

Et abſorbetur à Iod, קְטוּעַ, קְטִי, פְּשַׁע פְּסִי.

Aliquando cadit omnino, שְׁבַע שַׁב

Sed non eſt omittendum, aliquando ad mutationem accedere metatheſin, hoc modo,

Res poſt Ain, תְּרַע שַׁעַר, pro תְּעַר.
Coph poſt Sadi, עַק קֵץ, pro קֶע.
Caph poſt Res, רְכְבִין בִּרְכַּיִם, pro בִּרְכִין.
Thau poſt Caph, נְכַתּ נַשָּׁךְ, pro נְתַךְ.
Lamed poſt Coph, חֲקַל חֲלֶק, pro חֲלֵק

Id euphoniæ gratia factum eſſe, nemo non ſentit.

Poſtremò illud obſeruandum, in Thalmud vltimas literas κατ' ἀποκοπὴν ſæpe tolli, quod in vſitatiſſimis quibuſque peculiariter fieri ſolet: quæ vt vaſa, aſſiduo vſu atteruntur.

בֵּי pro בַּיִת.
אֵימָא pro אֱמַר dicito,
אוֹקִי pro אוֹקִים conſtituit.

Hæc ratio ſi in lingua Italica, Gallica atque Hiſpanica obſeruetur, præter voces aliquot peregrinas, iudicio adhibito, facile erit eas in antiquam cum Latina reducere concordiam.

Nunc reliquum eſt, vt literarum ſingularũ vires atque officia quàm accuratiſſimè exponamus, quò planius legi atq; intelligi poſſint, quæ de verbis & nominibus in-

frà dicturi ſumus. Ac primùm, vt ea prætereamus, quæ diligenter Hebræorum Grammatici de literis tradunt, quæ ad rem noſtram parum faciunt, & peti ab illis facile poſſunt, literarum vnam modò diuiſionem ſequemur, quæ præcipua eſt.

Diuiſio literarum.

È literis Chaldaicis quædam vocantur אַתְוָתָא רְעִקָּרָא, quædã מְשַׁמְּשָׁן, hoc eſt, partim literæ radicis, partim miniſtræ: quòd illæ radici ſuæ Thematíue perpetuò hæreant, hæ illis ancillentur.

Thematicæ in Daniele & Thargumin vndecim ſunt, גוֹח טֹס עפֹץ קרֹש: In Thalmud decem tãtum, nam coph ſerua eſt. Miniſtræ vndecim, אבֹר כלֹה תֹם נוֹן. In Thalmud accedente coph, duodecim, vt planiſſimè explicabimus: ſi ſtudioſos illud monuerimus, omne huius linguæ artificium his paucis miniſtris comprehẽſum eſſe: vt qui earum vim teneat, bonã magnámque illius partem didicerit. Non tamẽ paſſim, nec temerè omnes ſeruiunt. Nam בוֹל קֹם à fronte tantùm, כהֹן à fronte atque à tergo, אוֹתי paſſim ancillantur cæteris ſibíque. Nos itaque poteſtates expoſuiſſe contenti, exemplis ſuperſedebimus: cùm quoniã breuitati ſtudemus, tum etiã quòd facilè intelligi poſſunt. Quinetiam infrà in nominum verborúmque methodo proferentur.

De literis, quæ à fronte tantùm miniſtræ ſunt.

Beth.

ב Initio facit præpoſitionem in, & cum, ὀργανικῶς. Præterea, per, iurantis. Iungitur infinitiuis, ac propriè præſens tempus ſignificat. Poſtremò vim habet ſuperlatiui, addito nomine generis, שַׁפִּירְאַ בִּנְשַׁיָא, pulcherrima fœminarum.

Daleth.

ד Hæc litera apud Danielem & Eſram nunquã ſola ſeruit, ſed cum iod, ac ſeparatè dicitur דִי. In Thargumin autem ac Thalmud frequentiſſimè, iungitúrque cum omnibus orationis partibus. Cæterùm ab Hebraica voce זו ſumitur, Zain in Daleth verſo. Hinc mutuati ſunt Græci articulos ſuos, τοῦ, τῷ, τόν.

Præcipuè hæc litera, vel דִי, articulum genitiui ſignificat: tum relatiuum, ídque in omnibus numeris, caſibus, atque generibus. exempla paſſim reperias licet. AEthiopes Zain non mutant, vt pſ.1. זְאִיחַר, qui non ambulauit. & זְאִיקַם qui non ſtetit. זְדָוִיט, τοῦ δαβίδ. Arabes dicunt דִי, & cum articulo אֶלְדִי, qui, ὅς τις.

Significat etiam quòd, vel quàm.

Quinetiam mirificam vim habet, ſi nominibus collectiuis præfigatur, vt וּדְבֵית יְהוּדָה, quod non niſi Græcè aptè reddi poteſt, καὶ οἱ τοῦ οἴκου τοῦ ἰούδα.

Recipit prætereà tam à fronte, quàm à tergo alias miniſtras: quarum officia ſuis quæque locis declarabuntur.

Lamed.

ל Præterquàm, quòd eſt præpoſitio, ad, apud, & articulus datiui, atque accuſatiui in Daniele, Eſra, & Thalmudicis, & litera בכֹּלם: Iungitur in Thalmud futuri perſonis tertiis, ſignificans, vt, לֵיכְלוּנֵה vt comedant eum. לֵיקְטֹל vt interficiat. Quod Arabibus perfamiliare eſt, לֵינְצֹר, vt iuuet.

Significat etiam permittentis voluntatem, לִבְעִי imploret, pretat. לֶחֱדִי lætetur.

Coph.

ק In Thalmud tantùm ſeruit: verùm de hoc in ſyllabis agemus.

Mem.

Mem.

מ Facit initio deriuatiua, præpoſitionē ab, ex, de, vt apud Hebræos. format participia cōiugationum omnium, præter cal actiuum, cuius infinitiuum facit. In Thargum Ieroſolymitano ſecundæ ac tertiæ coniugationum infinitiuis præfigitur, לְמִקְמָא, לְמִבְרְכָא, quod apud alios diceretur, לְבָרְכָא, & לַאֲקָמָא. Poſtremò hac litera cōparatiuum circunloquimur, quod vel Hebraicé fieri ſolet.

De literis כהן, *quæ à fronte atque à tergo ſeruiunt.*

Caph.

כ A fronte eſt, ſicut, inſtar, circiter, ferè, ſecundum, pro. Et litera בכלם. In fine pronomen ſecundæ perſonæ ſingularis.

He.

ה Initio interrogat, formal apud Danielem & veteres cōiugationē tertiam. Eſt articulus emphaticus cum pronominibus demonſtratiuis, הַהוּא *ἐκεῖνοι*. format deriuatiua ſequente daghés apud Danielem, הַמְנִיכָא, הַרְמִין.

In commentariis Rabbinorum præfigitur deriuatis à tertia coniugatione, הַשְׁנָה, הֶרְגֵל

In Thalmud præponitur aduerbiis, הַתָּם illic, הַכָא hic.

In fine pronomē eſt tertiæ perſonæ ſingularis. Quod etiam Hebræis inuſitatū non eſt, שׁוּתֹה & עִירֹה Gen. 49. לֵחֹה Deut. 34. סֻכֹּה Pſal. 10. pro עִירוֹ, שׁוּתוֹ, לֵחוֹ, סֻכּוֹ. Maſculinum cum ſire, fœmininum cum camés, & nonnunquam patha in Daniele.

Num.

נ A` fronte pauca format deriuata, נְבִזְבָּה munus, donatiuū. Apud Rabbinos frequēter quinti ordinis radicibus præfixa in deriuatis cernitur, נִמְחוֹת à מחח, נִמְסוּת à מסה.

Porrò Syri & Thalmudici hac litera tertiā vtriuſque

numeri in futuro formare ſolent.

Thargum Ieroſolymitanum etiam primam ſingularem, נֵיכֻל comedã, נִטְרֹד eiiciam: quod fit in lingua Arabum vernacula, in ſyngraphica non item.

In fine additur παραγωγικῶς, Babylonicè in futuro tantùm, ídque in ſecunda & tertia pluralibus vtriuſque generis, & in ſecunda ſingulari fœminina. Cæterùm Syriacè atque Thalmudicè eadẽ paragoge adhibetur nõnunquã tertiis pluralibus præteriti, & imperatiui, & eiuſdẽ ſecũdæ ſingulari fœmininæ, אַנְהֵרִין præluce fœmina.

In Thalmud prima plur. præteriti ſæpe in nun exit.

Porrò, quòd ad nomina attinet, animaduertẽdum eſt omnia nomina ac participia plur. in nun deſinere: de qua re infrà agemus.

Quinetiam multa verbalia in hanc literam exeunt, atque adiectiua non pauca.

In lingua Syriaca eſt pronomen primæ perſonæ ſingularis: aliquãdo etiam geminatum, נַפְשַׁן anima noſtra, אֲבוּנַן pater noſter.

Solet etiã hæc litera in mediũ dictionis loco daghés irrepere, אִבָּא אִנְבָּא: quãquam ad radicem non pertinet: vt à יְדַע fit מַנְדַּע, pro מַדַּע. Verùm de hac re ſuo loco copioſius agemus. Sed non eſt omittendũ, id frequenter in lingua Arabica fieri, אַנְבּוּב, אַבּוּב, טַנְבּוּר טַבּוּר, muſicum inſtrumentum: vnde Ambubaiarum collegia, אַנְבּוּבַיָּא

In Daniele & Eſra affigitur infinitiuo verbi ſubſtantiui, לֶהֱוֵן, pro לִהְיוֹתָם: aliis verbis non item.

De literis אותי*, quæ paſſim ſeruiunt.*

Aleph.

א Vt aliarũ princeps ac quaſi dux eſt Aleph, ſic omniũ in toto Chaldaiſmo creberrima, atque præcipuæ eſt

poteſtatis. Nullum enim nomen eſt, (propria ſemper excipio) quod huius opera non indigeat. quod perſpicuè oſtendemus, prius tamen officiis eius à fronte expoſitis.

Initio ergo primam futuri ſingularem format, tum coniugationem tertiam vnà cum multis verbalibus ab ea deductis, אַגְּחוּ prælium, ab אַגַּח. Præponitur etiã, ſed raró, imperatiuis cal, אֶשְׁתְּ bibe, אֶדְכַּר memento. quod peculiariter Arabes factitant.

Apud Thalmudicos nominibus, & aliquando præpoſitionibus præfigitur: nunc ſignificans ad, ſuper, ſecundum, אֲרַעְתֵּהּ, ex eius ſententia, à רַעְתָּא. אַלְבָּא, אַפְּמָּא, & reliqua: nũc, ſuper, עַל, אַגַּבָּא, ſuper dorſo. אַרֵישָׁא, ſupra caput.

In Thargũ Ieroſolymitano abũdat, אִירָא pro יְדָא manus.

In lingua Arabica atque AEthiopica ſæpe pluralem facit, בַּצַר aſpectus, pl. אַבְצָאר. עַמַל opus, אַעְמָאל. AEthiopicè verò, הַגַר ciuitas, pl. אַהְגָר, לְבַשׁ veſtis, pl. אַלְבְּשׁ.

Atque hæc quidem ſunt officia aleph à fronte.

In medio aleph ferè nunquam ſeruit, niſi ſeruitutem intelligamus, cum litera radicis, quæ prius latebat, apparet, vt דָּן iudicauit, דָאֵן iudicans: vel cùm conuertitur ex יְהוֹא, הֲוָאָה fuerunt fœminæ, ab הֲוָה. Sæpe tamen abũdat, quod qua ratione fiat, explicandum eſt.

Digreſſio de literis אוי, quæ pro punctis ſufficiuntur.

Duplex, vt ſuprà diximus, eſt ſcribendi ratio, vna abſq; punctis notíſque vocalibus: altera, quæ poſterius excogitata eſt, cum figuris vocalibus, de quibus egimus. Veteres ergo ſine vocalibus ſcribebãt: quæ res magnas peperit controuerſias, cùm idem verbum varias recipiat interpretationes, vt cùm Septuaginta, המטה verterũt virgam, vtpote qui legerunt הַמַּטֶּה: cum Hebræi הַמִּטָּה legant, lectúmque reddant. Sic עַמָּךְ, pro עִמָּךְ: ſic alia mul-

ta, quorum ambigua lectio facile interpreti imponere poteſt. Omnia enim nudis ac neceſſariis tantùm literis perſcripta fuerant, ad Maſoritarum vſque tempora, qui & punctis vocalibus & accentibus Biblia ſacra exornarunt. Porrò cæteri omnes libri, vt Thalmudici, & Paraphraſes Chaldaicæ vnà cum Hebræorum commẽtariis, nullas habent vocalium notas: niſi quòd ante non multos annos quidam ipſis etiam Thargumin puncta addiderũt: ſed, vt ait Elias, אֲנָשִׁים בְּלִי שֵׁם כָּל־אֶחָד כִּרְצוֹנוֹ עַל־כֵּן יָצָא מִשְׁפָּטָם מְעֻקָּל וְאֵין לְהָבִיא מֵהֶן רְאָיָה לַעֲשׂוֹת עֲלֵיהֶם דִּקְדּוּק׃
Hoc eſt, homines obſcuri, ſinguli pro ſuo arbitratu: Quo factum eſt, vt iudicium eorum deprauatum euaſerit: nec adducenda ratio ex illis eſt, vt res Grammatica in eis conſtituatur. Hinc ergo facile apparet, quid Munſterum feſellerit, qui è Thargumin pleraq; omnia profert.

Cũ igitur omnia, vt ad rem redeamus, ſine vocalibus ſcriberentur: ne maxima obſcuritas oriretur, has tres literas אוי (quas author Ieſira matres vocat, quæ nempe omneis vocaleis continent) pro punctis ſufficiebãt, aleph raro, Iod & Vau paſſim. Atque aleph quidem, præſertim in ambiguis, pro pathá & cames: iod pro ſegol, ſire & hirec: Vau pro holem, ſurec & Qibbús. Id autem in medio verbi tantum fit. exempla ſunt hæc, סאני pro סָנֵי odio habens, קארי pro קָרֵי clamans. יהודאי pro יְהוּדַי Iudæus. ביתיה pro בַּיְתֵהּ domus eius. ריבון pro רִבּוֹן dominus. גוברין pro גֻּבְרִין viri. Cum Iod aut Vau in medio mobilia ſunt, bis ſcribũtur, גוונא pro גַּוְנָא, עייל pro עַיֵּל. Quinetiam Aleph in fine abũdat pro mappic, מרהא pro מָרֵהּ dominus ipſius, רחמתתא pro רְחֵמְתָּה amaſti eam.

Hæc itaque ratio obſeruanda eſt tam in eruendis thematibus, quàm in rectè intelligendis atque ſcribẽdis vo

cibus. Sed ad propoſitum reuertamur, hoc eſt ad officia Aleph, quæ in medio, vt dixi, non ſeruit, niſi ad orthographiam legitimè exprimendam.

Verùm vt melius vis ac poteſtas Aleph in fine intelligatur, cum primis animaduertẽdum eſt triplicem eſſe nominum formam. Vna eſt abſoluta, altera emphatica, tertia ſyntactica. Abſoluta dicitur, cùm ſimpliciter nomina ſine vlla mutatione vſurpantur, vt חָכְמָא ſapientia. Syntactica, cũ ſequitur genitiuus, חָכְמַת אֱלָהָא ſapientia Dei. Emphatica verò, cùm articulus legitimus intelligitur, vt מַלְכָא, ipſe rex, ὁ βασιλεύς, חָכְמְתָא ἡ σοφία. Chaldæi itaque hunc emphaticum articulum per Aleph exprimunt, vt per אֶל el Arabes, Itali & Hiſpani. Ac nequis miretur id potius in fine, quàm initio fieri, vt apud Hebræos per ה הַיְרִיעָה: reſpondemus adhibẽdam eam eſſe methodum, qua in Cratylo vtitur Plato, nempe vt vltimam literam primam ordine collocemus, vel contrá. Ait enim ipſe ἥρα & ἀὴρ, idem eſſe. Si enim crebrò ac citò ἥρα pronuncies, facies ἀήρ. Cùm ergo oſtenderimus, he atque Aleph viciſſim mutari, ſi Platonis regulã vſurpâris, efficies vt quæ prima eſſe debebat, vltima fiat, vt הַקָּדִישׁ ſanctus, ſi ſæpe repetas, erit קְדִישָׁה, vel קַדִּישָׁא. Quinetiam ſermo Turcicus articulos in fine collocat, זְמָאן tépus, זְמָאנֵר, τῶ χρόνου. זְמַאנְלַר, οἱ χρόνοι.

Hoc igitur Aleph nominemus licet אְ רְמַנְרְעָא.

Prætereà fœmininum genus indicat, שַׁפִּיר pulcher, שַׁפִּירָא pulchra. diſcernitur autem à Mandea ratione ſententiæ.

Nonnunquam in fine pro aduerbio vocãtis ponitur, אַבָּא ô pater. Significat, licet perrarò, pronomen primæ perſonæ ſingularis, בֵּינָא inter me. Gen. 13.

ROMA

Et pro affixo he accipitur,פִּשְׁרֵה.Dan.3.pro אִיתַיָא פִּשְׁרָה. Pro אִיתַיָה Gen. 2. Cuius rei vnum extat Hebraicum exemplum,כָּלָא,pro כָּלָה,Ezech.36.

Format tertiam plur.fœm. מְשַׁחָא vnxerunt fœminæ. apud Danielem ponitur ה,נְפַלָה

Poſtremò paragogen facit,in infinitiuo Cal,מִשְׁמַעָא,in futuro נִקְרְבָא, ſed hoc raró. certè in infinitiuis Paël & Aphel vltimum occupat locum, אַשְׁכָּחָא, לְקַבָּלָא.

Iod.

י Format tertiam futuri maſculinam vtriuſque numeri, & tertiam pl.fœmininam & ſecundam.facit in medio deriuatiua, & Peil. In fine pronomen eſt primæ perſonæ ſingularis. In Thalmud facit omnes infinitiuos, & primam ſing. præteriti. Ordinalia, gentilia, & quædam deriuatiua format vnà cum ſecunda fœm. imperatiui. Multa fœminina, & pluralia quædam abſoluta, & participia Thalmudica in Iod exeunt. Alioqui ad vitandam ambiguitatem abundare ſolet, vt diximus.

Non eſt ſilentio prætereundum, Rabbinos recentiores paronyma à nominibus paſſim formare addito in fine Iod, à יוֹם dies יוֹמִי diurnus. תַּלְמוּדִי, & לִמּוּדִי, didaſcalicus & mathematicus à תַּלְמוּד & לִמּוּד, aliáque innumera. Quod fit contra linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ rationem, in quibus nulla fiunt huiuſmodi paronyma, niſi gentilia tantùm & ordinalia, cum aliis pauciſſimis. Cæterùm à nomine ſubſtantiuo nunquam ducitur paronymia, quod tam prophetarũ omnium, quàm veterum Thalmudicorum vſus oſtẽdit. Alioqui nihil vetabit,quominus dicamus שֵׁבֶט בַּרְזְלִי virga ferrea, מַטְבֵּעַ כַּסְפִּי moneta argentea, aliáque eiuſmodi, à quibus caſtæ doctorum aures abhorrent. Sed ipſos quidem Rabbinos,

qui non in myſteriis modò, ſed in ſua quoque lingua plumbei ſunt, aliâs dabitur confutandi locus. Nunc cætera perſequamur.

Vau.

ו Initio eſt coniunctio, &, atque, autem, poſtquam, vt. in medio raro admodùm ſeruit, præter pauca quædam nomina, גְּבוּרָא, קְטוֹל. Apud Rabbinos in infinitiuis ab Aleph incipientibus pro ipſo ponitur, vt לוֹכַל pro לֶאֱכֹל, לוֹמַר pro לֵאמֹר. In fine format nomen abſolutum fœmininum, חֵזוּ, מַלְכוּ. Et tertiam pluralem maſcul. בְּנוֹ, כְּתַבוּ, חֲדִיו, מַנִּיו, אַטְעִיו, quæ ſine punctis ſcribuntur, חדיאו, מניאו, אטעיאו.

Apud Thalmudicos ponitur in plural. participiorum quieſcentium Lamed, קְרוֹ, מְנַצּוֹ, clamantes, rixantes.

Thau.

ת Primò facit à fronte deriuatiuum, ſecundam futuri maſculinam vtriuſque numeri & generis vnà cum tertia ſing. fœm.

In medio ſeruit cum Aleph, vt dicemus.

In fine format ſecundam præteriti ſing. vtriuſque generis: Et primã tertiámque ſingulares, & aduerbia quædam, תִּנְיָנוּת ſecundò.

Apud Rabbinos infinitiui quieſcentiũ Lamed Aleph in Thau exeũt, לִקְרָאת legere & tertia fœm. ſing. præteriti, בָּאת venit.

De Thau in compoſitione participiorũ infrà agemus.

De ſyllabis ſeruilibus.

E ſyllabis aliæ à fronte, aliæ à calce famulantur, tum aliæ apud paraphraſtas, aliæ apud Thalmudicos, de quibus ſingillatim dicendum eſt.

יַת.

In paraphraſtis tantùm eſt articulus accuſatiui.

קָא.

Hæc ſyllaba tam ſeparata, quàm adnexa reperitur in Thalmud, vímque habet affirmationis, vt קָתְנֵי, קָאָמַר.

דִּי.

Qui, quem, cum lamed לְדִי, cuius, cui: cum mem מִדִּי à quo. freques̃ in Daniele, apud quem pro articulo τοῦ accipitur.

כִּדְ.

Cum verbis eſt, propterea quòd, מִדְּרַחֵם. Deut. 7. & cum בַּר hoc modo, בַּר מִדַּהֲווֹ 3. Reg. 10. præter eos, qui erant.

אִת.

Facit paſſiuam vocem, quanquam apud Thalmudicos & Syros perſæpe cadit thau, אִקְּרִי pro אִתְקְרִי.

נִתְ.

Hac ſyllaba formant rabbini Hithpaël, נִתְקַשֵּׁר.

בִּדְ.

Præfigitur præteritis בִּדְשְׁבַקְתּוּן, 3. Reg. 18. quoniam deſeruiſtis: & futuris, בִּדְאֲתְבַר Leuit. 26. me frangente.

הִי vel אִי.

Initio interrogant, אִידֵן quíſnam, אֵיכָא vbínam.

Syllabæ quæ ad calcem ancillantur.

הִי.

Pronomen affixum ſingulare eſt, quod pluralibus additur maſculinis, cuius exẽplum lingua Hebraica ſuppeditat תַּגְמוּלוֹהִי, pro תַּגְמוּלָיו, Pſal. 116. Syriacè & Thalmudicè extruditur he, בְּנוֹי filii eius.

Et ſingularibus quibuſdam quieſcentibus lamed, ſed antecedente ſurec, אֲבוּהִי.

Verbis etiam pluralibus adnectitur, אֲסַרוּהִי, אֲסַרְתּוּהִי.

Quinetiam

Quinetiam quieſcentibus lamed, & aliquãdo Ain adiungitur, בְּנָהִי ædificauit ipſum. Eſr.5. & וַאֲתִיבְהִי & reſpondit ei. 3. Reg.22. Et ſecundis perſonis ſing. præter. בְחַנְתוּהִי Deut. 33. & primæ plur. אֲתִיבְנָהִי. Gen.44. Præterea imperat. deficientibus pe nun סַבְהִי. 4. Reg.4. Et perfectis nonnunquam, סוֹבְרָהִי. Exod.5. Poſtremò cum אִית copulatur אִיתוֹהִי. Dan.2.

הָא.

Iungitur verbis pluralibus & nominibus eodẽ prorſus modo, quo הִי, אֲבוּהָא: nam fœm. eſt: vnum extat Hebraicum exemplum, וְאַתִּיקֵיהָא, Ezech.41.

הֶן & הוֹן.

Tertiæ plur. affixa, ídque in nominibus tantùm, dicitur tamen כְּלוֹן pro כָּלְהוֹן. In his autẽ & ſequentibus prius eſt maſculinum.

הֵי & הוֹ.

Thalmudici reſecto nun dicunt, נַפְשְׁהוֹ: quanquam Hebræi perperam pronunciant הוֹ, & נַפְשְׁהֵי.

כֶן & כוֹן.

Secundæ plur. affixa, Thalmudicè כוֹ & כֵי, ſed verbis etiam adduntur.

נֵהּ & נַהּ.

Affixa tertiæ ſing. ſed cum futuris tantúm.

נַן & נוּן.

Pluralia, cum Præteritis & futuris, antecedente vau dicitur נִין pro נוּן, וּטְמוֹנִין. Gen. 26. Reperitur etiam לִיתְנוּן.

נַךְ & נָךְ.

Secundæ ſing. affixa, ídque in futuris.

נַן & נָא.

In verbis faciunt primam pluralem, Babylonicè נָא, נַן Syriacé, Præterea affixum primæ plur. Et ſecundam im-

peratiui fœm. plur. De נָא in compoſitione participiorũ mox agemus.

נִי.

Affixum primæ ſing. cum verbis tantùm: in futuro aſſumit nun cum daghes, quod fit etiam in quieſcentibus lamed.

תָא.

In hanc ſyllabam aliquando exit ſecunda præteriti maſculina, יְדַעְתָּא. Dan. 5.

תֵּן & תוּן.

In has ſyllabas ſecundæ præter. plur. deſinunt, maſculinæ in תוּן, in תֵּן fœmininæ, ſed Thalmudici nun abiecto תו dicunt & תִּי. Ezechielis 33. עֲשִׂיתֶן legitur in genere virili, pro עֲשִׂיתֶם.

יִן, יָא, & יֵא.

Omnia maſculina orthoclita in plur. abſoluto in יִן exeunt. Quod Maſoritæ nouies in lingua Hebraica obſeruarunt,

אֲחֵרִין alii, Iob 9.

הָאִיִּין inſulæ, Ezech. 26.

בַּחַיִּין in vita, Iob 24.

הַיָּמִין dierum, Dan. vltimo.

חִטִּין triticum, Ezech. 4.

מְלָכִין reges, Prou. vltimo.

צִידוֹנִין Sidonii, 3. Reg. 11.

שׁוֹמְמִין vaſtatæ, Thren. 1.

הָרָצִין curſores, 4. Reg. 11.

Præterea in Iob ſæpe legitur מִלִּין pro מִלִּים.

Omnia ergo maſculina canonica pluralem mittunt in יִן, מַלְכִּין מֶלֶךְ, dualia in יִן ,ַ קַרְנַיִן קֶרֶן: cæterùm emphatica cum Mandea deſinunt in יָא, מַלְכַיָּא, οἱ βασιλεῖς. Ve-

rùm denominatiua in י, plurali faciunt יַא, יְהוּדַי יְהוּדַיָא,
quāquam Syri ſcribunt יהודאי,אי, cæteráque eodē modo.

Syntactica omnia, non intercedente daleth, in ֵי, מַלְכֵי
אַרְעָא: In Thalmud tamen, & apud Syros etiam abſoluta
hác formā retinent. Sed de his omnibus infrà copioſius.

תִי.

In hanc ſyllabam in Thalmud exeunt multa adiecti-
ua fœminina, רַבְתִי, אַחֲרִיתִי. Thren. 1. רַבָּתִי & שָׂרָתִי legimus
forma non abſimili.

נְהִי & נְהוֹ.

Eos, eas, cum verbis tantùm in Thalmud.

תָן.

Multa adiectiua à quieſcentibus lamed ducta in תָן
exeunt, עִנְוְתָן, אֶכְתָן: quorū fœminina ſumunt iod, עִנְוְתָנִי.
Syriacè quædam fœm. pluralia in hanc ſyllabam exeūt,
בְּתוּלְתָן, שְׁכֵנְתָן, עֲלֵימְתָן, in Eſter & Ruth.

וָן & הָן.

Nomina quieſcētia lamed aliquādo in plur. in הָן deſi-
nunt, אַבָא, אֲבָהָן: אִמָא אִמָהָן, אִמָּא אִמָּהָן, quanquā poſtremū
ſecundam geminare videtur.

Prætereà omnia, quæ abſolutè exeunt in ו, vel י, vel
ה, vel א, in plurali abſoluto habēt אַרְיֵה,וָן אַרְיָוָן, מַלְכוּ מַלְכְוָן,
כֻּרְסֵא כֻּרְסְוָן.

נוֹהִי.

Affixum ſing. tertiæ perſ. maſc. in Thalmud.

כְּשֶׁ.

Frequentiſſimum apud Rabbinos, ſed initio tantùm,
כְּשֶׁהוּא, כְּשֶׁיָּבֹא, & cum ל לִכְשֶׁיָּבֹא. ſignificat, cum, vbi, ܟܕ.

תֵי.

Nomina plur. fœm. ſyntactica in hanc ſyllabam ex-
eunt, אֲבָהָתֵי עָלְמָא Gen. Targum Ieroſ.

Atque hactenus de literarum ac ſyllabarum vſu. Hæc ſi diligenter lecta atque percepta fuerint, magno erunt ad cætera cognoſcenda adiumento.

De partibus orationis.

Partes orationis in linguis Hebraica, Chaldaica, Arabica atque AEthiopica tres ſunt, Nomē, Verbum, Millá, quod συγκατηγόρημα voces licet. Quomodo veteres Græci in ὄνομα, ῥῆμα, & σύνδεσμον, orationem diſtribuebant. Millá porrò partes inflexiles, quæ literis ſæpe ſingulis ſignificantur, comprehendit.

De verbo Chaldaico.

Verba in Grammaticis locum ſibi primum meritò vendicant: quòd ab ipſis cætera proficiſcātur. Verba itaque Chaldaica quatuor potiſſimùm rebus ab Hebraicis diſcrepant, numero præteriti perſonarum, coniugationum ordine, punctorum ratione, compoſitione participiorum cum pronominibus, & punctorum ratione. In cæteris magnus conſenſus. Nam quæ ad literas, ſyllabáſque ſeruiles pertinent, ſuperius explicata ſunt.

Quod ad puncta vocalia attinet, dedimus operam diligenter, vt reſectis literis abundantibus, quæ pro punctis addi ſolent, appareat vera ac legitima punctorum in ſingulis perſonis ratio. Quod præſertim è Daniele & Eſra collegimus, adhibita adeò accurata analogia, vt ne Iudæi quidem reclamare poſſint.

De compoſitione participiorum ſuo loco agemus.

Porrò perſonæ præteriti decē ſunt, cùm in lingua Hebraica nouem tantùm cernantur: quoniam tertia plur. apud Chaldæos genere diſtinguitur, Hebraicè communis habetur. Eius rei ratio hæc eſt:

Omnes primæ perſonæ communes ſunt, hoc eſt, ge-

nus diſtinctum non habent: quia cùm loquuntur, ſuum ipſæ genus indicant. Cæteræ omnes apud Chaldæos vtrunque genus habent: apud Hebræos verò tertia pluralis, vt diximus, genere non diſtinguitur. Nam in futuro quidem etiam apud Hebræos decem perſonæ reperiuntur, tertia nempe plurali fœm. à ſecunda per Iod diſtincta. Quod Maſoritæ ter obſeruarunt:

וַיֵּחַמְנָה Gen.30.
וַיִּשַּׁרְנָה 1.Samue.6.
יַעֲמֹדְנָה Dan.8.

De verborum ordinibus.

Verborum ordines octo ſunt.

Ad primum referuntur perfecta, quorum tres literæ radicis perpetuò apparent, קְרֵב, כְּתַב.

Ad ſecundum defectiua Pe nun, vel Pe Iod, quorum prima litera caduca eſt, יְכֹל יְכֹל, אֲטַר נְטַר.

In tertio ponuntur quieſcentia Pe Aleph, vel Iod, אִירַת יְרַת, אֱכַל אֲכַל.

Quartus continet quieſcentia Ain Vau, תָּב, קָם.

Quintus habet quieſcentia Lamed Aleph, vel Iod, vel He, חֲדִי, קְרָא, בְּנָא.

Sextus cõplectitur duplicantia Ain, גַּר à גְּדַר: קַץ, à קְצַץ.

In ſeptimo collocantur compoſita, id eſt, deficientia Nun vel Iod, & quieſcentia Lamed, aut quieſcẽtia vtraque extrema, יֵאתֵה אֲתָה, יְצֵא, נְצָא, & Syriacè יֵיתֵי.

Poſtremò verba quatuor vel quinque literarũ, quorum permagnus eſt numerus, ad octauum ordinem rediguntur, atque omnia ſecundæ ſunt coniugationis, quæ dicitur paël, פַּרְנֵס, שַׁלְהִי.

De coniugationibus.

Coniugationes Chaldæorum octo ſunt, Peal, Ithpeál,

Peil:Paël,Ithpaël:Aphel,Ophál: Poál quadrata. Quæ,ſi coniugandi ratio propius ſpectetur, tres tantùm ſunt. Nam Ithpeal, & Peil paſſiuæ voces ſunt ipſius Peal. Ophal eſt paſſiua vox Aphel. Poal verò quadrata ad Paël refertur. Sed nos,quò planius res explicaretur,hoc modo diſtribuere maluimus.

פְּעַל eſt vox actiua Cal,vt כְּתַב.

הִתְפְּעֵל eſt eius vox paſſiua,vt niphal, אִתְכְּתֵב.

פְּעִיל eſt forma imperſonalis, cuius perſona agẽs non exprimitur, כְּתִיב ſcribitur,ſcriptum eſt.

פַּעֵל eſt coniugatio actiua dagheſſata,קַדֵּשׁ. Ithpaël vox eius paſſiua, אִתְקַדַּשׁ.

אַפְעֵל eſt hiphil Hebræorum, אַפְעֵל vox eius paſſiua, אִתְקַן,אִתְקֵן.

פּוֹעֵל continet quadrata, quæ ad Paël referenda ſunt, סוֹבַר.

Non eſt tamen neſciendum,etiã à neutris aliquando duci paſſiuã vocem,אִתְיַתְּבַת Num.5.Frequentabatur,cui reſpondet נוֹשְׁבָה.

Quinetiam quædam ſunt paſſiua ſine voce actiua, vt אִשְׁתְּכַח, quod proculdubio eſt Ithpeal,cùm Peal non legatur, ſed Aphel tantùm אַשְׁכַּח. Quod errandi anſam quibuſdam præbuit: cumvel Hebraica exempla multa reperiantur.

Poſtremò nonnulla ſunt actiuæ ſignificationis ſub voce paſſiua.

Daniel tamen & aliquando Paraphraſtæ verba cum Hebraica forma, quanuis perrarò vſurpant,vt יוּכַל,quod Chaldaicè dicitur יְכַל,è quibus quædam Maſoritæ ad Hebraicum characterem recuderunt.

Verùm vt planiſſimè omnes intelligant, quanta ſit il-

larum quatuor linguarum cognatio, ſtatuimus ſingula paradigmata verborum Arabicorum atque AEthiopicorum exponere. Nam ſuperioribus annis Pſalterium Arabica lingua, pôſt AEthiopica excuſum eſt: Et nuper AEthiopicum Euangelium Romæ editum. Vtemur tamen literis Hebraicis, cùm vt res facilius cognoſcatur, tum etiam quod fieri commodiſſimè poteſt ob literarũ ſimilem poteſtatem.

Illud interim obſeruãdũ eſt, Arabibus atque AEthiopibus optimè cum Chaldæis conuenire, niſi quòd Arabes dualem numerum habent, qui in verbis duntaxat genere non diſtinguitur. Quò fit, vt perſonas quatuordecim vſurpent, cùm Chaldæi atque AEthiopes decem modò habeant.

Præterea inter coniugandum, cùm Hebræi, Chaldæi atque Arabes vltimas ſyllabas pronominum à rectis mutuentur, AEthiopes ſumunt ferè ſemper ab obliquis. Quod iam exemplis oſtendemus.

Paradigma verbi Cal Arabici.

Præteritum.

נַצַר Iuuit M. נַצַרַת Iuuit fœm.

נַצַרְתָ Iuuiſti M. נַצַרְתִ Iuuiſti fœm.

נַצַרְתֻ Iuui. Comm.

נַצַרוּא Iuuerunt M. נַצַרְןַ Iuuerunt fœm.

נַצַרְתֻם Iuuiſtis M. נַצַרְתֻןַ Iuuiſtis fœm.

נַצַרְנָא Iuuimus Comm.

Dual.

נַצַרָא Iuuerunt duo M. *ὠφελησάτην.*

נַצַרַתָא Iuuerunt duæ, fœm.

נצרתמא ὠφελήσατον, Comm.

Benoni.

נאצרן ὠφελῶν. נאצרתן ὠφελοῦσα.
נאצראן ὠφελοῦντε. נאצרתאן ὠφελούσα.
נאצירון ὠφελοῦντες. נאצראתן ὠφελοῦσαι.

Paul.

מנצורן ὠφεληθείς. מנצורתן ὠφεληθεῖσα.
מנצוראן ὠφεληθέντε. מנצורתאן ὠφεληθείσα.
מנצורון ὠφεληθέντες. מנצוראתן ὠφεληθεῖσαι.

Syllaba ן Arabicè puncto, non literis exprimitur.

Infinitiuus.

Multiplices formas habet, ſimplex eſt huiuſmodi, גלוש ſedere. חרוג exire. צרבאן verberare.

Imperatiuus.

Maſcul.

אנצר ὠφέλει.
אנצרא ὠφελεῖτον.
אנצרוא ὠφελεῖτε.

Fœm.

אנצרי
אנצרא
אנצרנא

Futurum.

אנצר Præſ. Sing. Com.
ינצר 3. ſing. maſc. תנצר 3. ſing. fœm.
תנצר Iuuabis maſc. תנצורין fœm.

Plur.

תנצר Iuuabimus Com.
תנצרון Iuuabitis M. תנצרן F.
ינצרון Iuuabunt M. תנצרן F.

Dual.

יִנְצְרָאן Iuuabunt duo M. תִּנְצְרָאן F.

תִּנְצוּרָאן Iuuabitis Com.

Exemplum verbi AEthiopici.

Præteritum.

גַּבַר	Fecit M.	גַּבְרַת	Fecit F.
גַּבַרְךָ	Feciſti M.	גַּבַרְכִּי	Feciſti F.

גַּבַרְךָ Feci Com.

גַּבַרוּ	Fecerunt M.	גַּבְרָא	Fecerunt F.
גַּבַרְכְּמוּ	Feciſtis M.	גַּבַרְכֶּן	Feciſtis F.

גַּבַרְן Fecimus Com.

Benoni.

Maſc.			Fœm.
גַּבִיר	Faciens.	גַּבִירָא	Faciens.
גָּבִירָן	Facientes.	גַּבִירַת	Facientes.

Paul.

Maſc.			Fœm.
גְּבִיר	Factus.	גְּבִירָא	Facta.
גְּבִירָן	Facti.	גְּבִירַת	Factæ.

Infinitiuus.

גַּבִיר facere, & cum Biclam,

לַגַּבִיר, בַּגַּבִיר.

Imperatiuus.

Maſcul.			Fœm.
גַּבַר	Fac.	גְּבְרִי	Fac.
גַּבַרוּ	Facite.	גְּבְרָא	Facite.

Nemo miretur duo ſeuain: nam id AEthiopum poſtulat orthographia.

Futurum.

Maſc.			Fœm.
יְגְבַר	Faciet.	תְּגְבַר	Faciet.

E.i.

תְּגְבַּר	Facies.	תְּגְבְּרִי	Facies.

Comm.

נִגְבַּר Faciemus.

יְגְבְּרוּ	Facient.	יְגְבְּרָא	Facient.
תְּגְבְּרוּ	Facietis.	תְּגְבְּרָא	Facietis.

Hinc iudicent omnes licet, quanta ſit harum linguarum affinitas: quámq; paruo negotio, ſi fideliter ac methodicè tradantur, cognoſci ac penitus intelligi poſſint. Cùm verba Atticè coniugata multò magis diſſentiãt ab AEolica & Dorica dialecto, quàm Arabica atq; AEthiopica vel inter ſe, vel ab Hebraica & Chaldaica diſcrepẽt. Sed iam redeamus ad Chaldæorum coniugationes.

De coniugatione Cal in Perfectis.

Prima coniugatio verborum perfectorum tres habet formas, פְּעַל vt שְׁפַר : פְּעֵל vel פְּעִל , vt תְּקֵל , סְגַר : & פְּעוֹל vt רְמוֹךְ. Quod etiam in Hebraica cernitur, niſi quòd prius punctum hîc ſemper camés, illic perpetuò ſeuá. exempla ſunt, פְּקַד, חְפַץ, יְכוֹל. Iod in Cal perfecto nuſquam eſt, niſi cũ ſine punctis ſcribimus, vt קריב, & cũ punctis קְרֵב.

Præteritum Cal Perfectorum.

פְּעַל.

Fœm. Sing.	Maſc. Sing.
3. כְּתְבַת	3. כְּתַב
2. כְּתַבְתְּ	2. כְּתַבְתְּ

Commu.

כִּתְבֵת.

Fœm. Plur.	Maſc. Plur.
3. כְּתַבָא	3. כְּתַבוּ
2. כְּתַבְתֵּן	2. כְּתַבְתּוּן

Comm.

כְּתַבְנָא.

Annotationes in Præt. Cal.

Forma ,פְּעֵל, eodem modo variatur, ſempérque retinet ſire, niſi in tertia plurali, quæ habet hirec, פְּעִלוּ, פְּעִלָא. At פְּעַל in tertiis retinet hirec, in aliis ſire, niſi quòd tertia ſing. fœm. formā habent פִּעֲלַת. Cæterū פְּעוֹל nihil mutat.

Tertia ſing. fœm. ſemper exit in tau, quod bis in Hebraica lingua factum eſt,

אָזְלַת יַד Deut.32.

וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא Ezech.46.

Si ergo vltima fuerit res, formā habet פִּעֲלַת, ſi עין ח, פְּעֵלַת. ſi prima fuerit gutturalis פַּעְלַת, & aliquando פֶּעְלַת : & prima פַּעֲלַת.

Secūda ſing. maſc. aliquādo habet paragogen Aleph, יְדַעְתָּא Dan.4. Et nonnunquam deſinit in camés, quod fit in pauſa tantùm, יְכֵלְתָּ Dan.2. הִתְרוֹמַמְתָּ 5.

De præterito Syriaco & Thalmudico.

Syri & Thalmudici non multùm variant à forma expoſita, quæ Aſſyriorum eſt. Tertiæ enim plur. vtrique paragogen nun addunt, עֲבַדְן, עֲבָדוּן : cuiuſmodi duo tantùm exempla habes in Hebraiſmo,

יָדְעוּן Deut.8. & צָקוּן Eſa.26.

Præterea primam plur. Syri ſæpe in geminum nun, Thalmudici in vnicum terminant, אכלן, אכלנן. Quòd ſi ante nun in perfectis Iod ponatur, vel eſt participium compoſitum, vel error librarii.

Talmudici primam ſing. in Iod finiunt, מְשַׁחִי, אֲכַלִי, ſed accedente affixo redit Tau, מְשַׁחְתֵּה

Benoni.

Participium præſens ſub pe ſemper habet camés, ſub Ain Siré, vel hirec, aut patha, ſi lamed fuerit אחע. Nam פַּרְסִין Dan.5. vel nomen eſt, vel ſcribēdum פָּרְסִין. Porrò

cùm nominum more flectatur, aſſumit Aleph Mandéa, túmque vim potius nominis habet.

Forma Benoni.

כָּתֵב כָּתְבָא כָּתְבִין כָּתְבַיָּא

οἱ γράφοντες, γράφοντες. ὁ γράφων γράφων.

Fœm.

כָּתְבָא כָּתְבְתָא כָּתְבָן כָּתְבָתָא

Neutra ſæpe habent hirec, דְּלִק Dan.7. נְחִת, & יְכִל, 3.

De compoſitione Part. cum Pron.

Animaduertendũ eſt participia omnia maſculina cõponi cũ pronominibus primæ & ſecũdæ perſonæ (quod tamen in Daniele & Eſra haud reperias) vt præſentis ſignificatio referatur.

Verùm, nequis, vt falſò Munſterus credit, præteritum componi putet: age id aliquot oſtendamus exemplis, ídque in aliis coniugationibus, in quibus participia literis quibuſdam, nedum punctis, à præterito diſcrepant.

מְסַלְּקְנָא, Ego aufero. Eſa.1.
מְהוֹדְעְנָא לְהוֹן oſtendo eis. Exod.18.
מְבָרְכַתְּ tu benedicis. Num.23.
מַשְׁקְתְּ tu irrigas. Deut.2.

Hæc nemo tam erit impudens, qui participia eſſe negare audeat.

Quinetiam quinque ſimilia extãt in lingua Hebræorum exempla,

וְיוֹלַדְתְּ Iud.13.
שׁוֹכַנְתְּ, & יוֹשַׁבְתְּ Ier.22.
מְקוֹנַנְתְּ Ibidem.
מִשְׁתַּחֲוִיתֶם Ezech.8.

Hæc, ſi quis acutè perpendat, participia cum pronomine compoſita eſſe deprehendet. Quanquam ſine vlla

ratione Iudæi quidam participia cum præteritis compoſita eſſe autumant.

Rabbini id imitari voluerũt, cùm dicant מְקַבְּלְנִי, Edoctus ſum à maioribus.

Sed cur tertiæ perſonæ pronomẽ non componatur, quærat fortaſſe aliquis. Is ſciat tertias perſonas etiam in præteritis literas pronominum ſibi non aſciſcere, quas aliæ omnes habent.

Compoſitio ergo fit prima pronominis recti litera reſecta, תְ, נָא, נָן, תוּן, hoc modo,

ille ſcribit	tu ſcribis	ego ſcribo.
כָּתֵב	כָּתֵבְתְּ	כָּתֵבְנָא
illi ſcribunt	vos ſcribitis	nos ſcribimus.
כָּתְבִין	כָּתְבִיתוּן	כָּתְבִינָן

Thalmudici cætera ſeruant, ſed nun tertiæ & ſecundæ reſecant, כָּתְבִיתוּ, כָּתְבִי.

Fœminina non componuntur, ſed ſeparatim ponuntur, מַשְׁכְּחָא אֲנָא Prou.9.

De participio paſſiuo Cal, *quod dicitur* פְּעִיל.

Perpetuò habet ſeua & hirec gadól, quæ nunquam mutantur.

M.

כְּתִיבַיָּא	כְּתִיבִין	כְּתִיבָא	כְּתִיב

Fœm.

כְּתִיבָתָא	כְּתִיבִין	כְּתִיבְתָא	כְּתִיבָא

Compoſitio.

Nõ ſecus cõponitur, ac cætera omnia, vt נְבִיבְנָא Gen.40.

כְּתִיבִיתוּן	כְּתִיבִינָן	כְּתִיבַתְּ	כְּתִיבְנָא

De *Imperatiuo.*

Imperatiui forma frequentiſſima eſt פְּעֹל, vel פְּעַל ſi vltima ſit חעֹר, aliquando etiam פְּעֵל. Quòd ſi prima fue-

rit gutturalis, ſæpe habet. ֵ,

כְּתַב כְּתַבוּ כְּתַבִי כְּתַבְנָא

Qui כְּתֵב ſcribendum putant, analogiæ vim non tenent. Cùm ֵ nunquam in fine ſcribatur, niſi ſequente Maccaph.

De Infinitiuo.

Formã habet מִפְעַל: aſſumit enim mem à fronte, præter duo verba, לְהֱוֵא frequens in Daniele, & aliis, & לְבְּנֵא, Eſræ 5. pro לְמֶהֱוֵא, & לְמִבְנֵא.

Quod nequis miretur, etiã in lingua Hebraica fieri ſolet, וּמִשְׁלֹחַ, Eſter. 9.

לְמִקְרָא, & לְמַסַּע, quæ doctiſſimus Iudæus Ibn Eſrá infinitiuos eſſe affirmat. quidam illud addunt,

וּמִשְׁחַת מֵאִישׁ מַרְאֵהוּ, Eſa. 52.

Paradigma, cum בכל.

מִכְתַּב כְּמִכְתַּב בְּמִכְתַּב לְמִכְתַּב.

Si Pe fuerit ע״ח, primum punctũ eſt ſegol, מֶעְבַּר. Mem nunquam accedit, niſi cum Lamed, מִלְמִכְתַּב. Syri addũt, præſertim præterito ſequente, paragogen aleph, מִסְבְּרָא סְבַרְנָא, Pſal. 40.

De Thalmudico.

Porrò Thalmudici, vt hac forma vtuntur nonnunquã, ſic frequẽtiſſimè eam vſurpant, quæ more Hebraico formatur, niſi quòd accedit in fine Iod, hoc modo,

כְּתוֹבֵי, לִכְתוֹבֵי.

De futuro.

Triplicem habet formam, אֶפְעֹל vſitatiſſimam, cùm lamed eſt הע״ר, אֶפְעַל, alioqui אֶפְעֵל.

Sing.

3. fœm.	2. f.	2. maſc.	3. m.	1. com.
תִּכְתֹּב	תִּכְתְּבִין	תִּכְתֹּב	יִכְתֹּב	אֶכְתֹּב

Plur.

3.fœm.	2.f.	2.maſc.	3.m	1.com.
יִכְתְּבָן	תִכְתְּבָן	תִּכְתְּבוּן	יִכְתְּבוּן	נִכְתּב

Aleph ſemper habet ſegol, cæteræ hirec, niſi pe ſit ע״ח, תַּעְבְּדוּן Eſr.6.& תַּעַבְדוּן 4.

Tertia pl. habet paragogen nun, præter vnum, יֵאבַדוּ, Ierem.10.

De coniugatione paſſiua, quæ dicitur אִתְפְּעֵל.

Formam habet ſimilem eius Hebraicæ, quæ vocatur הִתְפַּעֵל, niſi quòd non eſt affecta daghés. Quòd verò ab aleph incipiatur, non eſt mirandum, cùm Hebraica duo ſint eiuſmodi, quæ he conuerterunt in Aleph,

אֶתְחַבַּר יְהוֹשָׁפָט, 2.Paral.20.

אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב Pſal.76.

Syllabæ vltimæ non ſecus variãtur, ac in voce actiua.

Paradigma.

אִתְכְּתֵב   אִתְכְּתֵבַת

אִתְכְּתַבְתְּ   אִתְכְּתַבְתְּ

אִתְכְּתֵבֵת.

אִתְכְּתַבוּ   אִתְכְּתַבְנָא

אִתְכְּתַבְתּוּן   אִתְכְּתַבְתֵּן

אִתְכְּתַבְנָא

Quæ de actiuo præterito diximus, quod ad literarum quarũdam pathe attinet, ea quoque hîc locum habent.

Syllaba את tranſponitur & mutatur, vt in lingua Hebraica. Quanquam tau ſæpe Syriacè & Thalmudicè cadere ſolet, præſertim ſi Pe fuerit רטת, quod euphoniæ gratia fit, אִטְּבַע, pro אִתְטְבַע. Nam quod Mũſterus de beth dicit, commẽtitium eſt. Ea enim, quæ citat, neutra ſunt, non paſſiua. Nam legimus וְיִתְבַּטְלוּן Eccl.12.

Thalmudici ferè ſemper abiiciunt tau, vt אִגְּנֵד pro

אִתְנְגַר ,אִקְּפַל, aliáque innumera.

Cuius rei extant Hebraica exempla,וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם,pro נִתְכַּפֵּר, & שְׁמֵי מְנוֹאָץ,pro מִתְנוֹאָץ. Aleph aliquãdo habet ſegol,אֶתְעֲקְרָה Dan.7.

De participio paſſiuo.

מִתְכְּתֵב מִתְכַּתְבִין

מִתְכַּתְבָא מִתְכַּתְבָן

Cõponitur cũ pronomine,& accipit Aleph Mandea: &, niſi ſit error librariorum, aliquando formatur cum Aleph,אֶשְׁתַּבְהַן ,אִתְקְטַע,& alia perpauca in Hagiographis.

Thalmudici Tau reſecant,מִכְּתֵב, & reliqua.

De Imperatiuo paſſiuo.

Differt à præterito primo punĉto,quod eſt ſegol:cùm in præterito ſit ferè hirec.

אֶתְכְּתַב	אֶתְכְּתַבוּ
אֶתְכְּתַבִי	אֶתְכְּתַבְנָא

Thalmudicè amoto tau אֶכְּתַב, ſic אֶתְפְּתַח, & Syriacè אֶפְּתַח,quod eſt in Euangelio,de quo infrà dicemus.

De Infinitiuo.

Habet paragogen aleph,& aliquando he,

אִתְכְּתָבָא ,כְאִתְכְּתָבָא ,לְאִתְכְּתָבָא

Duo reperiuntur ſine paragoge,אִתְפְּרַע, & אִתְכְּפַר, quæ mihi ſuſpecta ſunt.

De Infinitiuo Thalmudico.

אִכְּתוֹבֵי ,לְאִכְּתוֹבֵי

Quanquam ſcribitur, איכתובי.

De futuro Babylonico.

אֶתְכְּתַב	יִתְכְּתַב	תִתְכְּתַב	תִּתְכַּתְבִין	תִּתְכְּתַב
נִתְכְּתַב	יִתְכַּתְבוּן	תִתְכַּתְבוּן	תִּתְכַּתְבָן	יִתְכַּתְבָן

Aliquando vltimum punĉtum eſt ֶ, אֶתְעֲבֶר, vel hirec אֶשְׁתְּבִק.

Thalmudico

Thalmudici tau tantùm abſcondunt, איכתב.

De coniugatione tertia, quæ dicitur פְּעִיל.

Eſt apud Chaldæos peculiaris quædam coniugatio, quæ à participio paſſiuo cal formatur, ídque in verbis actiuis tãtùm, quoniam paſſiuam ſignificationem habet: ſed caſum non regit, vt penè imperſonalis eſſe videatur. Variatur hoc modo,

Paradigma præteriti quod ſolum eſt in vſu.

כְּתִיבַת		כְּתִיב
כְּתִיבְתְּ		כְּתִיבְתְּ
	כְּתִיבַת	
כְּתִיבָא		כְּתִיבוּ
כְּתִיבְתֵּן		כְּתִיבְתּוּן
	כְּתִיבְנָא	

תְּקִילְתָּא Dan.5.cum paragoge Aleph.

De ſecunda coniugatione, quæ dicitur פַּעֵל.

HAEc coniugatio ſignificationẽ fermè tranſitiuã habet. Multa enim, quæ in פְּעַל neutra erãt, in פַּעֵל fiunt tranſitiua, vt סְלִק, aſcendit, סַלֵּק ſuſtulit. Quod in lingua Græca facilè poteſt intelligi. Nam verba neutra, in ιζω producta, tranſitiua redduntur, πλουτῶ πλουτίζω, κατοικῶ κατοικίζω, ἐχθρῶ ἐχθρίζω. Sunt tamen quædam neutra ſub hac forma, vt מַלִּל, הַלִּךְ: quemadmodum Græcè βαδίζω, & alia nonnulla. Formas habet tres, פַּעֵל, פַּעֶל, פַּעַל. Media ſemper retinet daghes, niſi ſit vna ex אהחער. Prima notatur pathá, niſi media res aut gutturalis ſit, tum enim vertitur in camés. Atque ob eam cauſam omnium planiſſima eſt, cùm primum punctum nunquam mutetur inter coniugandum.

Cæterùm poſthac breuitatis cauſa paſſiuam vocẽ cum actiua cõiungemus. Ea deſinit in pathá, & dicitur אִתְפַּעַל.

Paradigma præteriti.

Vox actiua.

פַלִּג   פַלֶּגֶת
פַלִּגְתְּ   פַלֶּגְתְּ
פַלֶּגֵת
פַלִּגוּ   פַלִּגָא
פַלֵּגְתוּן   פַלֵּגְתֵּן
פַלֵּגְנָא

Paſſ.

אִתְפַלַּג   אִתְפַלֶּגֶת
אִתְפַלַּגְתְּ   אִתְפַלַּגְתְּ
אִתְפַלְּגֵת
אִתְפַלַּגוּ   אִתְפַלַּגָא
אִתְפַלַּגְתוּן   אִתְפַלַּגְתֵּן
אִתְפַלַּגְנָא

Participium vtrunque.

Actiuum deſinit in ſiré, vel hirec, &, cum lamed eſt חעֹר, in pathá.

Paſſiuũ ſemper in patha. quod in lingua Arabica planè perſpici poteſt, in qua actiuum habet formam מְפַעַל, paſſiuum מְפַעַל, vt מְחַרִם anathematizans, מְחַרַם anathematizatus.

Paradigma.

מְפַלֵּג מְפַלְּגִין מְפַלְּגָא מְפַלְּגָן Act.

Componitur hoc modo,

מְפַלֵּג מְפַלְּגַתְּ מְפַלַּגְנָא
מְפַלְּגֵי מְפַלְּגִיתוּ מְפַלְּגִינַן

Participium vocis paſſiuæ ſemper deſinit in patha,

מִתְפַלַּג מִתְפַלְּגִין מִתְפַלְּגָא מִתְפַלְּגָן

Syri aliquando prætermittunt mem, vt

סַבְּרֵי ſperant, Pſal.22. אִשְׁתַּבְּחַן Laudatæ 78.

Infinitiuus.

Deſinit in aleph, quod cum affixis mutatur in ות, vt infra dicetur,

פַּלָּגָא לְפַלָּגָא Act.
אִתְפַּלָּגָא לְאִתְפַּלָּגָא Paſſ.

Thalmudicé.

פַּלוּגֵי לְפַלוּגֵי
אִפַּלוּגֵי לְאִפַּלוּגֵי

Syri actiuo mem ſæpe præfigunt,
מְבַשְּׁרָא מְקָרְבָא

Imperatiuus.

פַּלֵּג פַּלְּגוּ פַּלְּגִי פַּלֵּגְנָא Act.
אֶתְפַּלַּג אֶתְפַּלַּגוּ אֶתְפַּלַּגִי אִתְפַּלַּגְנָא Paſſ.

Vox actiua deſinit etiam in patha, ſi vltima ſit חער, vt שַׁבַּח, פַּשַּׁר.

Futurum.

אֲפַלֵּג יְפַלֵּג תְּפַלֵּג תְּפַלְּגִין תְּפַלֵּג Act.
נְפַלֵּג יְפַלְּגוּן תְּפַלְּגוּן תְּפַלְּגָן יְפַלְּגָן
אֶתְפַּלַּג יִתְפַּלַּג תִּתְפַּלַּג תִּתְפַּלְּגִין תִּתְפַּלַּג Paſſ.
נִתְפַּלַּג יִתְפַּלְּגוּן תִּתְפַּלְּגוּן תִּתְפַּלְּגָן יִתְפַּלְּגָן

Syri addunt aliquando paragogen, נְשַׁבְּחָא, cui reſpondet נְרַנְּנָה, Pſal.20.

Coniugatio tertia, quæ dicitur אַפְעֵל.

HAEc coniugatio tranſitiua eſt, vt hiphil Hebræorũ, ſed ſolo aleph præfixo radici cum patha formatur, אַצְמַח, צְמַח, viguit, vegetauit. Huius formæ duo habemus exẽpla Hebraica, in quibus aleph ponitur loco he,

אַבְרֵךְ pone genua, Gen.41.
אֶגְאָלְתִּי, inquinam, Eſa.63.

Quæ doctiſſimi quique huius coniugationis eſſe affir-

mant. Quod in lingua Arabica, atque AEthiopica ſemper fit, נַזֵל ,אַנְזֵל ,חֲרַגְ אַחְרַגְ . Sic AEthiopicè מַחַל à אַמְחַל, נַבַב à אַנְבַב.

Daniel tamen aliquãdo præponit he more Hebraico. Vox paſſiua habet cames hatuph, & deſinit in patha.

Præteritum.

Actiuum.

אַתְקַנַת		אַתְקַן
אַתְקַנְתְּ		אַתְקֵנְתְּ
	אַתְקְנָת	
אַתְקִנַא		אַתְקִנו
אַתְקֵנְתֵּן		אַתְקֵנְתוּן
	אַתְקֵנְנָא	

Paſſiuum.

אָתְקְנַת		אָתְקַן
אָתְקַנַתְּ		אָתְקַנְתְּ
	אָתְקְנֵת	
אָתְקַנָא		אַתְקַנו
אָתְקַנְתֵן		אַתְקַנְתוּן
	אַתְקַנְנָא	

Vox actiua deſinit in patha, ſi lamed ſit חער ,אַצְלַח. אַשְׁכַּחַת, Dan.2. inueni, pro אַשְׁכְּחַת, quod fit propter gutturalem. הַתְקְנַת, Dan.4. malè legitur, cùm ſcribendum ſit הַתְקְנֵת.

Si prima fuerit gutturalis, hæc eſt forma, הָחֳרַב הָחֳרַבְתְּ הָחְרְבַת הָחֳרַבְתְּ הָחָרְבַת & reliqua eodem modo.

Nam quod Munſterus paſſiuam vocem format cum את, errat: cùm in omnibus linguis, punctis, non literis differat ab actiua, vt Arabicè אַנְזַל miſit, אֻנְזַל miſſus eſt. quæ ipſe adducit, ſunt Cal, vel Paël.

Participium.

מַתְקַן מַתְקְנִין מַתְקְנָא מַתְקְנָן

Apud veteres retinet he in medio, מְהַקְרְבִין, Eſr. 6. מְהַחְצְפָה, Dan.2.

Cum vltima eſt חער, forma eſt מַפְעַל, vt מַצְלַח.

De participio præterito.

Huius participii exemplũ nullum habeo. Quod enim Munſterus neſcio quid de daghes muſſitat, commentitium eſt: cùm coniugatio hæc in nulla lingua in perfectis habeat daghes, formari tamen poteſt ſeruata analogia. Nam cùm legamus in Daniele & Eſra multa exempla præteritorum ophel, quid vetat quo minus participiũ analogicum, nempe præpoſito mem, formemus, hoc modo,

מְתַקַּן מְתַקְּנִין מְתַקְּנָא מְתַקְּנָן

Quod lingua Arabica docere poteſt, in qua forma eſt מֻפְעַל, vt מֻנְזַל demiſſus, quanquam addito duplici puncto legitur aliquando מֻנְזַלְן.

Imperatiuus.

אַתְקֵן אַתְקִנוּ אַתְקִנִי אַתְקֵנְנָא

אַבְרֵךְ אַבְרִכוּ אַבְרִכִי אַבְרֵכְנָא

Thalmudici ſecundæ ſing. fœm. addunt nun, אַנְהַרִין præluce ô mulier.

Quid Munſtero in mentem venerit, vt vocem paſſiuam in imperatiuo poſuerit, haud equidẽ video: cũ nulla ratione formari poſſit, vt nec Hebraicè, nec Arabicè.

Infinitiuus.

Act. אַתְקָנָא לְאַתְקָנָא

Paſſ. אִתְקָנָא Secundum analogiam,

הַשְׁלָמָה לְהַשְׁלָמָה

In cõſtructione Aleph vertitur in Tau, vt לְהַנְזָקַת מַלְכִין

Eſr.4. τοῦ βλάψαι τοὺς βασιλεῖς.

Thalmudicè,

אַתְקוֹנֵי אַגְמוֹרֵי אַשְׁכּוֹחֵי

Futurum.

Actiuum.

אַתְקֵן יַתְקֵן תַּתְקֵן תַּתְקְנִין תַּתְקֵן
נַתְקֵן יַתְקְנוּן תַּתְקְנוּן תַּתְקְנָן יַתְקְנָן

Paſſiuum.

Analogicè formari poteſt, אֶתְקֵן יִתְקֵן, cùm Arabicè dicatur, אָנֲזַל, יִנְזַל, atque alia eodem modo.

Veteres he in medio ſeruant aliquādo, יְהַשְׁפֵּל Dan. 7. תְּהַשְׁכַּח, Eſr.4.

De ſecundo verborum ordine, in quibus prima radicalis Nun vel Iod cadit.

Vt apud Hebræos quædam ſunt חַסְרֵי פָּה יוֹד, ſic plurima apud Chaldæos, quorum iod abſorbetur per daghes, vt, יְכַל, fut. יִכַּל quanquam pro daghés forti aliquando interuenit nun ἐπενθετικῶς, vt יְדַע, fut. יִנְדַּע. Cæterum quæ incipiuntur à nun, ipſum, præter admodum pauca, perdere ſolent, נְפַל, fut. יִפַּל.

Paradigma præt. Act.

נְחַת	נַחֲתַת
נְחָתְתְּ	נְחֶתְתְּ
נְחֵתֵת	
נְחַתוּ	נְחַתְא
נְחָתְתוּן	נְחֶתְתֵּן
נְחֵתְנָא	

Paſſiui.

אִתְּחַת	אִתְּחָתַת
אִתְחַתְתְּ	אִתְחַתְתְּ

אִתְחַתַּת

אִתְחַתוּ   אִתְחַתָּא

אִתְחַתְתּוּן   אִתְחַתְתֵּן

אִתְחַתְנָא

Quãquam paſſiua vox rarò perdit nun, vt יִתְנְסַח, נְסַח apud Dan. tamen Eſa.14. & alibi legimus אתחתת: quod paſſiuum eſt à נחת neutro, vt נוֹשַׁב à יָשַׁב Hebraicè, & alia quædam. Sic אִתַּצַּל Thalmudicè, pro אִתְנְצַל.

Paradigma Iod.

Præt.

יְדַע   יְדַעַת

יְדַעְתְּ   יְדַעְתְּ

יִדְעֵת

יְדַעוּ   יְדַעָא

יְדַעְתּוּן   יְדַעְתֵּן

יְדַעְנָא

Paſſiuum.

אִתְיְדַע   אִתְיְדַעַת

אִתְיְדַעְתְּ   אִתְיְדַעְתְּ

אִתְיִדְעֵת

אִתְיְדַעוּ   אִתְיְדַעָא

אִתְיְדַעְתּוּן   אִתְיְדַעְתֵּן

אִתְיְדַעְנָא

Benoni.

נָחִת   נָחְתִין   נָחְתָא   נָחְתָן

יָדַע   יָדְעִין   יָדְעָא   יָדְעָן

Paſſiuum.

מִתְחַת   מִתַחֲתִין   מִתַחֲתָא   מִתַחֲתָן

מִתְיְדַע   מִתְיַדְעִין   מִתְיַדְעָא   מִתְיַדְעָן

De Compoſitione.

יַרַע יְרַעַתְּ יַרַעְנָא

יְרַעִי יְרַעִיתוּן יְרַעִינָן

Nam יַרַעְנָא vſitatiſſimũ eſt: quanquam in Thargumin ſcribitur יְרַעְנָא, ſed perperam: vt Elias quoque lapſus ſit in ſuo Methurgemán.

Eodem modo paſſiua componi poſſunt.

Peil.

יְרִיעַ יְרִיעִין יְרִיעָא יְרִיעָן

Imperatiuus.

Iod & nun in hoc modo non apparent, niſi perraro.

חֲת חֲתוּ חֲתִי חֲתְנָא

רַע רַעוּ רַעִי רַעְנָא

פְּק פְּקוּ פְּקִי פְּקְנָא

A` נְפַק, in quibus malè ſcribitur vau ſurec.

Paſſ. אֶתְחַת אֶתְחַתִי אֶתְחַתוּ אֶתְחַתְנָא

אֶתְיְדַע אֶתְיְדַעוּ אֶתְיְדַעִי אֶתְיְדַעְנָא

Infinitiuus.

Actiuus.

מִחַת לְמִחַת

מִנְדַע לְמִנְדַע

מִנְתַן לְמִנְתַן

Paſſiuum.

אִתְחַתָא לְאִתְחַתָא

Actiua exeunt in pathá.

Thalmudici more perfectorum ſcribunt,

נְטוֹרֵי נְגוֹרֵי

Exod.23. legitur בְּמִפְּקָא רְשַׁתָא, cùm aleph Mandea. Vt etiã Græci infinitiui articulos admittũt, ἐν τῷ ἐξελθεῖν τὸν ἐνιαυτόν. Quod linguæ vernaculæ familiariter vſurpant,

Futurum.

Futurum.

תִּחַת	תֶּחְתִּין	תִּחַת	יִחַת	אֶחַת	Aƈt.
יֶחְתְּן	תֶּחְתְּן	תֶּחְתּוּן	יֶחְתּוּן	נִחַת	
תִּדַע	תִּדְעִין	תִּדַע	יִדַע	אֶדַע	
יִדְעָן	תִּדְעָן	תִּדְעוּן	יִדְעוּן	נִדַע	
תִּתְחַת	תִּתַחְתִּין	תִּתְחַת	יִתְחַת	אֶתְחַת	Paſs.
יִתַחְתְּן :	תִּתַחְתְּן	תִּתַחְתּוּן	יִתַחְתּוּן	נִתְחַת	

Ante heth punƈta parua melius collocantur, vt מַחִת non מַחִת Eſr. 4.

Vſitatiſſimum eſt, vt quæ incipiuntur à Iod, epẽtheſin nun accipiant, אֶנְדַע ,יִנְדַע, & reliqua.

Quædam etiam in fine habent ſire,vt אֶנְתֵּן ,אֶפֵּל, nonnulla hirek, יִתִּב Dan.7. à יתב ſedit.

De Paël.

Hæc coniugatio in hoc ordine planiſſima eſt, quæ paradigma perfeƈtorum perpetuò imitatur, vt nemo etiam volens errare poſſit, niſi indoƈtiſſimus. quocirca exemplis ſuperſedimus.

De Aphel.

HAEc coniugatio ſæpe primam literam amittit, aliquando retinet.

Præt.

אַסֵּקְתְּ		אַסֵּק	Aƈt.
אַסֵּקְתְּ		אַסֵּקְתְּ	
	אַסֵּקֵת		
אַסִּקָא		אַסִּקוּ	
אַסֵּקְתֵּן		אַסֵּקְתּוּן	
	אַסֵּקְנָא		
אַקֵּפְּת		אַקֵּף	

Cæteráque eodem modo, illud enim à נְסַק, hoc à יְקַף ducitur.

Paſſiuum.

אסק   אסקת
אסקת   אסקת
אסקת
אסקו   אסקא
אסקתון   אסקתן
אסקנא

Eodē modo אפק. Quāquam Daniel dicat הנפק, & הסק.

Benoni.

Act. מסק   מסקין   מסקא   מסקן.
מקף   מקפין   מקפא   מקפן

Paſſiua non reperiuntur, ſed analogicè formari poſſunt, מסק, מפק, מקף.

Eſr. 4. in regimine, מהנזקת, & 6. מהחתין.

Imperatiuus.

אסק   אסקו   אסקי   אסקנא

Infinitiuus.

אסקא   לאסקא
אפקא   לאפקא

Eſr. 4. להנזקת in regimine.
Paſſiua ἄχρηστα.

Futurum.

Act. אסק   יסק   תסק   תסקין   תסק
נסק   יסקון   תסקון   תסקן   יסקן
Paſſ. אסק   יסק &c.

Eſr. 4. תהנזק, & 4. תחת, quod falſò pro paſſiuo accipit R. Salomo.

De Tertio Verborum ordine, in quo prima quieſcit.

HIc ordo quædam ab Aleph, quædam à Iod incipiētia cōplectitur, quæ nos ſeparatim explicabimus.

Præteritum Cal.

אֲמַר   אֲמָרַת

אֲמַרְתְּ   אֲמַרְתְּ

אַמְרֵת

אֲמַרוּ   אֲמַרָא

אֲמַרְתּוּן   אֲמַרְתֵּן

אֲמַרְנָא

יְהַב   יַהֲבַת

יְהַבְתְּ   יְהַבְתְּ

יַהֲבֵת

יְהַבוּ   יְהַבָא

יְהַבְתּוּן   יְהַבְתֵּן

יְהַבְנָא

Paſſ.

אִתְאֲמַר   אֲמַר & reliqua, vt

אִתְיְהַב   אִתְיְהַבְתְּ

Aliquando vertitur Iod in vau quieſcens, vt יְקַר, אִתוֹקַר, יְתַב, אִתוֹתַב, quod deponens eſt: quæ facilè per alia tempora variari poſſunt. *Benoni.*

Act.   אָמַר   אָמְרִין   אָמְרָא   אָמְרָן

יָהַב   יָהֲבִין   יָהֲבָא   יָהֲבָן

Paſſ.   מִתְיְהֵב   מִתְיַהֲבִין   מִתְיַהֲבָא   מִתְיַהֲבָן

Compoſitio.

אָמְרַתְּ   אָמַרְנָא

אָמְרִיתוּן   אָמְרִינַן

Peil.

אֲמִיר   אֲמִירִין   אֲמִירָא   אֲמִירָן

יְהִיב   יְהִיבִין   יְהִיבָא   יְהִיבָן

Imperatiuus.

Iod cadit, aleph manet,

אֱמַר   אֱמַרִי   אֱמַרוּ   אֱמַרְנָא

הַב הַבוּ · הֲבִי הַבְנָא
אֶתְיְהַב אֶתְיְהַבוּ אֶתְיְהַבִי אֶתְיְהַבְנָא

Forma frequens eſt cum quibbus, אֱכֹל, & cum ſire aliquando, אֱזֵל, quod Eſræ 5. ſcribitur אֱזֶל־ propter maccaph.

Thalmudicè,

זִל זִלוּ זִלִי זִלְנָא

Cadente aleph, quod apud Arabes fit ſemper, כֻל ede, חַד cape: pro אֱכֹל & אֱחֹד.

Infinitiuus.

Act. מֵאמַר לְמֵאמַר
מֵירַת לְמֵירַת

Syriacè לְמֵימַר, & Thalmudicè לֵימָא, apud Rabbinos לוֹמַר.

Paſs. אִתְיְהָבָא לְאִתְיְהָבָא

Futurum.

אֵמַר יֵאמַר · תֵאמַר תֵאמְרִין תֵאמַר
נֵאמַר יֵאמְרוּן תֵאמְרוּן תֵאמְרָן יֵאמְרָן
אֶהַב יֶהֵב &c.

Paſſ. אֶתְיְהִב יִתְיְהִב תִתְיְהִב תִתְיְהֲבִין תִתְיְהִב
נִתְיְהִב יִתְיְהֲבוּן תִתְיְהֲבוּן תִתְיְהֲבָן יִתְיְהֲבָן

Differet ergo אֲכַל ab יְכִל, nam illud habet יֵאכֹל אֲכַל, hoc יְכִל,אִכַּל.

Quædam quieſcunt in Iod ſire, יִיטַב, אֵיטַב, Eſræ 7.

Syri pro aleph ſcribunt Iod, יֵימַר, vt Thalmudici נֵימָא: Sic יֵיבַב, & alia multa, vt יֵיכַל. Quanquam ſunt, qui ſcribendum autumant, יֵלֵךְ, vt aleph cadat. Ieremiæ 2. legitur תֵזְלִי, quod Syriacè quieſcit.

Paël.

Coniugatio hæc planiſſima eſt, nec differt à perfectis. quare exẽplis ſuperſedimus. Dan.6. legitur אִתְיָעַטוּ,

quod eſt paſſiuæ vocis paël. ſi quis tamen velit, eſt huiuſmodi.

Paradigma.

יַבַּשׁ   יַבָּשֶׁת
יַבֵּשְׁתְּ   יַבֵּשְׁתְּ
יַבְּשֵׁת
יַבְּשׁוּ   יַבְּשָׁא
יַבֵּשְׁתּוּן   יַבֵּשְׁתֵּן
יַבֵּשְׁנָא
הִתְיַבַּשׁ   הִתְיַבְּשֶׁת

Et cætera, vt dictum eſt in perfectis.

Aphel.

Coniugatio tertia quieſcentium Pe *Aleph, vel Iod.*

QVæ ab aleph incipiuntur, quieſcunt ſæpe in vau holem, הוֹבֵר, אֲבַר, & Syriacè habēt Iod mobile, אֲכַל, אֵיכַל. eadē ratione mutantur, quæ à Iod incipiunt, vt יְדַע, הוֹדַע, יְנַק, אֵינַק.

Paradigma.

הוֹסֵף   הוֹסָפַת vel הוֹסֶפֶת
הוֹסֵפְתְּ   הוֹסֵפְתְּ
הוֹסֵפֵת
הוֹסְפוּ   הוֹסַפָא
הוֹסֵפְתּוּן   הוֹסַפְתֵּן
הוֹסֵפְנָא

Paſſ.

הוּסַף   הוּסְפַת
הוּסַפְתְּ   הוּסַפְתְּ
הוּסְפַת
הוּסַפוּ   הוּסַפָא
הוּסַפְתּוּן   הוּסַפְתֵּן
הוּסַפְנָא

Aliquando legitur Iod ſire, vt הֵיבַל Eſr. 5.

In vno aleph in Iod migrat, אמן, הֵימַן, pro הֶאֱמִין Hebraico.

Benoni.

מוֹבַר מוֹבְרִין מוֹבְרָא מוֹבְרָן

Quanquam Babylonii libenter retinent ה, vt מְהוֹדַע. Dan. 2. legitur מְהֵימַן, quod paſſiuum participium eſt, vt נֶאֱמָן Hebræorum.

Apud Syros aleph in Iod quieſcit, vt

מֵירַךְ מֵירְכִין מֵירְכָא מֵירְכָן

Nam etiam Prouerb. 17. legitur מֵזִין pro מַאֲזִין.

Participium paſſiuum analogicè eſt מוּסַף מוּבַר.

Infinitiuus.

אוֹסָפָא לְאוֹסָפָא

הוֹבָרָא לְהוֹבָרָא

Paſſiuum ἄχρηστον eſt.

Imperatiuus.

אוֹסֵף אוֹסִפוּ אוֹסִפִי אוֹסֵפְנָא

Futurum.

אוֹסֵף יוֹסֵף תוֹסֵף תוֹסְפִין תוֹסֵף

נוֹסֵף יוֹסְפוּן תוֹסְפוּן תוֹסְפָן יוֹסְפָן

Aliquando retinetur he, אֲהוֹבַר, אֲהוֹדַע: nonnunquam etiam mouetur aleph, אַאֲכַל Pſal. 51. quod non videtur imitandum.

Paſſiua vox non vſurpatur à ſcriptoribus.

De Quarto verborum ordine, in quibus media quieſcit.

Quieſcunt pleraque omnia in camés, & quædam in Iod ſire, vt קָם, מִית, סִיב, בִּית, & בָּת.

Paradigma.

שָׂם	שָׂמַת
שָׂמְתְּ	שָׂמְתְ

שְׂמַת

שְׂמוּ שְׂמָא

שְׂמְתוּן שְׂמְתֵּן

שְׂמְנָא

Paſſ. אִתְשְׂם אִתְשַׂמַת

Et cætera præfixa ſyllaba אִתְ.

Prima ſing. habet ſegol, pro ſire, vt ſit Barytona.

Sic מִית, סִיב, quæ nunquam mutant Iod hirec.

Benoni.

In hoc participio apparet aleph mobile, & in pl. Iod.

שָׂאֵם שָׂיְמִין שָׂיְמָא שָׂיְמָן

Quanquam Thalmudici ſemper ſcribunt Iod,

עָיֵל עָיְלִין עָיְלָא עָיְלָן

Apud Danielem ſemper ſcribitur aleph , vt דָאְרִין, זָאְעִין, ſed Maſoritæ præcipiunt legendum Iod. Vnum tamen reperimus cum aleph, קָאֲמַיָא, Dan. 7. quod potius nomen eſſe videtur.

Paſſiuum.

מִתְשָׂם מִתְשָׂמִין מִתְשָׂמָא מִתְשָׂמָן

De Peil Participio.

שִׂים שִׂימִין שִׂימָא שִׂימָן

Dan.5. legitur שֻׂמַת, quod facilè coniugari poteſt.

Infinitiuus.

Act. מֵשָׂם לְמֵשָׂם

Paſſ. אִתְשָׂמָא לְאִתְשָׂמָא

Thalmudicè לְשְׁיוֹלֵי, à שְׁאֵל.

Imperatiuus.

שִׂים שִׂימוּ שִׂימִי שִׂימְנָא

תוּב תוּבוּ תוּבִי תוּבְנָא

Paſſ. אִתְדְּן אִתְדְנוּ אִתְדְנִי אִתְדְנְנָא

Syriacè dicitur etiam דאינו iudicate.

Futurum.

אֲשׁוּם יְשׁוּם תְּשׁוּם תְּשׁוּמִין תְּשׁוּם
נְשׁוּם יְשׁוּמוּן תְּשׁוּמוּן תְּשׁוּמָן יְשׁוּמָן
Paſs. אֶתְשְׂם יִתְשְׂם תִּתְשְׂם תִּתְשָׂמִין תִּתְשְׂם
נִתְשְׂם יִתְשָׂמוּן תִּתְשָׂמוּן תִּתְשָׂמָן יִתְשָׂמָן

Euphoniæ gratia cames vertitur in hirec in paſſiua voce, quanquam aliquando ſcribitur ſemper camés, vt תִּתְרַשׁ Eſa. 24. vt יְהָךְ Eſr. 5. quod huius temporis ac formæ eſſe videtur.

Paël.

HAEc coniugatio habet Iod mobile, præter pauca quadrata, vt מְרוֹמֵם Dan.4. & הִתְרוֹמַמְתָּ 5. quæ formam Hebraicam referunt.

Paradigma.

Præt.

Act. קַיֵּם קַיֶּמֶת
קַיֵּמְתְּ קַיֵּמְתְּ
קַיֵּמֵת
קַיִּמוּ קַיִּמָא
קַיֵּמְתוּן קַיֵּמְתֵּן
קַיֵּמְנָא
Paſs. אִתְקַיַּם אִתְקַיֶּמֶת

Et cætera eodem modo.

Benoni.

Act. מְקַיֵּם מְקַיְּמִין מְקַיְּמָא מְקַיְּמָן
Paſs. מִתְקַיַּם מִתְקַיְּמִין מִתְקַיְּמָא מִתְקַיְּמָן

Participium Præteritum.

מְקַיַּם מְקַיְּמִין מְקַיְּמָא מְקַיְּמָן

Imperatiuus.

קַיֵּם קַיִּמוּ קַיִּמִי קַיֵּמְנָא

Infinit.

Infinitiuus.

לְקַיָמָא	קַיָמָא

Et Syriacè לְמְקַיָם, vt dictum eſt.

Futurum.

תְקַיֵם	תְקַיְמִין	תְקַיֵם	יְקַיֵם	אֲקַיֵם	Act.
יְקַיְמָן	תְקַיְמָן	תְקַיְמוּן	יְקַיְמוּן	נְקַיֵם	
תִתְקַיֵם	תִתְקַיְמִין	תִתְקַיֵם	יִתְקַיֵם	אֶתְקַיֵם	
יִתְקַיְמָן	תִתְקַיְמָן	תִתְקַיְמוּן	יִתְקַיְמוּן	נִתְקַיֵם	

Aphél.

Nullus ordo in Aphel oſtendit Iod in medio, niſi hîc, quod fit quietis indicandæ cauſa.

Præteritum.

אֲקִימַת		אֲקִים	Act.
אֲקִימְתְּ		אֲקִימְתְּ	
	אֲקִימְת		
אֲקִימָא		אֲקִימוּ	
אֲקִימְתֵּן		אֲקִימְתוּן	
	אֲקִימְנָא		
אֲקִימַת		אֲקִים	Paſſ.
אֲקִימְתְּ		אֲקִימְתְּ	
	אֲקִימְת		
אֲקִימָא		אֲקִימוּ	
אֲקִימְתֵּן		אֲקִימְתוּן	
	אֲקִימְנָא		

Syri ſeruant in his formam quieſcẽtium lamed Iod, vt אוֹקִים, Thalmudicè, אוֹקִי.

Participium.

מְקִימָן מְקִימָא מְקִימִין מַקִים

Et cum he, מְהַקִים.

Paſſiua forma exoleta eſt.

H.i.

Infinitiuus.

אֶקְמָא לְאֶקָמָא

Imperatiuus.

אֲקִים אֲקִימוּ אֲקִימִי אֲקִימְנָא

Eſa.32. legitur אֲצִיתָא pro ſecunda plurali fœm.

Futurum.

אֲקִים יְקִים תְּקִים תְּקִימִין תְּקִים

נְקִים יְקִימוּן תְּקִימוּן תְּקִימָן יְקִימָן

Eſræ 4. יְחִיטוּ, quod eſt ſine nun, & 6. יְהַתִיבוּן Dan.2. legitur תְּסֵף.

Forma paſſiua non legitur, quæ tamen analogicè formari poteſt, אֲקִים.

De Quadratis.

Facilè coniugari poſſunt, hoc modo,

רוֹמַם		רוֹמֶמֶת
רוֹמַמְתְּ		רוֹמַמְתְּ
	רוֹמַמַת	
רוֹמִמוּ		רוֹמִמָא
רוֹמַמְתוּן		רוֹמַמְתֵּן
	רוֹמַמְנָא	

Sic הִתְרוֹמַם & reliqua.

Benoni.

מְרוֹמַם מְרוֹמְמִין Act.

מְרוֹמַם מְרוֹמְמִין Paſs.

Cætera facillima ſunt, ſi analogiam ſuperiorum ſerues. נְרוֹצְצָא exultabimus Pſal. 21. paragogen aleph habet. Sed אִתְרוֹרַם, & יִתְרָרַם, atque יְרוֹרַם, quæ leguntur in Pſalterii paraphraſte, adulterina mihi videntur. Nam ille author nõ ſatis tenuiſſe videtur linguæ Syriacæ proprietatem. imitanda itaque non ſunt.

De Verbis Quinti ordinis, quæ in tertia radicali quieſcunt.

EA partim in he vel aleph, partim in Iod exeunt. Ante ה ſemper ſcribitur cames, ante aleph Babylonicè ſire, Syriacè camés, בְּעָה, מְנָא, קְרָא, חֲדִי. legitur tamen in Daniele הֲוָא, pro הֲוָה.

Præteritum.

בְּנַת		בְּנָה	
בְּנַיְתְ		בְּנַיְתְ	
	בְּנֵית		
בְּנָאָה		בְּנוֹ	
בְּנַיתֵן		בְּנֵיתוּן	
	בְּנֵינָא		
אִתְבְּנִיַת		אִתְבְּנִי	Paſs.
אִתְבְּנַיְתְ		אִתְבְּנַיְתְ	
	אִתְבְּנֵית		
אִתְבְּנִיָה		אִתְבְּנִיו	
אִתְבְּנַיתֵן		אִתְבְּנֵיתוּן	
	אִתְבְּנֵינָא		

Adnotationes.

Tertia fœm. ſing. actiua deſinit in camés, vt oſtendatur quies: paſſiua in patha, quoniam Iod mouetur. quæ habent aleph, id ſeruant, מְלָאת Dan. 2. & quæ deſinunt in Iod, hanc formam habent, חֲדִיַת: Dan. 7. אִתְכְּרִיַת. Secunda ſingularis habet hanc formá aliquando, חֲזֵית Dan. 3. aliquando hanc, חֲזַיְתָה cum paragoge Dan. 2. & in pauſa חֲזַיְתָ 2. eiuſdem. Ego formam propriam eſſe puto, חֲזַיְתְ, vt differat à prima: quæ forma Arabibus familiaris eſt, מַשַׁיְתְ, ambulaſti. ſed dicamus, vt Dan. חֲזֵית, בְּנֵת.

Tertia plu. maſculina ſemper exeunt in vau holem, præter ea, quæ quieſcunt in Iod, quæ exeunt in יו, vt חֲדִי, חֲדִיו, ſic שְׁרִי, שְׁרִיו, quæ ſcribũtur ſine punctis cum aleph,

שריאו, חריעו. Tertia fœm. hanc formam habet, cùm vltima eſt Iod, כְּהִיָא Gen. 26.

In Thalmud prima ſingul. deſinit in אי, vt חֲזֵי, vidi, רְמֵי, ieci, quæ ſcribuntur רמאי, חזאי.

Vnum eſt huius claſſis apud Dan. 5. cum aleph additítio, אִשְׁתִּיו.

Participium.

בָּנֵה בָּנַיִן בָּנְיָא בָּנְיָן

מִתְבְּנֵא מִתְבְּנַיִן מִתְבַּנְיָא מִתְבַּנְיָן

Aliquando cum aleph, קָרֵא, vel Iod præſertim Syriacè, שָׁתֵי bibens, טָעֵי errans.

Dan. 5. מְשְׁתָּרַיִן, Nam ſemper Iod mobile eſt.

Peil.

בְּנִי בְּנַיִן בְּנְיָא בְּנְיָן

Dan. 3. שְׁרַיִן legimus. Præterea בְּנֵה. Eſræ 5. ædificatur. & קְרֵי lectum fuit, 4.

Dan. 2. גְּלִי & גֲלִי reuelatum fuit. Quæ ſunt præterita verba ducta à Peil. Nos hoc modo variare poſſumus,

גְּלִי גְּלִית

גְּלֵית גְּלִית

גְּלִית

גְּלִיו גְּלִיָא

גְּלִיתוּן גְּלִיתֵן

גְּלִינָא

Nam Dan. 3. legimus רְמִיו iniecti fuerunt.

Munſterus alteram paſſiui participii formā facit, ſed perperam, nā מְגַלְיָא, & מְעַדְיָא ſunt Paël: מְרַבְיָא aut מְסַפְיָא & מְטַשְׁיָא Cal.

Infinitiuus.

Deſinit ferè ſemper in aleph cum ſire.

Act. מִבְנֵא לְמִבְנֵא

אִתְבְּנָאָה לְאִתְבְּנָאָה Paſſ.

Syriacè in Iod, לְמִבְנֵי ,לְמִסְנֵי.

Vnum legitur cum ה & Iod mobili,לְמִבְנְיָה Eſr.5.&duo ſine mem, לְהֱוֵא, quod frequens eſt,& לִבְּנֵא. Eſræ 5.

Thalmudicè,

לִבְנוּיֵי לִתְנוּיֵי.

Imperatiuus.

Vnum cum aleph præfixi, אֶשְׁתְּ bibe.

Gutturales cum hateh ſegol, חֱיֵי, אֱתוֹ. Dan.2.3.

אִתְבְּנֵן אֶתְבְּנְיָא אֶתְבְּנִיו אֶתְבְּנִי Paſſ.

Secunda pl. fœm. deſinit aliquando in נָא, קְרֶנָא, & ſing. in aleph, ſed raro ſine Iod.

Futurum.

תִּבְנֵא	תִּבְנִין	תִּבְנֵא	יִבְנֵא	אֶבְנֵא	Act.
יִבְנְיָן	תִּבְנְיָן	תִּבְנוּן	יִבְנוּן	נִבְנֵא	
תִּתְבְּנֵא	תִּתְבְּנִין	תִּתְבְּנֵא	יִתְבְּנֵא	אֶתְבְּנֵא	Paſs.
יִתְבְּנְיָן	תִּתְבְּנְיָן	תִּתְבְּנוּן	יִתְבְּנוּן	נִתְבְּנֵא	

Ab הוה reperitur, אֱהֵא, יְהֵא: ſic אֱחִי ,יְחִי.

Paël.

OMnia exeunt in Iod,& in tertia plu. maſc. in vau mobile,hoc modo,

שַׁנִּית		שַׁנִּי
שַׁנִּיתְ		שַׁנֵּיתְ
	שַׁנִּית	
שַׁנִּיאָה		שַׁנִּיו
שַׁנִּיתֵן		שַׁנִּיתוּן
אִשְׁתַּנִּית		אִשְׁתַּנִּי Paſs.

Et reliqua, vt שַׁנִּי.

Secunda ſingularis poteſt ſcribi etiam שַׁנִּית, vt ſuprà diximus.

Participium.

Act. מְשַׁנֵּא מְשַׁנַּיִן מְשַׁנְיָא מְשַׁנְיָן

Paſſ. מִתְשַׁנֵּא מִתְשַׁנַּיִן מִתְשַׁנְּאָה מִתְשַׁנְאָן

Syriacè deſinunt in Iod מְשַׁנֵּי, מְחַוֵּי.

Part. Præteriti.

מְשַׁנָּא מְשַׁנַּיִן מְשַׁנְיָא מְשַׁנְיָן

Habet in fine cames, vt actiuum ſire.

Infinitiuus.

שַׁנָּיָה לְשַׁנָּיָה

Et Syriacè,

שַׁנָּאָה לְשַׁנָּאָה

Thalmudicè,

שַׁנּוֹיֵי לְשַׁנּוֹיֵי

Paſſ. אִתְשַׁנָּאָה לְאִתְשַׁנָּאָה

Imperatiuus.

Act. שַׁנִּי שַׁנּוֹ שַׁנְיָא שַׁנֵּינָא

Paſs. אֶתְשַׁנִּי אֶתְשַׁנּוֹ אֶתְשַׁנְיָא אֶתְשַׁנֵּינָא

Eſræ 6. legitur מֶנִּי, Et Gen. 37. חַוְּ, Et 44. וְשַׁוְּ.

Futurum.

אֲשַׁנִּי יְשַׁנִּי תְּשַׁנִּי תְּשַׁנִּין תְּשַׁנִּי

נְשַׁנִּי יְשַׁנּוֹן תְּשַׁנּוֹן תְּשַׁנְיָן יְשַׁנְיָן

Raro ſcribitur dages, cùm ſcua quieſcit.

Paſs. אֶשְׁתַּנִּי יִשְׁתַּנִּי

Et reliqua.

Coniugatio Aphel.

Deſinit perpetuò in hirec magnum.

אַגְלִי אַגְלִית

אַגְלִית אַגְלִית

אַגְלִית

אַגְלִיו אַגְלִיאָה

אַגְלִיתוּן אַגְלִיתֵן

אַגְלִינָא

Paſſiua vox hoc modo analogicè formari poteſt אַגְלִי, & cætera.

Dan.5. & 7. legimus הֶעְדִּיו cum ſegol.

Participium.

מַגְלֵא מַגְלֵין מַגְלְיָא מַגְלְיָן

Dan.2. retinet he, מְהַשְׁנֵא, מְהַעְדֵּה.

Syri ſcribunt cum Iod, מַגְלֵי.

Reperitur etiam מַחֵא, pro מַחְיֵא viuificans. Dan.5.

Paſſiua vox non eſt in vſu.

Infinitiuus.

Babylonicè,	לְאַגְלָיָה	אַגְלָיָה
Syriacè,	לְאַגְלָאָה	אַגְלָאָה
Thalmudicé.	לְאַגְלוֹיֵי	אַגְלוֹיֵי

Dan.5. ſyntactice legitur אַחֲוָיַת.

Imperatiuus.

אַגְלִי אַגְלוֹ אַגְלְיָא אַגְלֵינָא

Futurum.

Act.	אַגְלֵא	יַגְלֵא	תַגְלֵא	תַגְלֵין	תַגְלֵא
Paſs.	נַגְלֵא	יַגְלוֹן	תַגְלוֹן	תַגְלְיָן	יַגְלְיָן

Syriacè deſinit in Iod, אַשְׁנֵי.

Legimus etiam Dan.2. 3. נְהַחֲוֵה, & תְּהַחֲוֹן. & 7. יְהַעְדּוֹן & יְחַוֵּיהּ. Vt Eſr. 6. יְהַשְׁנֵא.

Paſſiua vox non recipitur.

De Sexto verborum ordine, in quo ſunt geminantia Aain.

HAnc verborum claſſem quo conſilio omiſerit Munſterus, non video, cùm neceſſaria ſit, & multa verba habeat. Sed ipſe eam cum quieſcentibus Lamed, vel Aain confudit.

Nos vtpote in re difficili diligenter atque accuratè multa exempla contulimus, atque analogia ſeruata hoc modo coniunganda eſſe deprehendimus.

Præt.

דַּק דַּקַּת
דַּקְתְּ דַּקַּתְּ
דַּקַּת
דַּקּוּ דַּקָּא
דַּקְתּוּן דַּקְתֵּן
דַּקְנָא

Paſſ.

אִתְדַּק אִתְדַּקַּת

Et cætera, vt in דַּק.

Benoni.

Act. דַּק דַּקִּין דַּקָּא דַּקָּן
Paſs. מִתְדַּק מִתְדַּקִּין מִתְדַּקָּא מִתְדַּקָּן

Peil.

דְּקִיק דְּקִיקִין דְּקִיקָא דְּקִיקָן

Infinitiuus.

מִדַּק לְמִדַּק.

Vt מִתַּן. In Dan. legitur מָעַלֵי.

Paſs. אִתְדַּק

Imperatiuus.

דֹּק דֹּקּוּ דֹּקִּי דֹּקְנָא

Futurum.

אֶדֹּק יִדֹּק תִּדֹּק תִּדְּקִין תִּדֹּק
נִדֹּק יִדְּקוּן תִּדְּקוּן תִּדְּקָן יִדְּקָן

In Dan. 2. legitur תֵּרֹעַ propter Res.

Paſs. אֶתְדֹּק, & reliqua ſimiliter.

Paël.

Hæc coniugatio more perfectorum variatur, רַעַע, דַּקֵּק, quamobrem exemplis ſuperſedemus.

Sunt etiam quædam quadrata, אֶשְׁתּוֹמַם. Dan. 3.

Aphel.

Aphél.

Præteritum.

אַדֵּק   אַדְּקֶת
אַדֵּקְתְּ   אַדֵּקְתְּ
אַדְּקֵת
אַדִּקוּ   אַדִּקָא
אַדֵּקְתּוּן   אַדֵּקְתֵּן
אַדֵּקְנָא

Paſſiuum analogicè אֳדַק, vt הֳעַל apud Danielem. Nonnunquā interponitur nun epentheticōs, vt הַנְעֵל.

Benoni.

מַדֵּק   מַדְּקִין   מַדְּקָא   מַדְּקָן

Dan.2. מְהַדֵּק cum he.

Infinitiuus.

אַדָּקָא   לְאַדָּקָא

Vel אַנְדָּקָא, vt הַנְעָלָה in Daniele. & הַעָלָה 5.

Imperatiuus.

אַדֵּק   אַדִּקוּ   אַדִּקִי   אַדֵּקְנָא

Vel הַנְדֵּק, vt הַנְעֵל.

Futurum.

Act. אַדִּק   יַדִּק   תַּדִּק   תַּדְּקִין   תַּדִּק
Paſſ. נַדִּק   יַדְּקוּן   תַּדְּקוּן   תַּדְּקָן   יַדְּקָן

Reperiuntur quædam more perfectorum, vt Dan.3. תטלל.

De ſeptimo verborum ordine, quæ in extremis quieſcunt.

Diuiduntur eiuſmodi verba in duas partes. Nam in quibuſdam prima decidua eſt, in aliis quieta, in omnibus vltima quieſcit.

Paradigmata.

אֲתָא   אֲתַת
אֲתֵית   אֲתֵית

I.i.

אֲתֵית

אֲתוֹ   אֲתָא

אֲתֵיתוּן   אֲתֵיתֵן

אֲתֵינָא

Paſs. אִתַּסִּי   אִתַּסִּית

אִתַּסִּית   אִתַּסִּית

אִתַּסִּית

אִתַּסִּיו   אִתַּסִּיאָה

· אִתַּסִּיתוּן   אִתַּסִּיתֵין

אִתַּסִּינָא

Ab אֲסָא curauit. Sic נְרֵי formari poteſt.

Benoni.

Act. אָתֵא   אָתַיִן   אָתְיָא   אָתְיָן

אָסֵא   אָסַיִן   אָסְיָא   אָסְיָן

Paſs. מִתַּסֵּא   מִתַּסַּיִן   מִתַּסְּיָא   מִתַּסְּיָן

Aleph quieſcit in ſire in actiua voce.

Peil.

אֲסֵא   אֲסַיִן   אֲסִיָא   אֲסְיָן

Nam Dan.3. legimns אֲוֵה,quod proculdubio Peil eſt.

Infinitiuus.

מֵתֵא   לְמֵתֵא   לְמֵוָא   *Babylonicè,*

Act. מֵיתֵי   לְמֵיתֵי   לְמֵיוַי   *Syriacè,*

אִתּוּיֵי   לְאֲתוּיֵי   לְאֲזוּיֵי   *Thalmudicé.*

Paſs. אִתַּסָּאָה לְאִתַּסָּאָה vel אִתַּסְּיָא

Imperatiuus.

אֱתָא   אֱתוֹ vel אֱתוֹן, אֱתְיָא vel אֱתִי אֱתֵינָא:

Thalmudici tollunt aleph תָא veni.

Futurum.

Act. אֵתֵא   יֵאתֵא   תֵּאתֵא   תֵּאתִין   תֵּאתֵא

נֵאתֵא   יֵאתוֹן   תֵּאתוֹן   תֵּאתְיָן   יֵאתְיָן

Syri pro aleph ponunt Iod, תֵּיתֵי ,יֵיתֵי.

אָתְסֵא יִתְסֵא Paſſ.

Et cætera, vt אֲתָא.

Coniugatio Paël in hoc ordine rara eſt, poteſt tamen facilè coniugari, vt

נַבִּי נַבִּית

אִתְנַבִּי אִתְנַבִּית

More quieſcentium lamed, vt diximus.

Coniugatio Hiphil.

In hac aleph vertitur in Iod mobile,

אַיְתִי אַיְתִית

אַיְתִית אַיְתִית

אַיְתִית

אַיְתִיו אַיְתִיאָה

אַיְתִיתוּן אַיְתִיתֵין

אַיְתִינָא

Paſs. הֵיתִי הֵיתִית

הֵיתִיו הֵיתָיָה

הֵיתִיתוּן הֵיתִיתֵן

הֵיתִינָא

Dan.6. ſcribitur, הֵיתָיִת, ſed ſic ſcribendum puto.

Benoni.

מַיְתֵא מַיְתֵין מַיְתְיָא מַיְתְיָן

Aliquando reperitur i, in quieſcentibus Iod, vt מְהוֹרָא Dan.2.& 6. מוֹרָא. quanquam Syri ſcribunt Iod, מוֹרֵי, מוֹרֵי.

Paſſiuã vocẽ non legi, quæ formari poteſt analogicè,

מֵיתֵא מֵיתֵין מֵיתְיָא מֵיתְיָן

Infinitiuus.

Babylonicè, הֵיתָיָה לְהֵיתָיָה

Syriacè, אַיְתָאָה לְאַיְתָאָה

Thalmudicé. אַיְתוֹיֵי לְאַיְתוֹיֵי

Imperatiuus.

אַיְתַא אַיְתַיא אַיְתו אַיְתַינָא

Futurum.

אַיְתַא יְיְתַא תַּיְתַא תַיְתִין תַיְתַא
נַיְתַא יְיתוֹן תַּיְתוֹן תַיְתְיָן יַיְתְיָן

Syri ſcribunt Iod, אַיְתַי.

Paſſiua vox ἄχρηστος.

Quæ à nun incipiuntur, facilè coniugari poſſunt. vt נְרַת,נְרֵא. Fut. אֶרֵא. Aphel אַרִי,אַרִית. Benoni מַרֵא. Et cætera eodem modo.

De octauo verborũ ordine, quæ quatuor, vel quinque literis cõſtãt.

OMnia ſunt Paël, & facillimè variantur.

Præteritum.

Paſs.	פַּרְנֵס		פַּרְנָסֶת
	פַּרְנֵסְתְּ		פַּרְנַסְתְּ
		פַּרְנְסַת	
	פַּרְנִסוּ		פַּרְנִסָא
	פַּרְנַסְתוּן		פַּרְנֵסְתֵּן
		פַּרְנַסְנָא	
Paſſ.	אִתְפַּרְנַס		אִתְפַּרְנָסֶת
	אִתְפַּרְנַסְתְּ		אִתְפַּרְנַסְתְּ
		אִתְפַּרְנְסַת	
	אִתְפַּרְנַסוּ		אִתְפַּרְנַסָא
	אִתְפַּרְנַסְתוּן		אִתְפַּרְנַסְתֵּן
		אִתְפַּרְנַסְנָא	

Benoni.

Act. מְפַרְנַס מְפַרְנְסִין
Paſs. מִתְפַּרְנַס מִתְפַּרְנְסִין

Paul.

מְפַרְנַס מְפַרְנְסִין

Infinitiuus.

פַּרְנָסָא לְפַרְנָסָא

Thalmudicè, פַּרְנוֹסֵי לְפַרְנוֹסֵי

Paſs. אִתְפַּרְנָסָא

Imperatiuus.

Act. פַּרְנֵס פַּרְנֵסוּ פַּרְנֵסִי פַּרְנֵסְנָא

Paſs. אִתְפַּרְנַס

Futurum.

Act. אֲפַרְנֵס יְפַרְנֵס

Paſſ. אֶתְפַּרְנַס יִתְפַּרְנַס

Sunt duo quæ in vltima quieſcunt, שֵׁיצִי, & שַׁלְהִי. quã-quam שֵׁיצִי videtur potius Cal, cùm apud Eſram 6. legatur שֵׁיצִיא abſolutum eſt, quod proculdubio eſt Peil.

Cætera quadrata hoc modo varianda ſunt, vt סוֹבֵל, & alia eiuſmodi, אוֹחֵר, שֵׁיזִב.

De Affixis verborum.

Ratio affixorum pronominum, de quorum ſignificatione ſuprà diximus, in linguis vernaculis facilè intelligi poteſt, quanquam Gallica non niſi in imperatiuo ea recipit. Italica certè atque Hiſpanica in omnibus temporibus & modis paſſiua affixa aſciſcit. Nec minus Arabica, quæ duo ſimul affixa ſibi nectit, vt Italica & Hiſpanica: AEthiopica quoque. De quarum linguarum omnium concordia, ſi Deus permiſerit, fuſius ſcripturi ſumus.

Affixa Præteriti.

כְּתַב
כַּתְבָּה maſcul.
כַּתְבָּה fœm.
כַּתְבָּךְ m.
כַּתְבֵךְ fœm.
כְּתָבַנִי com.
כַּתְבִּנוּן m.
כַּתְבִּנָּן f.
כְּתַבְכוֹן
כְּתַבְכֵן
כְּתָבָנָא
כְּתַבְתְּ
כְּתַבְתֵּה
כְּתַבְתָּה
כְּתַבְתִּנוּן
כְּתַבְתִּנִּן
כְּתַבְתַּנִי
כַּתְבְתָּנָא
Prima eadē ſimiliter accipit,& כון & כן.
כְּתַבְתְּכוֹן
כְּתַבְתְּכֵן
כְּתַבוּ
כְּתַבוּהִי maſc.
כַּתְבוּהָא fœm.
כַּתְבוּךְ com.
כַּתְבוּנִי

כַּתְבוּנוּן
כַּתְבוּנָּן
כַּתְבוּנְכוֹן
כַּתְבוּנְכֵן
כְּתָבוּנָא
כְּתַבְתּוּן
כְּתַבְתּוּנֵה m.
כְּתַבְתּוּנָּה f.
כְּתַבְתּוּנָּךְ m.
כְּתַבְתּוּנֵךְ f.
כְּתַבְתּוּנַנִי com.
כְּתַבְתּוּנוּן
כְּתַבְתּוּנָּן
כְּתַבְתּוּנָנָא
כְּתַבְנָא
כְּתַבְנוּהִי
כְּתַבְנוּהָא
כְּתַבוּ vt

Secunda & tertia fœminina cum ſecunda maſculina conueniunt: & ſecunda plur. fœm. cum maſculina.

Affixa cum participiis.

Referenda ſunt ad nomina, de quibus infra dicemus, aliquando tamen cùm actiuam habent ſignificationẽ, affixa verborum accipiunt, vt מְאַבְּדְנוּן perdens eos.

Affixa cum Imperatiuo.

כְּתַבְנוּן	כְּתֻב
&c.	כְּתֻבֵהּ
Secunda fœmini. nõ recipiũt affixa.	כְּתֻבְנִי
	כְּתֻבוּ
	Sine mutatione accipit affixa, vt כְּתֻבוּהִי &c.

Affixa cum Infinitiuo.

מִכְתַּב

Cum Lamed & Beth ſæpiſſimè, abſolutè raró.

Futurum.	בְּמִכְתְּבֵהּ
אֶכְתֻּב	בְּמִכְתְּבִנֵּהּ
אֶכְתְּבִנֵּהּ	בְּמִכְתְּבָךְ
בִנָּה	בֵךְ
בִנָּךְ	בְּמִכְתְּבִי & בְּמִכְתְּבֵנִי
בִנֵּךְ	בְּמִכְתַּבְהוֹן & בְּנוּן
בְּנוּן	בְּהֵן & תַּבְהֵן
בִנֵּן	תְּבִנוּן
בָּנְכוֹן, vt יְשְׁאֲלֶנְכוֹן Eſr. 7.	בִנֵּן
בִנְכֵן	תְּבַנָּא

Cæteræ perſonæ deſinentes in conſonantem eodem modo accipiunt, & prætere נִי & נָא, vt יִכְתְּבִנֵּנִי & בִּנָּא

יִכְתְּבוּ

יִכְתְּבוּנֵּהּ

Semper nun cum dages, cætera eodem modo, vt ſupra.

De affixis Thalmudicis diximus initio, quæ facilè intelligi poſſũt.

De imperfectis.

Omnia verba cæterarum claſſium eodem modo affixa aſciſcunt: niſi quòd quieſcentia in vltima hoc pacto, vt lamed paal cum affixis moueatur.

פְּצָא
פַּצְיַהּ
פַּצְיָהּ

Et reliqua eodem modo, בְּנָהִי Eſr. 5. בְּנַיְתֵהּ, Dan. 4. & בְּמִצְבְּיֵהּ, & 3. לְמַזְיֵהּ, & 5. לְהֶוְיָן, quanquam communiter dicitur לְהֶוֹן. In futuro tamen non mouetur, vt יְחַוִּנַּהּ Dan. 2. In infinitiuo eſt בְּמַאתַי.

Præterea Infinitiui omnes Paël & Aphel cum affixis deſinunt in וּת, vt לְהַצָּלָא, לְהַצָּלוּתֵהּ Dan. 6. & לְהוֹרְעֻתַנִי, cæteráque ſimili ratione לְאִסְתַּלָּקוּתֵהּ.

Atque hactenus quidem de verbis.

De ſecunda orationis parte.

NOmen non tantum habet negocii. Nos, quod ad inſtitutum noſtrum attinet, in Subſtãtiuum, Adiectiuum, Gentile, & Numerale diuidimus.

Ignorant Chaldæi in nominibus ſuis caſus, quos articulis indicant: diminutiua non recipiũt. Syntheſin non vſurpant, ſed idẽ paratheſi efficiunt. Nam אֲחָבָא, & תְּרֵיסַר potius pathe ſunt, quàm compoſitiones. Comparatiua & ſuperlatiua circunloquũtur. Ergo de generibus & numeris dicendum: tum exponendæ nominum formæ (inflexionum enim ordinem ac numerum non admittunt.) Poſtremò regiminis & affixorum ratio explicãda.

De genere.

Ariſtoteles in Poëtica ſuper nominum generibus ſic ait, τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἄῤῥενα, τὰ δὲ θήλεα, τὰ δὲ μεταξύ. Hoc eſt,

eſt, E nominibus quædam ſunt maſculina, quædam fœminina, alia media. Hebræi ſanè & Chaldæi duo tantùm genera, quæ in natura viſuntur, recipiunt. Sunt tamen, quæ αἰὰ λόγῳ דיּוּגָעָא dicuntur virilia vel muliebria: pauca excipienda, quæ genus variant, אֶבֶן ὁ καὶ ἡ λίθος. fœminea pro neutris aliquando accipiuntur, vt דָּא hoc, טָבָא bonum.

De *numero*.

NVmeri tres ſunt, ſingularis, dualis, pluralis, ſed hac lege, vt dualē ea tātum habeāt, quæ vel natura bina procreauit, vel ratio intelligit, vt קַרְנַיִן, קֶרֶן, τὸ κέρας, τὼ κέρα, יְדַיִן, יַד, τὼ χεῖρε, שְׁנָתַיִן biennium. Quæ naturalē dualem habent, ea omnia carent plurali, vt duo ſemper ſint numeri: ſed dualia ab arte inuenta plurale non excludunt, שְׁנָתַיִן שְׁנִן שְׁנָא.

De *Comparatiuo & Superlatiuo*.

VT linguæ vernaculæ (Italicā, Gallicā, Hiſpanicámq; intelligo) cōparatiua prorſus ignorāt & ſuperlatiua, præter admodum pauca, quæ à Latinis mutuantur: ſic Chaldæa cum aliis tribus, vim vtriuſque habet, formam ignorat. Quod efficit duabus literis Mem & Beth. Comparatiuum per Mem deſcribitur, יוֹחָנָן חַכִּים הוּא מִכֵּפָא, Iohannes ſapientior eſt Petro. quāquam aliquando additur יַתִּיר, vis tamen comparationis eſt in Mem. Superlatiuum per Beth ſignificant, בְּרִיכְתָא בִנְשַׁיָּא, laudatiſſima fœminarū, quod nos dicimus, benedicta in mulieribus. Beth enim cum nomine generis ſuperlatiuū facit. לַחֲדָא aliquando additur, ſed non efficit τὴν ὑπέρθεσιν.

De *formis nominum*.

EVM ordinem exponendis nominum formis ſequemur, quem in verborum claſſibus obſeruauimus: vt perfecta primū, tum cætera ſuo quæq; loco collocemus.

Principio triplex eſt nominum forma in vtroque numero (propria ſemper excipio, quæ vnam tãtùm habẽt) vna abſoluta, altera emphatica, tertia ſyntactica: in quibus puncta quædam variantur, & nonnullæ literæ vel abiiciuntur, vel accedunt, vel mutantur: quod in primis rectè cognoſci debet.

Abſoluta vocamus, quæ ſimpliciter collocantur, non ſequente genitiuo, nec addito Aleph Mandea, אֲתַר locus, חָכְמָא ſapientia.

Emphatica, vel cum Mandea, cùm rem certam ſignificare volumus, אַתְרָא ὁ τόπος, חָכְמְתָא ἡ σοφία.

Syntactica ſunt, cùm additur genitiuus, חָכְמַת אֱלָהָא ſapientia Dei: ſed non intercedẽte Daleth, vt חֵילָא דְמַלְכָא.

Quod in linguis vernaculis eſt vel vſitatiſſimũ. Nam ſi de homine abſolutè ſermo ſit, dicetur, *huomo, homme, hombre*. Si de certo ac noto, *l'huomo, l'hõme, el hombre*. Quòd ſi ignotus fuerit, tum dicemus, *vn huomo*, *vn homme*, *vn hombre*. Propria nomina nunquam recipiunt articulos, niſi in Græca: nemo enim dixerit, הַדָּוִד, דָּוִדָא, *le* Pierre, *Il Giouanni*, *el Antonio*. Græcè dicitur ὁ σωκράτης, ſed apud Atticos, qui ad ſatietatem articulos vſurpant, etiam cùm nihil neceſſe eſt.

De articulis.

ALeph in fine, vt ה initio apud Hebræos omnibus caſibus additur: nullus itaq; eſt nominatiui proprius articulus. daleth genitiuum facit, lamed datiuum, יַת accuſatiuum, mem ablatiuum.

Paradigma.

	Sing.		Plur.
מַלְכָא	ὁ βασιλεύς.	מַלְכַיָא	οἱ βασιλεῖς.
דְמַלְכָא	τοῦ βασιλέως.	דְמַלְכַיָא	τῶν βασιλέων.

לְמַלְכָּא	τῷ βασιλεῖ.	לְמַלְכַּיָּא	τοῖς βασιλεῦσι.
יָת מַלְכָּא	τὸν βασιλέα.	יָת מַלְכַּיָּא	τοὺς βασιλεῖς.
מַלְכָּא	ὦ βασιλεῦ.	מַלְכַּיָּא	ὦ βασιλεῖς.
מִמַּלְכָּא	ἀπὸ τοῦ βασιλέως.	מִמַּלְכַּיָּא	ἀπὸ τῶν βασιλέων.

Abſolutè dicitur מֶלֶךְ, מַלְכִּין.

Formæ, vel מִשְׁקָלִים *nominum perfectorum.*

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emphaticæ.
בְּשַׂר	בִּשְׂרָא	אוּמָּן	אוּמָּנָא
מֶלֶךְ	מַלְכָּא	תְּחוּם	תְּחוּמָא
חֵלֶם	חֶלְמָא	נְהוֹר	נְהוֹרָא
טַעַם } טְעֵם	טַעְמָא	מְזוֹג	מְזוֹגָא
		פְּטִיר	פְּטִירָא
כְּתָב	כְּתָבָא	חֲמִיר	חֲמִירָא
כָּהֵן	כָּהֲנָא	יַקִּיר	יַקִּירָא
עָלַם	עָלְמָא		
קְשֹׁט	קֻשְׁטָא		
לִשָּׁן	לִשָּׁנָא		
קְדוּשׁ	קְדוּשָׁא		
צְפַר	צִפְּרָא		
תַּנּוּר	תַּנּוּרָא		
כִּנַּר	כִּנָּרָא		
זַמַּר	זַמָּרָא		
חֲלַק	חֲלָקָא		
פְּחַר	פַּחְרָא		

Prima forma emphatica à Thalmudicis & Syris pronunciatur ſæpe per Kibbús, רְבַשׁ רִבְשָׁא, vt communiter גֻּבְרִין à גְּבַר. Pluralia abſoluta in ין, emphatica in יָא, in cæteris punctis conueniunt cum emphatica ſingulari. in regimine in ſingulari nihil variant ab abſoluta, in plurali deſinunt in י ־ מַלְכֵי.

Formæ fœmininorum.

Abſ.	Emph.	Quieſcentia Abſ.	Aain. Emph.
גְּזֵרָא	גְּזֵרְתָא	אָת	אָתָא
דִּבְרָא	דִּבְרְתָא	כָּאן	כָּאנָא
כְּנָוָא	כְּנָוְתָא	דִּין	דִּינָא
חָכְמָא	חָכְמְתָא	כַּף	כַּפָּא
מַלְכָּא	מַלְכְּתָא		

גְבוּרָא	גְבוּרְתָא
חֲנֻכָּא	חֲנֻכְּתָא
עֲבִידָא	עֲבִידְתָא
עַרְוָא	עַרְוְתָא
חֲדְוָא	חֲדוּתָא
עָרְיָא	עֶרְיְתָא

Quanquam tria poſtrema non ſunt perfecta, tamen quia vltimam mobilē habet, hîc poſuimus. Plu. abſoluta deſinunt in ן ָ, emphatica in תָא ָ, cætera puncta non mutantur, גְזֵרָתָא, גְזֵרָן.

In ſing. regim. in תַ, in plur. in תַ.

Quieſcentia Pe, vel deficiētia cum perfectis collocamus.

רֵיחַ	רֵיחָא
רֵאשׁ	רֵאשָׁא
בְּאשׁ	בְּאשָׁא
זַיִת	זֵיתָא
לוּחַ	לוּחָא
תוֹר	תוֹרָא
כִּיוֹר	כִּיוֹרָא
חִיּוּב	חִיּוּבָא
חִוַּר	חִוָּרָא
קַיָּם	קַיָּמָא

In plu. abſoluto in ין ִ, emphatico in יָא ַ, vt אַתִין & אַתַיָא, & אַתְוָן אַתְוָתָא Syriacè, vt רֵישׁ & בִישׁ, pro רֵאשׁ & בְּאשׁ.

In conſtructione ſing. non variant ab abſoluta forma, prætereа, quæ habēt Iod mobile, חַיִל מַלְכָּא, חֵיל, quieſcit enim Iod. in plurali mutantur, vt perfecta.

Geminantia Aain.

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
Sing.		Plur.	
שֵׁן	שִׁנָּא	שִׁנִּין	שִׁנַּיָא
עַם	עַמָּא	עַמְמִין	עַמְמַיָא
לְבַב	לִבָּא	לִבְּבִין	לִבְּבַיָא
גַּב	גַּבָּא	גַּבִּין	גַּבַּיָא
פֻּם	פֻּמָּא		
כֹּל	כֻּלָּא	Carent plurali.	
צַר	צִרָא		

In plurali conſtructione in שִׁנֵּי ֵ.

Quieſcentia Lamed.

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		Plur.
יַד	יַדָא	יַדִין	יַדַיָא
נְקָא	נַקְיָא	נְקַין	נְקַיָא
לְוַי	לְוָאָה	לְוָאִין	לְוַיָא
נְבִיא	נְבִיָאה	נְבִיאִין	נְבִיַאיָא
רַמִי	רַמָאָה	רַמָאִין	רַמַיָא
חַי	חַיָא	חַיִין	חַיַיָא
סְכוּי	סְכוּיָא		
סַגִיא		סַגִיאִין	
עְלַי	עְלָאָה	עְלָאִין	עְלַיָא
עֲנִי	עַנְיָא	עֲנַין	עֲנַיָא

Heteroclita.

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		Plur.
שֶׁם	שְׁמָא	שְׁמָהָן	שְׁמָהָתָא
אַב	אֲבָא	אֲבָהָן	אֲבָהָתָא
בַר	בְּרָא	בְּנִין	בְּנַיָא
אַרְיַת		אַרְיָון	אַרְיָוָתָא
פֶּחָה	פַּחְתָא	פַּחֲון	פַּחֲוָתָא
מָרֵא			
פְּתָא	פְּתָאָה		

Fœm.

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		Plur.
	לֵילְיָא	לֵילְוָן	לֵילְוָתָא
	רִבּוֹ	רִבְוָן	רִבְוָתָא &
עֲלָה	עַלְתָא	עֲלָוָן	עֲלָוָתָא
מִלָּה	מַלְתָא	מִלִּין	מִלַּיָא

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
קְרְיָא	קְרִיְתָא & קַרְתָא Syr.	קִרְוִין	קִרְוַיָּא
בִּרְיָא	בִּרְיְתָא	בִּרְיָן	בִּרְיָתָא
חֵיוָא	חֵיוְתָא	חֵיוָן	חֵיוָתָא
כַּוָּא	כַּוְּתָא	כַּוִּין כַּוָּן	כַּוָּתָא כַּוַּיָּא
שְׁנָה	שַׁתָּא	שְׁנַיָּא שְׁנִין	שְׁנָתָא שְׁנָן
נְבוּאָה	נְבוּאֲתָא		
עֶגְלָא	עֶגְלְתָא	עֶגְלָן	עֶגְלָתָא
גָּלוּ	גָּלוּתָא	גָּלְוָן	גָּלְוָתָא
צְלוֹ	צְלוֹתָא		
עִלִּיתָא	סִיבוּ רְבוּ		
חֲרָיָא	Syr.חַרְוִן חֲרָוִין חַרְוָתָא.Dan.חֲרִין חֲרָיָא		
חֲמָא& חֲמָא	חֲמְתָא		
עֲטָא	עֲטְתָא		
אֲמָה	אַמְּתָא	אַמִּין	אַמַּיָּא
אִתָּא	vel אִנְתְּתָא, vel אִתּוּ,אִנְתּוּ in pauſa.	נְשִׁין	נְשַׁיָּא
שָׁעָה	שַׁעְתָא	שָׁעִין	שָׁעַיָּא
אֲמָה	אַמְּתָא, & in pauſa אַמְהוּ	אֲמָהָן	אֲמָהָתָא
חֲטָא	חֲטָאֲתָא	חֲטָיִן	חֲטָיַיָּא
Syriacè	חֲטָוִן	חַטְוָתָא	
אֵם	אִמָּא	אִמָּהָן	אִמָּהָתָא

Sunt quædam, quæ carent ſingulari, שְׁמַיָּא, חַיִּין, מְעִין, מַיִּן, אוּשְׁיָּן, & alia multa.

Heemantica Mem.

Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		
מַרְכַּב	מַרְכַּבְתָּא	אוֹרַיְתָא	אוֹרָיָא
מְזָרַק	מְזָרְקָא	*Thau.*	
מִסְפַּר	מִסְפְּרָא	תַּפְקִירָא	תַּפְקִידְתָּא
מַחְלְקָא	מַחְלַקְתָּא	תִּשְׁבְּחָא	תִּשְׁבַּחְתָּא
מִשְׁקְלָא	מִשְׁקַלְתָּא	תּוּנְחָא	תּוּנְחֲתָא
		תַּשְׁוְיָא	תַּשְׁוִיתָא

Defectiua Nun.

Abſ.	Emph.
מַתַּן	מַתְּנָא
מַטְרָא	מַטַּרְתָא
Gemin.	*Aain*
מְגַלָּא	מְגַלְּתָא
Quieſc.	*Pe.*
מֵאמַר	מֵאמְרָא
מאזְנַיִן	מאזְנַיָא
Quieſc.	*Aain.*
מְדִינָה	מְדִינְתָא
מָזוֹן	מָזוֹנָא
Quieſc.	*Lamed.*
מִשְׁתְּיָא	מִשְׁתִּיתָא
מִנְחָה	מִנְחֲתָא
מַשְׁרְיָא	מַשְׁרִיתָא
מַעֲלִיו	מַעֲלִיוּתָא
Heem.	*Aleph.*
אֶצְבַע	אֶצְבְּעָא
אֶדְרָע	אֶדְרְעָא
אַרְכְּבַן	אַרְכְּבְתָא
אַחְתִּימָא	אַחְתִימְתָא

Vau. Omnia fœminina.

Abſ.	Emph.
מַלְכוּ	מַלְכוּתָא מַלְכְּוָן מַלְכְוָתָא
סְגִירוּ	סְגִירוּתָא
נְוָלוּ	נְוָלוּתָא
חַשְׁחוּ	חַשְׁחוּתָא
חַלָּשׁוּ	תַלְתּוּ ,פַּלְגוּ רַבְעוּ
סַהֲדוּ	
נַהִירוּ	
הַימָנוּ	
עֲלָמוּ	
בִּישׁוּ	
סַמְיוּ	
עֲנִיוּ	
מַכִּיכוּ	
טָבוּ	טָבוּתָא טָבְוָן טָבְוָתָא
	Iod. *Fœm.*
נְוָלִי	נְוָלִיתָא
אַרְעִי	תַלְתִּי
אַחֲרִי.	*Hæc omnia in conſtr. & affixis accipiunt.* ת
מִינַי	מִינָאָה
פְּרִישַׁי	פְּרִישָׁאָה
חִלּוֹנַי	*Et omnia gentilia, de quibus infrá, vt* יְהוּדַי,
תַּנַי	

Heemantica Nun.

Abſ.	Emph.
קֻרְבַּן	קֻרְבָּנָא
שֻׁלְטָן	שֻׁלְטָנָא
אֻלְפָּן	אֻלְפָּנָא
סֻרְבָּן	סֻרְבָּנָא

Aleph Vau.

Abſ.	Emph.
אַצְלָחוּ	אַצְלָחוּתָא
אוֹשָׁטוּ	אוֹשְׁטוּתָא
אַפָּקוּ	אַפָּקוּתָא

In ו *ſub forma itpaël.*

Abſ. Emph.

חֲזֶן חֱזֶנָא הִתְנַדַּבוּ

רַעֲנַן רַעֲנַנָא אִתְבְּנָעוּ

בִּנְיָן בִּנְיָנָא אֶשְׁתַּדּוּר

אִילָן אִילָנָא אִתְרַבְרְבוּ

עֶלְיוֹן עֶלְיוֹנָא הִתְבְּהָלָה Dan. 2. niſi eſt infiniti-

. רִבְרוֹנָה uus, vt quidã ſentiunt.

אַחֲרָנָא אֲחֵרָן & אָחֳרַן

תָן

Quatuor literarum vel quinque.

Maſc. Fœm. Abſ. Emph.

אָמְתָן אֲמְתָנִיתָא אָמְתָנִי אֲמְתָנָא פִּתְגָם פִּתְגָמָא

גַּוְתָן גַּוְתָנִיתָא גַּוְתָנִי גַּוְתָנָא אַרְגְּוָן אַרְגְּוָנָא

סַכְלְתָן סַכְלְתָנִיתָא סַכְלְתָנִי סַכְלְתָנָא חַרְטֹם חַרְטְמָא

Mem. Iod. נִשְׁתְּוָן נִשְׁתְּוָנָא

מַרְנְחַי מַרְנְחָאָה פַּרְשֶׁגֶן

מַעֲרְבַי מַעֲרְבָאָה פַּרְזֶל פַּרְזְלָא

Mem Nun. אַפְּתֹם אַפְּתְמָא

Maſc. Fœm. הֵיכַל הֵיכְלָא

מְחַבְּלָן מְחַבְּלָנִיתָא מְחַבְּלָנִי מְחַבְּלָנָא נְבִזְבָּה נְבִזְבִּיתָא

מַרְגְּוָן מַרְגְּוָנִיתָא מַרְגְּוָנִי מַרְגְּוָנָא כַּרְבְּלָא כַּרְבָּלְתָא

Mem נוּ רַבְרַב רַבְרְבָא

מְעַבְּדָנוּ מְעַבְּדָנוּתָא רַבְרְבָא רַבְרַבְתָּא

גַּוְתְּנוּ סַכְלְתְנוּ

Pluralia facillimũ eſt formare, maſculina in יִן, fœminina in ָן, vt ſuprà oſtenſum eſt. Eadem eſt ratio regiminis vel ſyntaxis. Nunc ſubiũgemus aliquot adiectiuorum formas,

עַרְטִילַי עַרְטִילָאָה

שְׁפַרְפָּרָא

נִבְרְבַּךְ נִבְרְבָּכָא

נֶבְרַשְׁתָּא נֶבְרַשְׁתָּא

הַמְּנִיכָא

גַּלְגַּל גַּלְגְּלָא

formas,quæ cõmodè etiá ſuperius exponi poterãt. Nos deinduſtria hîc collocauimus.

גְזַבַר	גִזְבְרָא
סַרְבְּלַיָא	סַרְבְּלִין
הַדְבַר	הַדְּבְרָא
מַשְׁרוֹקִיתָא	
שְׁרוֹשִׁיתָא	
כַּרְסַא	כַּרְסְיָא
כַּרְסַוָן	כַּרְסַוָתָא
הֶרְהוֹר	הֶרְהוֹרָא

De adiectiuorum formis.

	Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		Plur.	
maſc.	כְּרַב	כְּרְבָא	כְּרְבִין	כְּרְבַיָא
fœm.	כְּרְבָא	כְּרְבְתָא	כְּרְבָן	כְּרְבָתָא
maſ.	חַכִּים	חַכִּימָא	חַכִּימִין	חַכִּימַיָא
fœm.	חַכִּימָא	חַכִּימְתָא	חַכִּימָן	חַכִּימָתָא
maſ.	חֲשִׁיךְ	חֲשִׁיכָא	חֲשִׁיכִין	חֲשִׁיכַיָא
fœ.	חֲשִׁיכָא	חֲשִׁיכְתָא	חֲשִׁיכָן	חֲשִׁיכָתָא
maſ.	חִוַּר	חִוָּרָא	חִוָּרִין	חִוָּרַיָא
fœ.	חִוָּרָא	חִוַּרְתָא	חִוָּרָן	חִוָּרָתָא
maſc.	זְעֵיר	זְעֵירָא	זְעֵרִין	זְעֵירַיָא
fœ.	זְעֵירָא	זְעֵירְתָא	זְעֵירָן	זְעֵירָתָא
maſ.	אַחֲרֵן	אַחֲרְנָא	אַחֲרְנִין	אַחֲרָנַיָא
fœm.	אַחֲרִי	אַחֲרִיתָא	אַחֲרָיָן	אַחֲרָיָתָא
maſ.	בַּתְרַי	בַּתְרָאָה	בַּתְרָאִין	בַּתְרָיָא
fœ.	בַּתְרָאָה	בַּתְרִיתָא	בַּתְרָיָן	בַּתְרִיתָא
maſ.	חָרַשׁ	חָרָשָׁא	חָרָשִׁין	חָרָשַׁיָא
fœ.	חָרָשָׁא	חָרַשְׁתָא	חָרָשָׁן	חָרָשָׁתָא
maſ.	נַכְרַי	נַכְרָאָה	נַכְרָאִין	נַכְרָיָא
fœ.	נַכְרָאָה	נַכְרִיתָא	נַכְרָיָן	נַכְרָיָתָא
maſ.	טָב	טָבָא	טָבִין	טָבַיָא
fœ.	טָבָא	טָבְתָא	טָבָן	טָבָתָא

maſ.	רַב	רַבָּא	רַבִּין	רַבַּיָא
fœ.	רַבָּא	רַבְּתָא	רַבָּן	רַבְּתָא

Et ſi qua ſunt alia eiuſmodi, quæ ad præſcriptam normam facilè redigi poſſunt.

De numeralibus.

NVmeri cardinales Chaldæorũ hi ſunt חַד. תְּרֵין, ſyntactìcè תְּרֵי, cum affixis תַּרְוַיְהוֹן,תַּרְוֵי ambo, vterque, & Thalmudicè תַּרְוַיְהוּ. תְּלָתָא, cũ affixis, תְּלָתֵהוֹן Dan.3. in conſtructione תְּלָתַת analogicè, ſi legatur. אַרְבְּעָא, אַרְבַּעַת ſyntactìcè, Syriacè אַרְבַּעְתַּי. חַמְשָׁא, ſyn. חַמְשַׁת. שִׁתָּא, שְׁתַּת. תְּשַׁעַת, תִּשְׁעָא. תְּמַנְיָא. Syriacè שְׁבַעְתַּי &, שִׁבְעָא, שְׁבַעַת, שִׁבְעָא. תְּרֵיעֲשַׂר. עֲשַׂר, vel חַד עַסְרָא. עֲשַׂרְתַּי Syriacè, עַשְׂרַת, עַשְׂרָה & Syriacè תְּרֵיסַר. תְּלָתָא עֲשַׂר. אַרְבְּעָא עֲשַׂר, & אַרְבִּיסַר, vel תְּמָנֵי. שִׁתַּת עֲסַר, vel שִׁתָּא עֲסַר. חֲמִיסַר vel, חַמְשָׁא עֲסַר. אַרְבְּסַר שִׁתִּין. חַמְשִׁין אַרְבְּעִין. תְּלָתִין. עֶשְׂרִין. תְּשַׁר עֲשַׂר. תְּמָנֵי סַר & עֲסַר תְּלַת מְאָה מָאתָן & Syriacè, מָאתַיִן. מְאָה. תִּשְׁעִין. תְּמָנִין. שִׁבְעִין. שְׁבַע מְאָה. שֵׁת מְאָה. חֲמֵשׁ מָאוָן, vel חֲמֵשׁ מְאָה, אַרְבַּע מְאָה. אַלְפַּיָא, אַלְפִין. אַלְפָּא & emphaticè, אֲלַף. תְּשַׁע מְאָה. תְּמָנֵי מְאָה. רִבּוֹתָא & ,רִבְבַן vel רִבְוָן. plur ,רִבְבָא emphaticè רִבּוֹתָא, רִבּוֹ רִבְוָתַיִן, & Syriacè רִבְוָתָן, δισμύριοι.

Fæminina ſunt.

שְׁבַע. שֵׁת vel, שֵׁת. חֲמֵשׁ, אַרְבַּע. תְּלָת. תַּרְתֵּין. חֲדָא vel חֲדָה תְּמָנֵי. תְּשַׁע. עֲשַׂר, vel עֶשְׂרֵי, עַסְרֵי, חֲדָא עַסְרֵי. & cætera, quæ non variant à maſculinis.

Ordinalia maſculina.

Habent duas formas, vt nomina alia, alteram abſolutam, alteram emphaticam.

	Abſ.	Emph.	Abſ.	Emph.
	Sing.		Plur.	
maſc.	קַדְמַי	קַדְמָאָה	קַדְמָאִין	קַדְמָיֵא

mininam habent, Aleph vltimum vel He mutatur in Thau, hac lege (quod diligentiſſimè obſeruandum eſt) vt in ſingulari præcedat patha, in plurali cames, vt מַלְכָּא regina, מַלְכַּת צָרְפַת regina Galliæ. מַלְכָּן reginæ, מַלְכַּת אַרְעָא reginæ terræ. Excipiuntur, quæ abſolutè in vau vel iod deſinunt, ea enim in regimine aſſumunt thau puncto non mutato, צְלוֹ precatio, צְלוֹת צַדִּיקָא, precatio iuſti. בִּישׁוּ malitia, בִּישׁוּת עָלְמָא malitia orbis. אַרְעִי fundū, אַרְעִית יַמָּא fundum maris. quæ cùm plurale habent, deſinunt in תְ, מַלְכוּ, regnum, מַלְכְוָן regna, מַלְכְוָת עָלְמָא regna mundi.

Sciēdum tamen eſt, vt ſuprà diximus, dalet regimini obſiſtere. tum enim in ſingulari ſumitur forma emphatica, & in plurali quādoque abſoluta, & Syriacè nōnunquam ſyntactica. Exempla hæc ſunt, בֵּיתָא דְדָוִד, ὁ οἶκος τοῦ Δαβίδ. יַרְחַיָא דְשַׁתָּא οἱ μῆνες τοῦ ἐνιαυτοῦ, & יַרְחִין דְשַׁתָּא. עֶדְרֵי רַעֲנָא, πώεα τῶν μήλων, Syriacè & Thalmudicè.

Methodus affixorum pronominum.

AFfixorum in nominibus ratio non niſi in paucis linguæ Italicæ vocabulis intelligi poteſt, vt ſignorſo, quod legitur apud Dantem, רִבּוֹנֵהּ, dominus eius: & ſignorto, in Boccatio: & alia perpauca, quæ in vſu villicorum crebra ſunt, ab vrbanis certè non recipiuntur, vt mogliema, אִתְּתִי vxor mea, *fratelmo* אַחִי, frater meus. Verùm in lingua Chaldaica tribúſque aliis, mirificum planè eſt artificiū. Quod vt planius intelligatur, affixorum vis paucis aperienda eſt. Ea itaque trium ſunt generum.

Maſculina,	ֵהּ נַהּ וֹהִי vel וִי.ךְ נַךְ כוֹן הוֹן נוֹן
Fœminina,	ַהּ נַהּ הָא ֵךְ יְכִי נַךְ כֵּן הֵן נַיִן
Communia	י נִי נָא נַן ן
In Thalmud pro,	כוֹן הוֹן כֵּן הֵן
dicitur,	כוֹ vel יְכוֹ, הוֹ vel יְהוֹ, כֵי vel יְכֵי, הֵי vel יְהֵי

Quanquam vulgò Iudæi pro holem perperam pronunciant ſurec.

Quæ habent caph, ſunt ſecundæ perſonæ, communia primæ, alia omnia tertiæ.

Præterea affixa quædam verbis tátùm coniunguntur, quæ, obliqua nomines licet, ea aſſumunt nun dageſſatū, נֵהּ נָךְ נָה נֵךְ נְהוֹ נְהֵי נְכוֹ נְכֵי נוּן נֵין, præter נִי. De quibus ſuprà egimus. Cætera adduntur tam nominibus, quàm verbis. Iod nominibus tantúm.

Affixa in nominibus puncta aliquando, & nonnunquam literas immutant, quod exempla indicabunt.

מַלְכָּא vel מֶלֶךְ Rex.

Aff. cum ſingulari numero.

Maſc.			Fœm.
מַלְכֵּהּ	rex eius.		מַלְכַּהּ
מַלְכָּךְ	tuus.	Comm.	מַלְכֵּךְ
מַלְכְּהוֹן	*Babylonicè*	מַלְכִּי	מַלְכְּהֵן *Bab.*
מַלְכֵּהוֹ	*Thalmudicè*	מַלְכַּי *Thal.*	מַלְכְּהֵי *Thal.*
מַלְכְּכוֹן			מַלְכְּכֵן
מַלְכְּכוֹ		Comm.	מַלְכְּכֵי
		מַלְכֵּנָא *Bab.*	
		מַלְכֵּן *Syr.*	
		מַלְכֵּן *Thal.*	

In Thalmud legitur etiam טַעְמֵיהּוֹ ratio eius, & alia eiuſmodi.

Affixa pluralia.

Maſc.	Comm.	Fœm.
	מַלְכַּיָא vel מַלְכִּין	
מַלְכוֹהִי *Bab.*		מַלְכְּהָא
מַלְכוֹי *Syr.*		מַלְכַּיְכִי

Maſc.	Comm.	Fœm.
מַלְכָּךְ		מַלְכַּיְכִי
מַלְכֵּיהוֹן	מַלְכָּנָא Bab.	מַלְכֵּיהֵן
מַלְכֵּיהוֹ	מַלְכֵּינַן Syr.	מַלְכֵּיהֵי
מַלְכֵּיכוֹן		מַלְכֵּיכֵן
מַלְכֵּיכוֹ		מַלְכֵּיכֵי

ה fœmininum apud Danielem 7. habet patha, רֵאשַׁהּ & בְּרַגְלַהּ.

מַלְכָּךְ, in plurali ſcribendum fuerat מַלְכַּיךְ, vt exempla Danielis oſtendunt: ſed Maſoritæ, cùm iod poſt cames quieſcere non poſſit, maluerunt ſcribere מַלְכָּךְ, quod à ſingulari differre ſententia ipſa indicarit.

Affixa cum fœminino.

מַלְכָּא vel מַלְכְּתָא, & מַלְכַּת *ſyntaƈticè, regina.*

Maſc. cum ſing.	Comm.	Fœm.
מַלְכְּתֵהּ	מַלְכְּתִי	מַלְכְּתַהּ
מַלְכְּתָךְ		מַלְכְּתֵךְ
מַלְכַּתְהוֹן		מַלְכַּתְהֵן
מַלְכַּתְהוֹ		מַלְכַּתְהֵי
מַלְכַּתְכוֹן		מַלְכַּתְכֵן
מַלְכַּתְכוֹ		מַלְכַּתְכֵי

מַלְכְּתַנָא Bab.

מַלְכְּתַן Syr.

מַלְכְּתֵן Thal.

Cum plurali.

מַלְכָּתֵהּ	מַלְכָּתִי	מַלְכָּתַהּ
מַלְכָּתָךְ		מַלְכָּתַיְכִי
מַלְכָּתְהוֹן		מַלְכָּתְהֵן
מַלְכָּתְהוֹ		מַלְכָּתְהֵי
מַלְכָּתְכוֹן		מַלְכָּתְכֵן
מַלְכָּתְכוֹ		מַלְכָּתְכֵי

מַלְכְתָנָא Bab.
מַלְכְתָן Syr.

אֲבָא אַב

Cum affixis mutat vltimam in ו, vt אֲבוּהִי pater eius, ſed tamen אֲבִי dicitur.in plu. אֲבָהָת cũ affixis, quæ addũtur vt in fœmininis diximus.Sic אַח, חָם & alia eiuſmodi.

Quæ deſinũt in vau ſurec vel holem,aut hirec magnũ, aſſumunt thau,præterea nihil immutant, חָזוּ, חֲזוּתֵהּ, &c.

Quæ habẽt in fine aleph radicale,id cum affixis in ſingulari vertunt in iod, בַּרְסָא, בַּרְסְיֵהּ, כֻּרְסִי, כֻּרְסָא, מָרָא, מָרְיֵהּ, מָרִי,& reliqua eodem modo. בַּיִת, בֵּיתֵהּ, בֵּיתִי, בֵּיתַהּ, בֵּיתָךְ.

Cætera omnia facillimè ad hanc rationem coagmẽtari poſſunt.

Sed obſeruãdum eſt,affixa in lingua Syriaca & Thalmudica abundare nonnunquam, in Babylonica non item. Quod Hebraicè aliquando fit,vt חַיְתוֹ יָעַר, Exẽpla. פְּסִיעָתוֹי דְגַבְרָא greſſus viri, Græcè, τὰ τοῦ ἀνδρὸς βήματα. מַתְלוֹי דִשְׁלֹמֹה Parabolæ Salomonis, aliáque innumera.

De pronominibus.

PRonomina,quæ ſeparata dicũtur, è literis ſeruilibus ferè conſtant, vt nomina dici non poſſint. Ea hoc modo variabis.

Tertia perſona.

	Maſc. Sing.	Fœm.
No.	הוּא, אִיהוּ, נִיהוּ ipſe, ille,	הִיא, אִיהָא, נִיהָא ipſa, illa,
Gen.	דִּילֵהּ, דִּידֵהּ	דִּילָהּ דִּידָהּ
Dat.	לֵהּ	לָהּ
Accuſ.	לֵהּ & יָתֵהּ	לָהּ & יָתָהּ
Ablat.	מִנֵּהּ	מִנָּהּ

Plur.

No.	אִנּוּן,הִנּוּן,נִנְהוּ,& אִנְּהוּ ipſi,th.	אִנֵּין,הִנֵּין,אִנְּהֵי & נִנְּהֵי th.
Gen.	דִּידְהוּ,דִּילְהוֹן דִּירְהוֹן	דִּידְהֵי דִּילְהֵן דִּירְהֵן
Dat.	לוֹן , לְאִנּוּן , לְהוֹן	לְאִנֵּין , לְהֵן
Accuſ.	הִמּוֹ ,הִמּוֹן ,יָתְהוֹן ,יָתוֹן	יָתְהֵן
Ablat.	מִנַּיְהוּ ,מִנְּהוֹן Th.	מִנְּהֵן

Secunda.

	Maſc.	Fœm.
Nom.	אַנְתְּ ,אַתְּ, Tu.	אַנְתְּ ,אַתְּ
Gen.	דִּילָךְ דִּידָךְ	דִּילַךְ ,דִּידַךְ
Dat.	לָךְ	לַיְכִי , vel לַכִי , לַךְ Th.
Accuſ.	לָךְ יָתָךְ	יָתַיְכִי ,לַךְ יָתֵךְ Th.
Ablat.	מִנָּךְ	מִנַּיְכִי ,מִנַּךְ Th.
	Plur.	
	אַתּוּן אַנְתּוּן	אַתֵּן אַנְתֵּן
	דִּילְכוֹ,דִּילְכוֹן,דִּירְכוֹן	דִּידְכֵי , דִּילְכֵן , דִּירְכֵן.
	לְכוֹ לְכוֹן	לְכֵי לְכֵן
	יָתְכוֹן	יָתְכֵן
	מִנַּיְכוֹ vel מִנְּכוֹ מִנְּכוֹן	מִנַּיְכֵי vel מִנְּכֵי מִנְּכֵן

Prima communis eſt.

Nom. אֲנָא vel אֲנָה ego.
Gen. דִּידִי & דִּילִי mei.
Dat. לִי mihi.
Accuſat. יָתִי me.
Ablat. מִנִּי à me,& Thal. מִנַּי

Plur.

Nom. אֲנַחְנָא, vel נַחְנָא, vel אֲנַן, nos.
Gen. דִּידָן & דִּילָן noſtri.
Dat. לַנָא & לַן nobis.
Accuſ. יָתָנָא & יָתָן nos.
Ablat. מִנָּנָא & מִנָּן, à nobis.

Demonſtratiua.

Maſc. hic, iſte, οὗτοσί. Fœm. hæc, iſta, αὑτηί.

הָדֵי, דְכִי, דִבֵּן, דֵךְ הָדֵן דֵן הָהִיא, דָךְ, דְנָא, הָדָא, דָא

אִינָא, הַי, הַהוּא

לְהָדֵי לְדֵן iſti, לְאִינָא Thal. לְדָא

Plur. Comm.

הַנֵי, vt אֵלֶּה, iſti, iſtæ. Thal.

מְהַנֵי & מִנְהַנֵי ab illis. Thal. & מְהַנָּךְ

אִלֵּךְ, אֵל, Bab. illi, iſti. אִלֵּין iſtæ, דְנָן hæ.

Dicitur כון pro כְּהוֹן, vel potius כון, per ſyncopen.

Interrogatiua.

מַן quis, & ὅςις.	מַנוּ Syriacé.
לְמַן cuius.	
אֵידֵן quíſnam.	אֵידָא quænam.
לְאֵידֵן cuiuſnam.	לְאֵידָא cuinam.
	מַי quid.
אִית דְ quidam.	

Aduerbia.

Aduerbia nonnulla literas ſeruiles à fronte, & quædam affixa in fine admittunt, vt מִגַּו, מִלְּגָו, à parte interiore, כְּוָתֵה, כְּוָת.

Aduerbia Generalia.

לָא non, ne.	אֵיכָא vbi.
הָא ecce.	עֵלָּא ſupra, & לְעֵלָּא, & מִלְּעֵל
אָן vbi.	מִלְּרַע & לְרַע infra.
לְאָן, quo?	עַד כְּעַן hactenus.
מִנָּן vnde?	כְּעַן nunc.
הָלְכָא huc.	אֶתְמָלִי heri.
הָכָא hîc.	מְחַר cras.
תַּמָּן & תַּמָּה ibi, illuc.	יוֹמָא דֵין, vel יוֹמְנָא hodie.
מִכָּא hinc.	תוּב amplius, ἔτι.

מִגַו intra.
מִלְּגַו intrinſecus.
בְּרָא foris,
לְבָרָא foras.
מִלְּבָרָא foris.
הַשְׁתָּא nunc
מֵהַשְׁתָּא, deinceps.
עַד quouſque
חֲזִי ἰδού, en, ecce.
לֵית non, vel לָית,
ab אִית & לָא.
כְּמָא ſicut.
כְּוָת ſicut.
כִּזְעֵיר μικροῦ, feré.
הֵיךְ & אֵיךְ ſicut.
לַחֲדָא valde, ad vnum.
כִּלְמָא paulominus.

עוֹד adhuc.
בֵּין כָּךְ interim.
פּוֹן ſtatim.
עַד לָא priuſquam.
בָּתַר poſtea.
אֵימַת quando? & לְאֵימַת [illegible].
הֲלָא annon?
בְּלָא abſque.
אַף & אָף etiam.
אֲפִילוּ, ab אַף אִלוּ, etiamſi.
כְּדֵין & כְּדֵן & כְּדְנָה ſic, hoc modo.
יַתִּיר plus, magis.
מָאִם forte, quid ſi.
כַּחֲדָא pariter, ſimul.
מַגָּן fruſtrá.
כַּד, cùm, quando.

Thalmudica.

הָאִדְנָא, pro הָעִדָּנָא nunc.
אַדְהָכִי interim.
אַטּוּ quid ita?
אַדְרַבָּא contra.
אַדְכִּי adhuc, ἔτι.
מִכִּי ἐπειδὴ, poſteaquam.
כְּדוּ nunc.
מִכְּדִי ex quo.
בָּתַר כְּדוּ poſteá.

הָכִי ſic.
וְלְהָכִי tametſi.
בְּהָדֵי ὡς ἕως, donec, dum.
לִכָּא non, אֵין, לֵית, ab לָא & אִכָּא.
Aduerbia qualitatis plerunque è nomine & litera ſeruili fiunt,
לִרְחְצָן ſecuré.

De præpoſitione.

Præpoſitiones multæ affixa recipiunt, vt לְוָת ad, לְוָתָךְ ad te, לְוָתֵהּ ad eum.

לְוָת ad.

עַד vſque.

NOS ſubſcripti, ſacræ theologiæ profeſſores, præcedentem librum ex ordinatione facultatis viſitauimus, in quo nihil à nobis deprehenſum eſt, quod pias aures Chriſtianorum offendere poſſit: multa verò continentur quæ ad perfectiorem ſacræ ſcripturæ intelligentiam non parum conducere à doctis & bene affectis lectoribus iudicabuntur. Atque ita eſſe, noſtris chirographis comprobamus hic appoſitis vndecima die menſis Ianuarij. Anno Domini 1553.

Papillon.

Franciſcus Iouerius.

BIBL. ROMA VITTORIO EMANUELE

Loci aliquot Noui Teſtamenti
cum Hebræorum originibus collati, atque hiſtoricè explicati.

De nomine Ieſu & Ioua.
De omnibus Dei nominibus, & quomodo Arabes & AEthiopes Deum nominent.
De צָעִיר apud Micheam, &, Nequaquam minima es, apud Matthæum.
De Hoſanna.
De Amen.
De Rabbi, Rabboní, & cæteris.
De Raca, Mamona, & Concilio.
De Camelo per foramen acus.
De Effathá.
De locutionibus quibuſdam.
De Dimitte nobis, & aliis.
De Meſſia, Maria, & omniũ Apoſtolorũ nominibus.
De Pane quotidiano.

[library stamp]

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

IN NOMINE IESV, ET IOVÁ.

VT HOMINES noſtri linguæ Chaldaicæ cognitionem noui quoque Teſtamenti ſtudio cōducere, ac multum ornamēti atque adiumenti piis conatibus afferre intelligant: locos aliquot in mediū proferemus, quos nemo huius linguæ ignarus aſſequi penitus poteſt. Eam tamen adhibebimus præfationem, nequis noſtræ religionis myſteria ac dogmata à ſanctiſſimis doctiſſimíſque viris, qui Chaldaicè neſciuerunt, ignorata fuiſſe de noſtris verbis exiſtimet. Nec enim hîc de ſublimibus adeò agemus quæſtionibus: ſed locos quoſdam, quod ad inſtitutū noſtrum attinet, preſſius tractādos, atque accuratius explicandos proponemus: Ídque hiſtoricè faciemus ac ſimpliciter, quātum è linguæ Hebraicæ atque Syriacæ, quas à teneris annis ardentiſſimo ſumus ſtudio cōplexi, proprietate vſúque intelligere potuimus. Nam ſi, vt Demoſthenicam dictionem, & Homeri ſententiarum atque verborum maieſtatem inſpiciamus, totam linguā Græcam, quæ cùm laborioſius, tum maiore temporis iactura cognoſcitur, ediſcere non piget: vidēdum eſt, ne turpe homini Chriſtiano ſit, Chriſti verba minoris facere, quàm Homeri aut Demoſthenis: cùm illa præſertim iucundiſſima pios animos voluptate afficiant, hæc aures modò demulceāt. Sed iam inſtituta perficiamus, ſi vnū id lectorem monuerimus, vt nō authoritatem nec perſonam, ſed rem ipſam intueatur, quæ rectè intellecta luminis aliquid ſacrarum literarum ſtudiis afferre poteſt. Cùm enim ſacris ſcriptoribus ea deferenda ſit authori-

tas, vt,quanuis ratio nobis non conſtet,veriſſima tamen eſſe,quæ dixerint, credamus : ſic cæteris tantum habẽdum eſt fidei , quantum rationibus & argumentis probare atque efficere potuerint.

Primùm itaque de ſanctiſſimo nomine Ieſu,quod indignè à quibuſdam laceratur, atque è ſuauiſſimo abſonum ac penè monſtroſum efficitur, tum de Hoſanà, Amèn, Rabbi, ac cæteris eiuſmodi diſputabimus : cùm vt quæ perfectè hactenus explanata non ſunt, conferendis priſcorum authorum ſentẽtiis dilucidius è ſua origine exponamus : tum vt ſuperciliosſam quorundam doctrinæ oſtẽtationem cum ſumma inſcitia coniunctam retundamus.Qui maximam peregrinarum linguarum ſcientiam iactare & venditare ſolent,atque petulantiſſimis verbis D. Hieronymum ac noſtros homines proſcindere, vt qui inſcitia lapſi perſæpe vel malè interpretati ſint,vel non intellexerint linguam Hebraicam.Cùm ſi conferãtur in vnum iſti omnes, D. Hieronymi inſtar futuri non ſint. Cæterùm ne conuiciis potius, quàm rationibus agere videamur, iam nomen mirificum Ieſu explicare incipiamus.

Putat Oſiander homo doctus & ingenioſus(ſed cuius diligentiam in linguis peregrinis tractandis deſiderare cogor)& verboſa diſputatione perſuadere omnibus conatur, nomen hoc יְהֶשׁוּה Ieheſúh ſcribendum eſſe, vt literas omneis nominis Tetragrammati habeat, eáque in re magnum credit ineſſe myſterium: alioqui de Chriſti maieſtate aliquid detractum iri contẽdit. Nos verò,niſi Cabbaliſtarum nugas in Chriſtianam religionẽ admittere volumus, nec in lĩteris יְהוָה.Iehouá, nec יֵשׁוּעַ Ieſuá magnum aliquod myſterium ponimus : ſed in virtute

atque omnipotẽtia Dei,quæ nullis literarum figuris exprimi poteſt,Myſteriorum vniuerſam abyſſum eſſe credimus. Verùm capita argumentorum eius colligamus, quæ quàm vera ſint,mox apparebit.

Principiò ait nomẽ Ieſu in libris alicuius authoritatis יֵשׁוּ Ieſu ſcribi.

Tum putat non eſſe ferendum , יֵשׁוּ , ſine litera Aain ſcribi,ſi Thema eſſet יֵשַׁע,vt nos credimus.

Deinceps è verbis Matthæi & prophetæ Eſaiæ argumentatur , quæ,ſi Chriſtus vocetur יְהוֹשֻׁעַ Iehoſua, non rectè exponerẽtur. nã, ſi linguæ proprietatẽ penitus introſpicias,nõ tam ſaluatorẽ, quàm ſaluandũ ſignificare.

Præterea aliud Ieſu,aliud Ioſue eſſe exiſtimant.

Poſtremò apud Arabes biſyllabum ſcribi,& cum Ieſu conuenire ait.

Tum, ne Iudæis inuideamus, literas quaſdã interiicit noménque, quod ſimpliciſſimum ac diuinum eſt, prodigioſum facit,vt nec Hebraicum ſit, nec quicquã prorſus ſignificet.

Hæc omnia commentitia eſſe mox oſtendemus. Quod quò planius intelligi poſſit, primùm quid ſit יְהֹוָה Iehoua,videamus . Verùm animaduertendum eſt , hoc nomen יְהֹוָה Iehoua vel Ioua , quod Hebræi vocant שֵׁם שֶׁל־אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת ſcem ſcel arbáa othiióth,nomen quatuor literarũ, vel Tetragrammaton, quod quatuor literis Iod he vau he conſtet,aliter à Iudæis pronunciari,quàm ſcribatur. Aiunt enim ſuos maiores ab ipſo vſque Moſe,cui primùm traditum eſt, ſemper pronunciare ſolitos Adonái , quod eſt Dominus : Deo tamen ſoli tribuitur , vt Adon quemlibet dominum ſignificat.Septuaginta certè Interpretes,& Apoſtoli atq; Euangeliſtæ omnes,quod

Hebraicè ſcribitur יְהוָה Ioua, κύριον, hoc eſt, dominũ perpetuò reddũt. Quod illa oſtendũt, נְאֻם יְהוָה לַאדֹנִי, Neùm Ioua ladoni, Dixit Ioua Domino meo, Pſal. 110. quod Græci ſcribunt, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. Et, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד: Scemáa Iſraël Iehouá elohénu Iehouá ehád, Deut. 6. Quod Euãgeliſtæ, vt Septuaginta, vertũt, ἄκουε ἰσραήλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, κύριος εἷς ἐστιν. Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, dominus vnus eſt. Vbi vbi præterea in nouo Teſtamento κύριον vel dominum leges, abſolutè intelligendum eſt יְהוָה Iehoua, vel אֲדֹנָי Adonái: cùm, vt diximus, Hebræi vtrunque eodẽ modo pronuncient Adonái: niſi quòd Iehoua vocitant אַדְכְּרָא Adqerá, quod eſt memoratio, quaſi ſymbolũ mnemoſynúmue dixeris: nẽpe quòd debeamus hoc nomine audito Dei omnipotentiam in mentem reuocare. Adonái autem nominant וַדַּי vadái, hoc eſt manifeſtum, quoniam vnicuique ſanæ mentis homini manifeſtum eſt, Deum rerum omnium dominum eſſe ac moderatorẽ. Ego itaque, cùm præſertim authores habeamus Apoſtolos, ídq; Eccleſiæ conſenſus receperit, nomina immutanda non cenſerem. Nam ſi dominum vocemus, planiſſimè omnes intelligent: Si malimus Ioua, cauendum eſt, ne indocti offendantur nominis nouitate. Sed ad propoſitum reuertamur, quídque id nomen etymologiæ ratione ſignificet, explicemus. Nullũ enim nomen Hebraicum Syriacúmue eſt, cuius etymon aliquod è Themate & grammatica analogia reddi non poſſit. Quædã porrò compoſita ſunt, ſed ſic, vt facilè radices omnes diſtinctæ cernantur, vt Gabriél, Melchiſédec, Iſraël. Abraham quoque, quod difficilius reſoluitur, componitur, vt ſcriptura docet, Gen. 17. ex אַב Ab pater, רַב rab magnus, &

הֲמוֹן hamon multitudo, quòd magnæ multitudinis pater futurus erat: ſed quia nimis durũ atque aſperum nomen eſſet, ſi diceremus אַבְרַבְהֲמוֹן Abrabhamon, eliditur b: n enim ad thema non pertinet, ac euphoniæ cauſſa pronunciatur & ſcribitur אַבְרָהָם Abraham. Sunt tamen quædam Babylonica, AEgyptiaca, Perſicáque atque aliarum nationum propria nomina, quorum etyma è ſuis quæque linguis petenda ſunt. Nomen certè Iehoua ſimplex eſt, facilémque etymi habet rationẽ. Nam thema הָוָה Hebraicè atque Chaldaicè ſignificat eſt, vel fuit: cui præfixa litera Iod nomen deriuatum format יְהוָֹה Iehouá. vt à צָחַק ſahac riſit fit יִצְחָק Iſhác, & à עָקַב acab ſupplãtauit יַעֲקֹב Iacob. Iehoua ergo ſignificat, Qui eſt, vel, vt Platonicè loquar τὸ ὄν, aut αὐτὸ ὄν, Ipſum Ens, vel Eſſentiæ Ideã: quã Dionyſius vocat τὸ αὐτὸ εἶναι. Philoſophi interdũ nominant τἀγαθὸν, vel αὐτοαγαθὸν, ipſum Bonũ, vel Ideam bonitatis. Huc facit, quòd Ariſtoteles ſiue Theophraſtus in libro de Mundo ait, ſupremum deorum omnium δία appellari à ζῶς, nempè δι' ὃν ζῶμεν, propter quẽ viuimus, quòd ipſe omnia vegetat atque viuificat. Heſiodus quoque in eandem ſententiam cecinit in ἔργοις,

Ὄντε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἄφατοί τε φατοίτε,
Ῥητοίτ' ἄρρητοίτε διὸς μεγάλοιο ἕκητι.

Omnium authorem Iouem eſſe indicans. Quinetiã ipſa ſcriptura planiſſimè etymon exponit, cùm Deus Moſi mandata dans, quis eſſet, docet his verbis, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם Vaiiómer Elohím el Moſcé Ehiéh aſcér ehiéh vaiiómer cóh thomár libné Iſraél Ehiéh ſcelaháni alechém.

Et dixit Deus Moſi, Ego ſum qui ſum. Sic dices filiis Iſ-

raël,Sum miſit me ad vos,Exod.3.Ex quibus verbis dilucidè ac ſimpliciter etymologiã nominis habemus.Cùm enim Moſes Dei primũ imperiũ detrectãs ſcire eius nomen,ſi id forte populus quæreret,ad quẽ legabatur, percuperet: Reſpondit Deus ſe eũ eſſe,qui eſt,hócq; ſuũ nomen eſſe.Deus quippe ſolus abſolutè eſt,cætera omnia, quòd ſunt,Deo acceptũ referre debent.Iam ergo planũ fecimus,ſimplicem eſſe nominis huius ſignificatũ,vt interim omittamus acutiſſimè ineptas Iudæorum tricas, qui ſimplici ſententia, hoc eſt hiſtorica veráque neglecta, conſectantur quod nuſquam eſt, vt apud indoctos eruditionis atque acuminis gloriam aucupentur: à doctis certè & prudentibus temeritatis atque impudentiæ opinionem reportant. Sed prætermittere non poſſum, quod apud Macrobium, multæ ac reconditæ doctrinæ hominem, Sat. lib. 1. cap. 18. *obſeruaui*: qui cùm deorum omnium nomina ad vnum Deum referre vellet,hunc Orphei verſiculum citat,

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος.

Bacchus,Sol,Orcus,& Iuppiter vnus & idem.

Huius, inquit,verſus authoritas fundatur Oraculo Apollinis Clarii,in quo aliud quoq; nomen Soli adiicitur,qui in eiſdem ſacris verſibus inter cætera vocatur ἰάω.Nam conſultus Apollo Clarius quis deorum habendus ſit,qui vocatur ἰάω,ita effatus eſt,

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν,
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω.

Quorum verſuum hæc eſt ſententia,

Orgia qui norunt,arcana recondere par eſt.
Fraudem mentis inops agitat,quem inſcitia verſat.

Diuorum ſummum cunctorum en accipe Iao.

Nam quid aliud quæſo per Iao intelligemus, quàm Ioua? Nam v conſonante Græci carent, vt δᾶος oſtendit, quem Dauum Latini vocant, vt ὄϊς, ouis, δῖος, diuus. Sic fecerunt ex Iao Iouem. Quanquam reclamãt Grammatici, qui à iuuando dictum volunt. Nec mirandum eſt, quî fieri potuerit, vt nomen hoc, quod Hebræi nemini præſertim peregrino committebant, à Græcis cognoſci quiuerit: Cùm oracula illa Cacodæmone magiſtro ac duce inſtituta & celebrata fuerint. Is porrò nomen illud non ignorabat.

Sed eò, vnde diſceſſimus, reuertamur, cùm iam oſtẽderimus ſimplicem ac germanam huius nominis ſignificationem, non cabbaliſticam neque commentitiam. Id quod faciendũ eſt in ſacroſancto nomine Ieſu, quod Hebraicè dicitur יֵשׁוּעַ Ieſúa. Id in ſacris Bibliis aliquoties legitur, quod ignoraſſe videtur Oſiander, qui ſemper ſcribit יְהוֹשֻׁעַ Iehoſúa, negans Ieſú vllo pacto idem eſſe, quod Ioſúe. Nos ſcimus ſummũ ſacerdotem filium Ioſadac יֵשׁוּעַ Ieſúa appellatum, atque eundem יְהוֹשֻׁעַ Iehoſua. Nomen itaque vtrunque vnũ idémque eſt: niſi Oſiandro plus fidei, quàm Ezræ atque Nehemiæ volumus adhibere. Ille contendit idem non eſſe vtrunque, hi probant. Qua in re ſuam in ſacris literis tractandis ſomnolentiam atque oſcitantiam prodit, qui ex vno ſcripturæ loco, qui mos ſciolorum eſt, ἵνα μὴ πικρότερον εἴπω, probare ſe, ídque contra omnium ſententiam, quod ſemel in animo inſedit, poſſe exiſtimat. Nos verò non è ſomniis noſtris, ſed ex vſu & ſermone prophetarum idem vtrũque eſſe aſſerimus. Nam ſacerdos ille ſummus, qui cum Zorobabele è Babylonia cum cæteris exulibus in

Iudæam

Iudæã rediit, ab Haggæo & Zacharia ſemper nominatur יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק Iehoſúa filius Iehoſadac, quem eundem Ezras & Nehemias vocãt יֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק Ieſua filium Ioſadác, detracta litera he: non vt hóc nomen litera vna tetragrammati defraudarẽt, ſed ob linguæ Syriacæ proprietatem, de qua mox agemus. Conſtat enim Ezram & Nehemiã hiſtoriam ſcripſiſſe, cùm Iudæi iam ab exilio Aſſyriaco reducti eſſent, & lingua Syriaca loquerentur. Vulgò autẽ vocabatur יֵשׁוּעַ, cùm docti ſcriberent יְהוֹשֻׁעַ Iehoſúa more Hebræorũ. Sed ne quiſquam hæc à nobis confingi putet, verba Haggæi 1. exponamus, qui ait, הָיָה דְבַר יְהוָה בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר׃, Haiáh deuár Iehouá beiád Haggái hãnauíel Zerubbauél ben Schealthiel ben páhat Iehudáh veel Iehoſúa ben Iehoſadac haccohén haggadól lemor. Hoc eſt, Factum eſt verbũ domini in manu Haggæi prophetæ ad Zorobabel filiũ Salatiél principem Iuda, & ad Iehoſúa filium Iehoſadác ſacerdotem ſummum, dicens. Atque eadem orthographia in toto vaticinio vtitur, vt Zacharias quoq;. Confer nunc Ezram & Nehemiam, qui eodem ſeculo vixerũt, déque iiſdem hominibus locuti ſunt. Ezræ 2. ſic ſcribitur, וַיָּקָם יֵשׁוּעַ בֶּן־יוֹצָדָק וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים Vaiácom Ieſúa ben Ioſadac veehau haccohanim. Et ſurrexit Ieſus filius Ioſadac, & fratres eius ſacerdotes. Lege totum Nehemiam, ſempérque inuenies יֵשׁוּעַ Ieſúa, יְהוֹשֻׁעַ Iehoſúa nunquam. Quinetiam in 2. Paralip. 31. quorũ author Ezras fertur, ſcribitur יֵשׁוּעַ Ieſúa. Nempe quòd hi omnes libri poſt exilium Babylonicum conſcripti ſunt. Oſtendimus itaque non erraſſe veteres patres, qui vtrũque Ioſue vel Ieſum tam ducem, quàm ſummum ſacerdotẽ, vt nomen, ſic etiam

Chriſti typum geſſiſſe autumant. Ob id enim Ieſus vocatus eſt Meſſias Chriſtúſue, quod eſt vnctus: quoniam & rex & ſacerdos, qui ſoli vngebantur, fuit. Quinetiam Angelus Matth. 1. diſertè ait Ieſum nominandum eſſe, quòd ſalutem populo ſuo allaturus erat. Id autem ſignificat etymon Ieſu. Quæ ergo impudentia eſt, contradicendi ſtudio adductum, ſuam ſententiam, quæ ſolis cõiecturis, iiſdémque incertis nititur, aliis omnibus inſolẽtiſſimè anteponere? In Thalmud certè Perec Merubbe ſic legimus, איקלעו לבי ישוע הבן, peruenerũt ad domum redẽptionis filii. Nam ſcholiaſtæ Ieſum יֵשׁוּעַ redẽptionem & ſalutem interpretantur. At ex propheta, qui cap. 1. ait vocatum iri Emmanuél, argumentatur Oſiander. Id enim impletũ non eſſe, ſi Chriſtus vocetur יְהוֹשֻׁעַ Iehoſúa. Qua in re ſatis mirari non poſſum hominis cõtradicendi vi abrepti, atque in anguſtias adacti peruicaciam. Nam ſi Oſiandro credimus, Dei virtus tribus literis tota includitur: quæ ſi quid habent momenti, in nomine יְהוֹשֻׁעַ Iehoſua cernuntur: alioqui nemo niſi Hebraicè doctus fidei myſteria intelligere poſſet, quod falſiſſimum eſt.

Quinetiam verba Prophetæ optimè cum Angeli & Euangeliſtæ ſententia conueniunt, ſiquidem cap. 30. ait, Ioua eſt iudex noſter, Ioua eſt præceptor noſter, Ioua eſt rex noſter, ipſe ſaluat nos. Qui ſaluat ergo, quod facit Ieſus Chriſtus ſolus, quid aliud eſt, quàm Ioua, non nomine, cùm Dei virtus nominibus non comprehendatur, ſed reipſa eſt verus Ieſus ſaluator, iudex, præceptor, rex, & redemptor, & propterea Emmanuel, id eſt, nobiſcũ Deus? Vides itaque Emmanuel & Ieſum idem ſignificare, ſi rem, non literas ſpectes, quorum vtrunque

in Chriſto perfectè impletũ eſt. Sed iam cæteris reſpondeamus argumentis.

Quod exiſtimat in libris alicuius authoritatis hoc nomen יֵשׁוּ Ieſu ſcribi, falſum eſſe oſtendit doctiſſimus Iudæus Aben Ezrá, qui ſemper ſcribit יֵשׁוּעַ, lege eius in Geneſin præfationem. Quinetiã Elias in Tiſbi, cur aliquando יֵשׁוּ ſcribatur, præſertim in Thalmud, rationem affert: confitens ſcribendum יֵשׁוּעַ Ieſúa: ſed quoniam Iudæi non credunt eum eſſe ſeruatorẽ ſuum, ideò literam vltimam Aain abieciſſe: vt hinc iam facilè alterum eius argumentum dilui poſſit. Sed ex vſu linguæ Syriacæ atque Thalmudicæ, quas ignorare videtur Oſiander, docebimus literas gutturis, vt Hebræi vocant, præcipuè Aain, quæ omnium craſſiſſima eſt, abſorberi, vel potius excidere.

Cùm enim oſtenderimus Ieſu & Ioſua idem eſſe nomen, ſi rationem vltimæ literæ Aain reſectæ expoſuerimus, iam nihil amplius, quod dicat, habebit Oſiander. Exempla plurima producere poſſemus, ſed paucis erimus contenti. Nam quod Hebraicè atque Babylonicè dicitur שבע ſeba, ſeptem, id Syriacè & Thalmudicè vltima litera abiecta ſcribitur שב ſab. Sic pro קְטִיעַ qetia, quod eſt abſciſſus, dicitur קְטִי qeti. quod etiam in numeris fit, אַרְבַּע עֲשַׂר Arba aſár, quatuordecim, אַרְבִּיסַר Arbiſár.

Cùm ergo hoc nomen in libris tantùm Thalmudicis יֵשׁוּ Ieſu ſcriptum inueniatur, quis amplius miretur, cur poſtrema litera reſecta fuerit?

Quòd verò apud Arabes biſyllabum eſſe ait, & cum Ieſu conuenire: id verò nos cõſtanter negamus. Vt enim hoc nomen in Alcorano biſyllabum ſit, non tamẽ quadrat cum Ieſu, cùm ſcribatur עִיסַאי Iſa cũ Aain, quanquã

corruptè, quomodo etiã Beelzebub, Euãgelium, Eſau, in Iblis & Engil & Eles, quædã alia deprauarunt. Alii certè Arabum ſcriptores ſæpe ſcribunt יַשׁוּעַ Iaſúe. Nihil ergo hinc, niſi contra ſuam ſentẽtiam, colligere poteſt, cùm vel Arabicè ſcribatur cum Aain.

Nunc veniamus ad יְהֶשׁוּה Ieheſu, quod obtrudere nobis volunt, quod primùm contra Hebraicæ orthographiæ rationem ſcriptum eſſe, tum nihil ſignificare, ſed merum eſſe hominum cõmentum, qui cùm vt de aliis detrahant, tum vt ipſi ſoli ſapere videantur, hæc confingunt, clariſſimis probabimus argumẽtis. Sed prius oſtẽdendum eſt, fidei myſteria locum habere etiam præter literas Hebraicas, tum ex Apoſtolorum authoritate, qui bona magnáque, ſi iſtos audimus, myſteriorum parte nos defraudarunt, vt qui Græcè ſcripſerint & locuti ſint: nec tamen vſquam in literis Hebraicis, ſed in prophetarum, & Chriſti ſententiis, quæ in omnibus linguis intelligi poſſunt, myſteria poſita eſſe docuerunt. Tum etiam è priſcorum Hebræorum ſentẽtia, qui ſuis Iudæis permittũt, vt eam precationem, quæ apud eos non minus ſacroſancta habetur, quàm apud nos dominica precatio, manéque ac veſperi qnotidie canitur à ſingulis, & de nomine Ioua præcipuè agit, qualibet lingua recitẽt. Ea ſunt verba, quæ Deut. ſexto capite leguntur, Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, &c. Eam precationem à primo verbo vocãt שְׁמַע ſcemá, Audi. Nam in Thalmud Ieroſolymitano, Maſſécheth Sotá, Pérec éllu neemarín, in hunc modum ſcriptum eſt, רַבִּי לֵוִי בַּר חֲוּתָא עַל לְקֵסָרִין שְׁמַע לוֹן דַּהֲווֹ קָרוֹ שְׁמַע אֲלֵנִסְתִּין בְּעֵי לְעַכְּבִנוֹן שְׁמַע רַב יוֹסֵי אִקְפַּד אֲמַר מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹתָהּ אַשּׁוּרִית לֹא יִקְרָא אֶלָּא קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּכָל־לָשׁוֹן שֶׁיּוֹדֵעַ וְיוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ׃ Sententia hæc eſt, Rabbi Leui

filius Hazota aſcēdit Cæſaream, atque audiuit eos qui recitabant ſcemá (eam ſcilicet precationem, quam ſuprà diximus) ἑλληνιστί, hoc eſt, Græcé. Volebat itaque eis interdicere. Quod cùm audiſſet Rab Ioſes (qui nēpè maiore erat authoritate) iratus eſt, & dixit, Quicunque eam Aſſyriacè recitare neſcit, ne recitet. Recitās autem ea lingua, quam intelligit, hoc pacto ſuo muneri facit ſatis. Vbi ſunt ergo iſti, qui ſuperſtitione pluſquàm Iudaica nos obligare volunt: vt ſi Hebraicè neſciamus, maxima nequeamus myſteria aſſequi? Nec tamen cōtemnenda eſt eius linguæ cognitio, cùm ad rerum origines explicandas ferè neceſſaria ſit. Sed ad Ieheſu redeamus. Principio nemo linguæ Hebraicæ doctus negarit, nullū nomen deſinere in he antecedente ו. Quòd ſi vel vnum quiſquam protulerit, vincat. verùm nunquam id faciet, cùm ratio orthographiæ repugnet, quæ præeunte vauſurèc in quieſcentibus Lamed he poſtulat, vt he mutetur in Iod. Præterea יְהֶשׁוּה Ieheſú nihil ſignificat. Nam cùm Hebraica omnia nomina Thema aliquod habeāt, Ieheſu nullum habere poteſt, niſi הָשָׂה haſáh, quod nec vſquam legitur, nec quicquā ſignificat. At dicat aliquis ſignificare literas יְהֹוָה Iehouá, quæ in nomine ſparſæ ſunt. Quid ergo faciemus שׁ ſcin, quod in medio ſemper ad thema pertinet? Sed cōfugiet ad Cabbaliſtas, qui cùm præſertim grammaticæ Analogiæ repugnēt, & rem totam incertis coniecturis frigidíſque cōmentis tractent, audiendi non ſunt.

Nec eſt quòd quiſquam Chriſti ſanctiſſimo nomini iniuriam fieri exiſtimet, ſi literas omnes Tetragrammati non habeat, quæ paſſim in hominum ignobilium, & plerunque malorum nominibus reperiuntur, nec quic-

quam tamen continent myſterii, niſi impiè ineptire volumus. Multi enim è veteribus, & noſtræ ætatis Iudæis nominantur יְהוּדָה, Iuda, quorum tamen plerique fuere, & ſunt perditiſſimi. atqui in eo nomine ſunt omnes literæ Tetragrammati. Quinetiam in verbis tertiæ coniugationis, quæ dicitur הִפְעִיל hiphil, frequenter cernuntur concurrere. Multò igitur conſultius, ac magis pium eſt, myſteria non in literis, quod Iudaicum eſt, ſed in ſpiritu, quod veri faciunt Chriſtiani, veſtigare: verúmque Chriſti nomē credere eſſe Ieſum יֵשׁוּעַ, hoc eſt, ſalutis authorē: ſiue etymon, ſiue linguæ Hebraicæ analogiā ſpectes.

De omnibus Dei nominibus, & quomodo Arabes & Æthiopes Deum nominent.

POſtulare videtur rei ſeries, vt cætera Dei nomina tam quæ diuinæ nobis literæ tradunt, quàm quibus Iudæi in ſuis commentariis vtuntur, exponamus. Dei enim eſſentiam humani ingenii anguſtiæ capere non poſſunt. Ex nominibus tamen vtcunque, atque, vt ait Paulus, per ænigma, Dei omnipotentiā proſpicere poſſumus. Nam Deum nemo homo vidit vnquam. Hinc intelligere poſſumus, cur Deus Exod. 33. Moſi ſe videre cupiēti dixerit, וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ Et auferam manum meam, & videbis poſteriora mea: ora autem mea non conſpicientur. Cùm enim, vt philoſophi docent, duplex ſit ſciendi atque intelligendi Methodus: Vna, quæ à naturæ cognitis & prioribus ad nobis nota & poſteriora deducitur: altera, quæ eadem via ab vltimis ad prima recurrit: è quibus illa ἀπόδειξις, hæc ἐπαγωγὴ colligitur: quis non videt, ora Dei oculis mortalibus cerni non poſſe, hoc eſt, Deum ſub Apodixin non

cadere,cùm eo nihil ſit antiquius? At Dei poſteriora intueri poſſunt non omnes, ſed ii tantùm,quibus obumbrantem manum ſuam ſuſtulerit Deus. Quod princeps poëtarum Homerus non ignorauit, apud quem Ilia.έ. Diomedi cum diis congreſſuro caliginem omnem, vel vt ipſe loquitur, ἀχλὺν ἣ πρὶν ἐπῆεν, Minerua abſtergit. Nam quid aliud, quæſo, eſt Dei nomina cognoſcere, quàm eum in rebus creatis, quæ diuinæ prouidentiæ ſigna ſunt, contemplari? Duo enim ſunt in Natura, Rés ipſæ, & rerum ſigna, quæ nomina vocitamus. Plato quidem nomen definit Cratylo, ὄργανον διδασκαλικὸν, καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας, ὥσπερ κερκὶς ὑφάσματος. In Sophiſta nomẽ apertè σημεῖον appellat. Atque hoc maximè inter Deum & hominẽ intereſt, quòd ille res per ſe intelligit, hic nihil niſi per ſigna cognoſcere poteſt. Hoc eſt, quod Paulus vocat AEnigma: cùm in hac vita rerum ſimulacra quaſi in ſpeculo contemplemur. Hæc res errandi anſam Iudæis præbuit, qui cùm creberrimam diuinorum nominum mentionem audirent, cœperunt ſuperſtitioſè adhibitis Arithmeticis & Geometricis proportionibus, acutiſſimè delirare, vel potius cũ ratione inſanire: anatomicè literas ſingulas reſecantes, reſoluentes, numerãtes. Sed ſomnia ſunt, quæ ſtupidos & vanos delectare poſſunt, prudentibus certè non probantur. Apoſtoli ſanè & Chriſtus ipſe nihil eiuſmodi docuerũt: nam ignoráſſe, vt Iudæi garriunt, ſi tam alta myſteria continent, piis nefas eſt dicere. Nos igitur non Dei nomina, ſed Deum ipſum adoremus, niſi relicto corpore vmbram conſectari libet. Nam quòd in nomine Ieſu omne genu flexum iri Scriptura ait, non de literis aut vocis ſimplicis pronũciatione intelligitur: ſed de virtute, quæ per fidem

omnia agit:ad quam certè cultus is,qui audito ſacroſancto nomine Ieſu, vel inſpecta veneranda eius effigie à piis hominibus exhiberi ſolet, præcipuè referendus eſt. Quòd verò magi diuinorum nominũ appellatione mira prodigia efficere videntur: id fit Cacodæmonis præſtigiis, qui in ea ſuperſtitione homines retinere cupit. Alioqui ipſe quoque Satan nominibus nõ mouetur, ſed Act.19. reſpõdet infidelibus exorciſtis,Ieſum cognoſco, & Paulum ſcio,vos autem qui eſtis? Sed ad propoſitum redeamus, nomináque Dei, quæ decem ſunt, recenſeamus.Hîc nihil dicam de ſumma denarii perfectione,qui idem etiam eſt Tetras,& ſupremus omnium,in quo numeri omnes ſimplices non poteſtate, ſed actu cernũtur: cùm alii omnes hoc nomine imperfecti ſint, quòd ad denariũ non peruenerint.Hæc inquam,& alia eiuſmodi Pythagoreis relinquimus.Nomina verò hæc ſunt:

1 יְהוָֹה Ioua, Tetragrãmaton, de quo ſuprà dictum eſt.
2 יָהּ Iá,hinc halelujá.κύριος,Dominus.
3 אֵל El, ἰσχυρὸς, Fortis.
4 אֱלוֹהַ Elóah
5 אֱלֹהִים Elohim } δικαστὴς, ἀρχὸς, Iudex,princeps.
6 שַׁדַּי ſaddái, ἄλκιμος,παντοκράτωρ, omnipotens, vel αὐτάρκης,ſe contentus.
7 אָדוֹן Adón,אֲדֹנָי, Adonái,κύριος,δεσπότης,dominus.
8 אֲשֶׁר יִהְיֶה ὁ ὢν,Qui eſt.
9 יְהוָֹה vel אֱלֹהִים צְבָאוֹת, Adonai, vel Elohim Sabaoth, Dominus vel Deus exercituum.
10 עֶלְיוֹן Elión,ὕψιστος,excelſus,ſummus,ſupremus.

Duo prima à themate הוה fuit,proficiſcuntur: vtrunque tamen redditur,ὁ κύριος,dominus.Non poſſum hîc prætermittere, quod ſanctiſſimus ac doctiſſimus vir Epiphanius

phanius cõtra Anomœos ſcribit ſuper hoc nomine Iá. Sunt enim, qui perſonarum in Deo, vt loquuntur, pluralitatem ex veteri Teſtamento probari non poſſe contendunt. Cõtra quos Eſaiæ vaticinium producit, in quo cap. 26. diſertè id expoſitum eſt, בִּטְחוּ בַיהוָֹה עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְהוָֹה צוּר עוֹלָמִים : quæ verba ex Origenis Hexaplis in hunc modum Græcè citat, βετόου βαδωναΐ ἀδὶ ἀδ, χὶ βαϊά ἀδωναΐ σὼρ ὠλεμείμ. Et interpretatur, πεποίθατε ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἕως αἰῶνος, ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ κύριος ὁ στερεώσας τοὺς αἰῶνας. Hoc eſt, Cõfidite domino vſque in ſeculum, quoniam in domino eſt dominus (id eſt, In Ia eſt Iouá) qui ſtabiliuit ſecula. Quam interpretationem Hebræus nullus labefactare poteſt. Nos Theologorum prudentum iudicio rem totam committimus. Sed ad rem.

El, elohím, & elóah frequentia ſunt: El à themate איל fortem ſonat. Elohim iudicibus & magnis viris tribuitur, & angelis, vt quidam putant. Elóha aliquando in malam partem accipitur, vt notant Grammatici.

Saddái aliqui compoſitum eſſe aiunt ex ש relatiuo, & די nomine, quod eſt idoneus, ſufficiens, Græcè αὐτάρκης. natura enim Dei opis haud indiga noſtræ, verè eſt αὐταρκέστατος ac beatiſſima. Cætera facilia ſunt.

Porrò Hebræi in commentariis alia decem nomina Deo accommodant.

הַשֵּׁם Haſſém, τοὔνομα, Nomen illud κατ' ἐξοχὴν, quanquam ſæpe addũt יִתְעַלֶּה extollatur, vel יִתְבָּרֵךְ celebretur.

הַשְּׁכִינָה Haſſechiná, habitatio, qua Dei præſentiam intelligimus.

הַמָּקוֹם Hammacóm, ὁ τόπος, locus ipſe. Dei enim omnia plena, vt Eſaias, Heſiodus, Aratus, & Virgilius canunt. Nã omnia, vt locus, cõplectitur, & omnẽ ipſe locũ implet.

הַשָּׁמַיִם Haſſamáim, ὁ οὐρανός, cælum. Hinc illud, Baptiſmus Iohãnis vtrúmne à cælo eſt, an ab hominibus? Hoc ſecuti fortè Græci poëtæ Saturni patrem οὐρανὸν vocarunt, vt Latini Cælum.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא Haccadós Baruch hu, ὁ ἅγιος εὐλογημένος ἐκεῖνος, ſanctus ille & laudatus.

הַגְּבוּרָה Haggeburá, τὸ κράτος, ſumma poteſtas: vt imperatorẽ Antoninũ Oppianus appellat γαίης ὕπατον κράτος.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל־עוֹלָם Ribbonó ſel Olam, ὁ κύριος τοῦ αἰῶνος, ἢ τοῦ κόσμου, Dominus ſeculi, mundíue.

מֶלֶךְ הָעוֹלָם Melech Haolám, βασιλεὺς τοῦ αἰῶνος, ἤτοι ἀΐδιος, Rex ſeculi, vel ſempiternus, vt Galli Deum vocant AEternum.

אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם Abinu ſebbaſſamaim, πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, Pater noſter qui eſt in cælis, vel cæleſtis, ne terreſtrem ſomniemus.

רַחֲמָנָא Rahmaná, ὁ ἐλεήμων, Miſericors.

Cæterùm apud Arabes hæc obſeruaui Dei nomina, quæ literis Hebraicis exponemus, quando characterum Arabicorum copia non eſt.

אַלְלַה Allá, vel Illé, vt Pœni pronũciãt ὁ κύριος, Dominus.

אַלְרַב Arabb.

קַדִיר עֲלֵי כֻּלִּ שָׁאִין Cadír alé cullí ſciáin, Potens ſupra omnem rem, omnipotens, παντοκράτωρ.

אַלְרַחְמַן אַלְרַחִים Arrahmán arrahím, ἤπιος καὶ ἐλεήμων, mitis & miſericors.

Allá componitur ex articulo al, quod eſt ὁ, & pronomine lah, id eſt, ei: nomẽ ergo ſignificat eũ, cuius omnia ſunt, qui omnia habet. Id Hebraicè diceretur אֲשֶׁר לוֹ Aſcér ló, vel vno verbo שֶׁלּוֹ ſcelló. Hoc etymon mirificè conſentit cum verſione Septuaginta, qui locum illum

Gen.49.in vaticinio Iacobi de Chriſti aduentu, Nō auferetur ſceptrum à Iuda, nec legiſlator è medio pedum eius, donec veniat qui mittendus eſt: ſic reddunt, ᾧ τὰ ἀποκείμενα, ille cui ſunt repoſita, omnia videlicet. Hebraicè ſcribitur עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה. Quod Onchelus vertit מְשִׁיחָא דְדִילֵהּ הִיא מַלְכוּתָא, Meſſias, cuius eſt regnū. Vtrique legerunt שֶׁלֹּה ſcelló, id eſt, אֲשֶׁר לוֹ. Nā ה ponitur pro vau, vt mox עִירֹה, & סוּתֹה pro עִירוֹ & סוּתוֹ. Sic Deut.34. לֵחֹה pro לֵחוֹ. Noſter interpres legiſſe videtur heth, nec tamen video, cur interpretari potuerit, Qui mittendus eſt: niſi fortè legit שְׁלֻחַ. Mihi tamen שֶׁלּוֹ, quod Septuaginta & Chaldæus paraphraſtes ſecuti ſunt, magis placet. Id enim multò melius eſt, quàm Siló oppidum frigida planè abſurdáque ſententia accipere. Nam quod quidam Hebræi ſomniant Sil filium eſſe, vt ſit, Donec veniat filius eius: quanquam plauſibile videtur, cùm coniectura tātùm nitatur, non probo. Illud verò שֶׁלּוֹ Chriſto optimè congruit, cui data eſt poteſtas omnis in cælo & in terra, vt Scriptura teſtatur.

Nomina, quibus Deū appellant AEthiopes, hæc ſunt,
אְמְלַךְ Emlác.
אְגְזִיאַ Eghzía.
אְגְזִיאַבְחֵר Eghziabhér.

Vbi nemo miretur duo Seuain initio ſcribi: quod cū Hebraica orthographia non recipiat, AEthiopica familiariter vſurpat.

Emlác, ὁ βασιλεύς, Rex ille: quod mihi ab Hebræis mutuati fuiſſe videntur, qui regem Mélech vocant, qui AEthiopicè nominatur נְגוּשׁ Negús.

Eghzia, אָרוֹן, ὁ κύριος, Dominus.

Eghziabhér cōponitur ex Eghzia domino, Ab patre,

her bono: quod eſt dominus pater bonus: vt illi AEthiopes, qui Romæ habitant, interpretantur.

De צָעִיר *ſair apud Micheam, &, Nequaquam minima es, apud Matthæum.*

ADmonuit me hoc loco Euangelii ordo, & rei diffi cultas, vt de controuerſo illo atque perplexo loco Matthæi, quo Micheæ vaticinium adducitur, aliquid diceremus: cùm vt ſcrupulum moleſtiſſimum, qui maximos ac doctiſſimos viros torſit, ſi fieri poſſet, eximeremus: tum etiam vt D. Hieronymi authoritatem, quanquam is nec noſtro, nec mortalis cuiuſquam patrocinio indiget, tueremur: quam omnibus admotis machinis quidam labefactare atque euertere conantur. Sic enim agunt, vt inuidioſa Hieronymi cum Euangeliſta Matthæo collatione propoſita, illum potius, quàm hunc, lapſum eſſe credamus. Ac neminem quidẽ eſſe arbitror, qui non plus Matthæo tribuat, quàm Hieronymo: non tamen propterea erraſſe eum hoc loco perſuaderi nobis poterit. Nam mancum & imperfectum eſt Oſiandri argumentum, quo neceſſariò vel Matthæum, vel Hieronymum hallucinatum fuiſſe colligit: Nos neutrum erraſſe planiſſimè oſtendemus.

Vt longè ſincerius & candidius fuerit dicere, Neſcio, quàm cõtra Chaldæum paraphraſten, Hebræos omnes, & poſtremò D. Hieronymum, incertam & commentitiam, atque, vt probabimus, falſam interpretationẽ confingere. Nec erat, ſi vera narraſſet, cur inuidiam & calũniatrìces obtrectationes reformidaret. Veritatem enim, quæ initio premitur inuidia, AEſchyli Tragici exemplo, τῷ χρόνῳ ἀνατιθέναι δεῖ, Tempori nẽpe cõſecrare oportet.

Vt contrà, commenta aliquandiu ſpecie veritatis ſe ven ditantia, ad extremum conuincuntur mendacii. Sed ad rem redeamus. Primùm tamen omnes rogatos volumus, vt rem ipſam potius, quàm perſonam inſpiciant, atque ita ſententiam noſtram legant, vt à nobis hæc omnia dici ſibi perſuadeant, quò literarum Hebraicarum vtilitas eluceſcat, & iudiciorum temeraria præcipitatio cohibeatur. Ac primò verba prophetæ Mich. proponamus, qui cap. 5. in hũc modũ ait, וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה צָעִיר לִהְיוֹת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמְּךָ לִי יֵצֵא לִהְיוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל׃. Quæ D. Hieronymus ſic reddidit Latinè, Et tu Beth lèhẽ Ephratha paruulus es in millibus Iuda. ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël. Chaldæus autem paraphraſtes hoc modo, וְאַתְּ בֵּית־לֶחֶם אֶפְרָתָה כִּזְעֵיר הֲוֵיתָא לְאִתְמְנָאָה בְּאַלְפַיָּא רְבֵית יְהוּדָה מִנָּךְ קֳדָמַי יִפּוֹק מְשִׁיחָא לְמֶהֱוֵי עָבֵיד שֻׁלְטָן עַל יִשְׂרָאֵל׃ hoc eſt, Et tu Beth lèhẽ Ephratha ferè paruulus es, vt recẽſearis inter Chiliadas domus Iuda. Ex te mihi prodibit Meſias, vt fiat imperator ſuper Iſraël. Matthæus autem ſententiam potius, quàm Prophetæ verba conſiderans, vt qui ſciret diuina myſteria non in ſyllabarum ſuperſtitioſa enumeratione, ſed in ſententiæ eiuſdem, quanquam verbis paululum immutatis, concordia poſita eſſe, ſic expoſuit, cap. 2. Καὶ σὺ βηθλεέμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραήλ. Quod Latinè eſt, Et tu Beth léhem terra Iuda haudquaquam minima es inter duces Iuda. Ex te enim mihi egredietur dux, qui reget populũ meum Iſraël. Hic diuino prorſus conſilio Euangeliſtam poſtrema prophetæ verba, Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis, ~~omiſiſſe~~, cùm Chriſti diuinitatem atque æternitatem diſertiſſi-

mè loquantur, præteriſſe videmus. Nempe quia ad rem non faciebant: cùm non quis, quantúſue Chriſtus foret, ſed vbi naſci deberet, quæreretur. Præterea pro Ephratha, vertit, terra Iuda, quoniam dilucidior narratio futura erat. Tum pro chiliadibus vel millibus (quod Hebræi tantùm intellexiſſent, apud quos populus per chiliades oppidatim diſtribuebatur ſub ſuo Tribuno, vt Gedeon oſtendit, cùm Iud. 7, Deo reſpõdet, אַלְפִּי הַדַּל בִּמְנַשֶּׁה, Mea, inquiens, Chilias inter Manaſſeas tenuiſſima eſt) ſcripſit, Duces: quod facilè omnes intelligunt. Illud verò, qui ſit dominator in Iſraël, fuſius explicauit, Dux qui reget populum meum Iſraël. Vbi ergo ſunt, qui Euãgeliſtis obganniunt, quòd perperam verba prophetarum citent, ſi vel vna ſyllaba inuerſa fuerit? Qui mihi Iudaica ſuperſtitione, non Chriſtiana libertate delectari videntur.

Nunc cur, quóq; modo, aiente Propheta, neget Euangeliſta, cùm idem vterque ſentiat, aperiendũ eſt: ſi prius Oſiandri commentum confutauerimus. Is enim, vt Hebraicè ſolus ſcire videatur, verbum צָעִיר ſaír, id eſt, paruulus, in quo totus controuerſiæ cardo vertitur, contra omniũ, vt ipſe quoque fatetur, ſentẽtiam, interpretatur, Parum eſt hoc modo, Et heus tu Bethlahema ephratha, parũ eſt vt ſis inter Chiliadas ſeu Chiliarchos Iudæ, &c.

Quam interpretationem ſi abſurdam & falſam eſſe oſtenderimus, alia quærenda nobis erit.

Principio non eſt idem, parum eſt vt ſis, & haudquaquam es: quod omnes vel mediocriter docti facilè dabunt. Tum conſtanter aſſerimus צָעִיר ſaír in lingua Hebraica nunquam ſignificare parum: ſed paruulum vel minorem, præſertim ætate vel dignitate: quomodo Arabicè צַגִיר çaguer dicitur cum Aain notato vnico pũctu-

lo,idémque eſt prorſus, quod Hebraicũ צָעִיר, vt Hiſpani intelligunt, qui paruum vel non primogenitum el caguero vocitant. Verùm parum, Hebraicè dicitur מְעַט meát. Cæterùm,ne id comminiſci videamur, proferamus locos omnes Bibliorum, vbi legitur צָעִיר ſaír, vt etiam curioſis ſatiſfiat.

Vocabulum hoc viginti & vno tantùm locis in vtroque genere reperitur.

De filia minore Lot,Gen.19.ter legitur הַצְּעִירָה hacceirá. De Iacob,25. Et maior ſeruiet צָעִיר ſaír minori. De Rachel, 29. Quæ minor natu, quàm Lea erat, legimus הַצְּעִירָה, haſſeirá. De filiis Iacob minoribus natu,43. צָעִיר ſaír. De Ephraím,45. qui minor natu erat ipſo Manaſſe, הַצָּעִיר haſſair. De eo,qui dirutam Ierichuntem reficeret, cui imprecatur Scriptura,Ioſ.6.&3.Reg.16.Vt in primogenito iaciat vrbis fundamenta, & בִּצְעִירוֹ biſiró in natu minimo portas erigat. De Gedeone,Iud. 6. qui ait,Ego הַצָּעִיר haſſáir natu minimus in domo patris mei ſum.De Saul,1. Reg.9. qui inquit, Et cognatio mea הַצְּעִירָה haſſe ira minima eſt (dignitate ſcilicet) inter omnes cognationes Beniaminiarum tribuum.Iob,30.loquitur,צְעִירִים ſeirim minores me diebus vel natu me rident.Et Elihu, Iob 32. צָעִיר Sair, inquit, minimus natu ſum. Beniamin, Pſal. 48. ſaír natu minimus regit eos. צָעִיר, Pſal. 119. ſair Paruus ego ſum & deſpicabilis. Paruus euadet in mille, Eſa.60. & הַצָּעִיר minimus in gentem potentem. & Iere. 14.potentes eorum miſerunt צְעִירֵהֶם ſeirehem paruulos ſuos ad aquas. Euerſa eſt Moab, Ierem.48.& clamorem ſuſtulerunt צְעִירֶיהָ ſeireha paruuli eius. Niſi lingent eos צְעִירֵי ſeire paruuli gregis, Ierem.49. צָעִיר Paruulus es in millibus Iuda,Mich.5.

Et Zach. 13. referam manum meam ad צֹעֲרִים ſoarim paruulos, vel non primogenitos.

Hi ſunt loci omnes, in quibus hoc verbum legitur. Proferat ergo Oſiander, aut alius quilibet vel vnum locum, vbi ſaír accipiatur pro parum, & triumphum agat.

At, dicat aliquis, iſtud non eſt nodum ſoluere, ſed nectere perplexius.

Diſpiciamus itaque qua ratione aientem prophetæ propoſitionem cum negante Euangeliſtæ cōponamus. Quod planius percipietur, ſi ſuperiora Prophetæ verba repetamus. In eo enim maximè errat Oſiander, quòd poſteriorem orationis partem prioris rationem eſſe putat. Cùm apud Prophetam non αἰτιολογία ſit, ſed ἐναντιωματικῶς dicatur, vt perſpicuè apparebit.

Propheta cùm ſuprà de Iudæorum exilio, de reductione eorum, atque Babyloniorum clade & excidio copioſè locutus eſſet, poſtremò cap. 5. ait,

Nunc vaſtaberis filia Turmæ (id eſt, Babylon bellicoſa, vel, vt quidam volunt, Ieruſalem) quæ obſidione nos cinxit, virga pulſarunt mālā iudicis Iſraël. Et tu Beth léhem Ephratha minimus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël.

Hic nemo non videt vrbis potentiſſimæ, ſiue ea Babylon, ſiue ſit Ieruſalem, collationem cum obſcuro atque ignobili oppido à propheta proponi.

Tu, inquit, vrbs potentiſſima euerteris, ídque propter tua flagitia, quòd obſidione nos cinxeris, & iudicis Iſraël mālam baculo pulſaueris. Tu autem Beth léhem minimus quidem es, vel minimum atque obſcuriſſimum oppidum in Chiliadibus Iuda: ex te tamen naſcetur Chriſtus. Deus enim deturbat potentes de ſede, & extollit abiectos.

abiectos.Hanc veram ac germanam eſſe Prophetæ ſententiam nemo cōmuni ſenſu præditus, & in ſacris literis vel mediocriter verſatus,negauerit.Sed illud oſtēdamus oportet,cur Propheta non addiderit,Tamē : quod nos intelligendum eſſe aſſerimus tam ex ipſa ſententiæ conſecutione, quàm è ſermonis Hebraici proprietate: qui particulas quaſdam interdum omittit, quæ tamē ad ſententiam, ſi in aliam linguam vertantur, omnino faciunt. quod vno aut altero exemplo commonſtrādum eſt. Dauid loquitur, Pſal.119.ogd.18. צַר וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי, Anguſtia & ærumna inueneruͣt me,præcepta tua deliciæ meæ ſunt. Quis hîc non videt addendum eſſe, Tamen? Contrà,ſi quis addat,Quia, vt in Propheta facit Oſiander,impia erit ſententia : nec enim Dauidi obſeruata Dei præcepta quicquam aduerſi obtigit. Mox idem ait, רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי, Multi ſunt inſectatores mei & aduerſarii mei, à teſtificationibus tuis non declinaui. hîc iterum intelligendum, Tamen.

Expoſita Prophetæ ſententia, Euangeliſtæ verba perpendamus. Ille enim ita ſcribit,tu es minima,Tamē ex te prodibit Chriſtus: hic verò ait,Tu haudquaquam minima es:ex te enim exibit Chriſtus.Quæ duæ orationes idem prorſus loquuntur. Niſi quòd Euāgeliſta, qui illius collationis Propheticæ priore parte non indigebat, nec erat cur de Babylone vel Ieroſolymis loqueretur,poſteriorem partem, quæ ad rem faciebat, dilucidius quàm Propheta explicauit,addita ratione:Propheta idem ſentiens alio modo orationem diſpoſuit, ſed paulò obſcurius.Hanc interpretandi rationem adeò veram eſſe credo,vt neminem tam impudentem aut præfractum eſſe exiſtimem,qui eam audeat conuellere.

Alioqui ἐφίνιμεν οὐκ ἐπὶ τὸν καίσαρα μὰ δία, ἀλλ' ἐπὶ τὸν χρόνον, quod Cæſare longè eſt potentius. Vbi ſunt ergo qui è muſca elephantum faciunt, & Euangeliſtarum authoritatē, quæ omnibus ſacroſancta eſſe debet, ex vno verbulo in diſcrimen adducunt? Vbi ſunt qui non tam Euāgeliſtarum amore, quàm odio Patrum, illorum defenſionem cum horum accuſatione coniungunt?

De *Hoſanna.*

INuitat nos celeberrima in Euangelio vox Hoſanna, vt rei originem paucis exponamus, in qua ſibi adeò placet Oſiander. Cui quidem non refragaremur, niſi loci obſcuritas nos propemodū cogeret, quæ neſcio quos ſic delirare fecit, vt interpretarentur, Hoſanna fili ô Dauid: vt eſſet caſus vocandi.

Habet enim hæc res controuerſiæ aliquid, quæ exponenda ac componenda eſt. Aliter enim vox hæc apud vetuſtiſſimos Hebræorum ſcriptores accipitur: aliter intelligitur à recentioribus in precationum libello, quem ſecutus eſt Oſiander. Qui rectè ait in feſto tabernaculorum cani à Iudæis litanias quaſdam, populo identidem reſpōdente, Hoſanna. Quodam enim loco ſic ſcribitur,

כְּהוֹשַׁעְתָּ אֵלִים בְּלוּד עִמָּךְ
בְּצֵאתְךָ לְיֶשַׁע עַמָּךְ
כֵּן הוֹשַׁעְנָא :

Vbi proculdubio Hoſanna ſignificat, Serua quæſo, vel Salua nunc.

Sed ſi hoc recipimus, vt nobis author eſt Oſiander, quomodo, quod in Euangelio legimus de voce turbæ clamantis, Hoſanna filio Dauid, aptè exponemus? Nam Græcè ſic ſcriptum eſt, καὶ οἱ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκο-

ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες, ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ. Et turbæ præeuntes & ſequentes clamabant dicentes, Hoſanná filio Dauid. Si enim Hoſanna ſignificat, ſalua quæſo, quid erit, Salua quæſo filio Dauid? Atque hunc nodum, quod ſciam, nemo hactenus ſoluit. Non nego apud Hebræos eſſe precationem, quæ dicitur הוֹשַׁעְנָא גְּדוֹלָה Hoſanna magnum: ſed quæro quomodo intelligẽdum ſit, Hoſanna filio Dauid. Iudæorum quidem recentiorum, qui ſuam linguam non intelligunt, authoritas Chriſtianis magni facienda non eſt. Videamus itaque quid Hoſanna apud priſcos Iudæos, quorum plerique Chriſti ætate vixerũt, ſignificet. Sed prius oſtendendum eſt vocabulum hoc Hebraicum eſſe non poſſe, ſiue nomen ſit, ſiue verbum. Ac nomẽ quidem Hebraicum non eſſe, vel qui primoribus labris Hebræorum fontes deguſtarint, facilè concedent. Aleph enim vltimum planiſſimè id nos docet, quod in hac voce ad thema non pertinet: cùm, ſi Hebraicum nomen eſſet, neceſſariò in themate futurũ fuerit. Verbum verò quî quæſo erit, ſi analogiam modò ſeruare volumus? נָא Na enim cum Hebraicis verbis nunquam componitur, præſertim cùm ratio coniugationis poſtulet הוֹשַׁע vel הוֹשִׁיעָה Hoſea vel hoſiah, vt in Pſalmis legimus. In Ieremia tamen cap. 31. legimus, הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ Hoſá Iehoua eth ammecha. Salua domine populum tuum. Dixerit hic aliquis corruptum eſſe, vel potius per ſyncopen contractum, vt Elias docet. Ait enim ex הוֹשִׁיעָה נָא hoſiáhná, quod crebrò canebant Iudæi in feſto tabernaculorum, factũ eſſe breuitatis cauſa הוֹשַׁעְנָא Hoſanna, quod mihi non diſplicet.

Nec eſt quod quidam, qui vix Hebraica elementa callent, verbum Euangeliſtarũ Hoſanna, in Hoſianna mu-

tent. Addit enim Elias hanc rationem, vt vnam vocem eſſe intelligamus: quòd faſciculos ſalicum fluuialiũ ob crebras Iudæorum vociferationes, qui identidẽ reſponſabant Hoſanna, iam vocent omnes Hoſannas. Quod mirificè cum Thalmudicorum vſu conſentit, qui vt in myſteriis plumbei ſunt, ſic linguæ ſuæ proprietatem atque elegantiam accuratè ſeruant. Audiamus ergo quomodo in Thalmud vocabulum hoc accipiatur. In perec Lulab haggazul ſic legimus, אֲמַר לְהוֹ רַבָּא לְהַנְהוֹ דְגַרְלֵי הוֹשַׁעְנָא דְבֵי רֵישׁ גָלוּתָא כִּי גָרְלִיתוּ הוֹשַׁעְנֵי עֲבִרוּ לְהוֹ בֵית יָד׃ Dixit Rabbi illis, qui nectũt Hoſannã domus AEchmalotarchæ, vel principis exulum (is erat inſignis quidã Iudæus) cùm nectitis Hoſannas, facite eis manubrium.

Mox etiã ſcribitur, אֲמַר רַבָּא לָא לִגְזוֹז אֱנִישׁ לְלוּלָבָא בְהוֹשַׁעְנָא Dixit Rabbá ne decacuminet quiſquã ſpatulam vel ramum palmæ in Hoſanná. Nemo hîc non videt Hoſanna pro vno ac ſimplici nomine vſurpari, quod omnes Gloſſographi ſalicem ſignificare vno ore aſſerunt. Porrò quoniam ſalices paſſim inueniuntur: cedri, palmæ, myrtíque non item, obtinuit vſus, Quẽ penes arbitrium eſt, & vis & norma loquendi, vt omnium arborum rami, quos in feſto Scenopegion Hebræi geſtabant, ſubinde clamantes Hoſanna, id nomen nanciſcerentur. Quod etiam in ſecundo Thargum Eſtér, cap. 3. ſcribitur, וְעָבְדִין לְהוֹן הוֹשַׁעְנָא, Et faciũt ſibi Hoſãna: & mox, וְהָדְרִין בְּהוֹשַׁעְנָא, Et circumeunt cum Hoſanna, vbi apertè intelligitur ſalicum, aliarúmue arborum faſciculus.

Vt etiam Galli in feſto palmarum, cùm propter cæli intemperiem oleas, cedros, myrtóſue non habeant, buxeos ramos geſtare ſolent. Iam itaque intelligi poteſt, cur turbæ Chriſtum aduentantem hoc elogio excepe-

rint,fatentes ſe Hoſanna,hoc eſt,ſalicum,palmarum, aliarúmq; arborum ramos ferre filio Dauid,eúmq; Deum ac Meſſiam agnoſcere : quod tantopere Phariſæos offendit. Quandoquidem hæc vox Deo ſoli conuenit : non, vt quidam ſomniant,eſt ſalutatio, qua reges Iudæi compellabant, vt illa vulgaris,Viuat rex. Vox itaque, ſi etymon quærimus, ſignificat ſalua nunc, vel ſalua quæſo,quod Græci dicunt,σῶσον δή.Vſus verò nominis de ſalice, aliíſque arboribus, quarum ramos, Leu. 23. geſtare iubentur Hebræi,intelligitur.

Vtrunque optimè conuenit Chriſto Dei filio, quod Deo tribuebant Hebræi. Nam & rectè clamamus Hoſanna,vt nos ſaluet,qui ſalutis ſolus author eſt:rectè etiã manibus geſtamus Hoſanna filio Dauid,vt victorem ac triumphantem ouantes ipſi comitemur.

De *Amen*.

Receptum in primitiua Eccleſia fuiſſe Paulus 1.Cor. 14.oſtendit,vt populus poſt recitatas preces reſponderet, Amen:quod neminem rectè dicere ait,qui preces non intellexerit. Cui valdè conſentanea ſunt, quæ in libris Thalmudicis leguntur.Sed prius explicãdum,quid ſignificet Amen, quod Septuaginta vertunt, γένοιτο, fiat. Nonnulli interpretantur,confirmetur, ſtabiliatur,quaſi יֵאָמֵן, reſecta prima litera, quæ ad thema non pertinet. Quod ſi recipimus,dura erit verborum illorum ſententia, Amen amen dico vobis. Mihi quidem eſſe videtur aduerbium affirmantis, verè, quod addita paragoge he dicitur אָמְנָה.Symmachus rectè vertit,πεπιστωμένως.

Thalmudici itaque ſuorum hominum ſomnolẽtiam carpentes,triplex dicunt eſſe Amen, יְתוֹמָה Iethoma pu-

pillum, חֲטוּפָה ſurreptitium, & קְטוּעָה ſectile. Nam in Maſſécheth Berachóth Pérec ellu debarim, ſic legimus, אֵיזוֹ הִיא אָמֵן יְתוֹמָה רַב הוּנָא אָמַר הֵן הֵן דִּמְחַיֵּב לִבְרָכָה וְלָא יָדַע מָה הוּא עָנִי חֲטוּפָה שֶׁחָטַף וְאָמַר אָמֵן קֹדֶם שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה קְטוּפָה שֶׁקָּטַף לִשְׁנַיִם׃

Quódnam eſt Amen pupillum? Rab Heuna ait, Eſt cùm quis precatione tenetur, nec intelligit, quod reſpõdet. Surreptitium, cùm ſurripit, & dicit Amẽ, antequam abſoluatur precatio. Sectile, cùm ſecat in duas parteis, nempe oſcitanter audiens, & alias res agens.

Præterea in Maſſécheth Succá ſcriptũ eſt, בִּימָה שֶׁל־עֵץ בָּאֶמְצַע וְחַזַּן הַכְּנֶסֶת עוֹמֵד עָלֶיהָ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְהָיָה הַמְמֻנֶּה מֵנִיף בְּסוּדָרִין וְהֵן עוֹנִין אָמֵן׃

Suggeſtus ligneus in medio erat, & lector Synagogæ in eo ſtabat, vt legem recitaret. Porrò ſynagogæ præfectus ſudarium circumagebat, & ipſi reſpondebant, Amen.

Is enim mos diu permanſit in Eccleſia, vt populus frequens preces & cætera, quæ in Eccleſia recitabantur, audiret, tum reſpõderet Amen. Quod facit populus Iſraël, Deut. 27. Moſe Dei mandata exponente. Atque vtinam noſtri quoque homines in Eccleſia Amen non pupillũ, non furtiuum, non ſectile, ſed legitimũ ac pium reſponderẽt. Sic enim fieret, vt & attentius ſacra verba audirentur, & intelligerentur exactius. Sed de his hactenus.

De Rabbi, Rabboní, & cæteris.

FRequentiſſimum eſt in Euangeliis hoc vocabulum: ſed quoniam vetat Chriſtus, ne quis vocetur Rabbi, nec Pater, explicanda eſt huius rei ratio, quæ certè intelligi non poteſt niſi è libris Thalmudicis. Legimus enim

in Euangelio Abá, Rabbí, Rabboní, & apud Paulũ Marán. In Thalmud hæc omnia reperiuntur, & præterea Rab, Rabbán vel Rabbaná, & Abái, quæ omnia ſunt nomina dignitatis. Ac primùm agemus de Rabbon רַבּוֹן, & מָרַן Maran, quæ ſoli Deo propriè tribuuntur.

Rabbon Syriacum verbũ eſt, dominum non quemlibet ſignificans, ſed qui αὐτοκράτωρ eſt, vel, vt iuriſcõſulti loquuntur, qui merum habet imperium.

Hebræi in commẽtariis, & Miſná ſiue Deuteroſi ſcribunt רִבּוֹן ribbon, vt illud creberrimum dictum oſtẽdit, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, dominus mundi, quo Deum deſcribunt.

Quæ enim Hebraicè initio habent i, ea Syriacè cum a pronũciantur. Quod dilucidè cernas licet in Mariam, quæ Hebraicè dicitur Miriam. Et Migdal Syriæ oppidũ, Syriacè eſt Magdal, vt Herodotus docet, qui μάγδωλον ſcribit. Sic quod Hebræi dicunt Ribbon, Syri Rabbon pronũciant. Propterea Maria Magdalene Syriacè Chriſtum, qui iam reſurrexerat, ſalutauit Rabboní, hoc eſt, Mi domine: Deum ſcilicet agnoſcens, cùm ante mortẽ nemo eum vocauerit Rabboní, ſed magiſtrum, id eſt, Rabbí, & dominum, hoc eſt Mará.

Sic Maran, quod eſt dominus noſter, Deo tantùm accommodatur. Hoc tamẽ intereſt inter Rabbon & Maran, quod illud ſonat κύριοι, hoc δεσπότην: illo intelligimur filii, hoc ſerui. Vt pater filiorum ſuorum κύριος eſt, ſeruorum δεσπότης.

Hinc Paulus cùm ſolennia anathematis verba pronũciat, Syriacè dicit, מָרַן אֲתָה Maran athá, dominus noſter (cuius ſcilicet ſerui ſumus) venit. Id Hebraicè ſcribendũ fuerat אֲדֹנֵנוּ בָּא.

Cæterorũ nominum ratio in libris Thalmudicis ex-

poſita eſt. Rabbi Nathan inſignis doctor ea ſic colligit, רַבִּי מֵחַכְמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכִין שָׁם בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁלָּהֶם דְּאָמְרִין לְעִנְיַן סְמִיכַת זְקֵנִים דְּסָמְכִין לֵהּ וְקָרוּ לֵהּ רַבִּי וְיָהֲבִין לֵהּ רְשׁוּתָא לְמֵדַן דִּינֵי קְנָסוֹת. וְרַב מֵחַכְמֵי בָּבֶל הַסְּמוּכִין בִּישִׁיבוֹת שֶׁלָּהֶן וְהַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים מְאֹד לֹא הָיוּ צְרִיכִין לְרַבְרְבָם לֹא בְּרַבָּן וְלֹא בְּרַבִּי וְלֹא בְּרַב אֶלָּא בִּשְׁמָא גְּרִירָא לְחוּדֵהּ׃. Quorũ verborũ hæc eſt ſententia, Rabbi tribuitur ſapiẽtibus terræ Iſraël, quibus impoſita fuit manus illic in conciliis eorum: quod dicũt propter impoſitionem manuum ſeniorum, qui imponunt alicui manum, & vocant eum Rabbí, quod eſt Magiſter mi, & faciũt ei poteſtatẽ cognoſcẽdi cauſas mulctatitias.

Rab autem eſt ſapientum Babyloniæ (Rabbinorum ſcilicet exulum) quibus impoſita eſt manus in ſcholis eorum. At homines Priſcæ ætatis, qui maximi erant ac præſtãtiſſimi, nõ opus erat vt magiſtrarẽtur per Rabbán, quod eſt magiſter noſter, nec per Rabbi, nec per Rab, ſed ſolo ac ſimplici nomine appellabantur.

Alio etiam loco legitur, גָּדוֹל מֵרַב רַבִּי וְגָדוֹל מֵרַבִּי רַבָּן וְגָדוֹל מֵרַבָּן שְׁמוֹ׃. Hoc eſt, Rabbi maior quàm Rab, & Rabbán maior quàm Rabbí, maior tamẽ quàm Rabban, eſt qui ſimplici nomine appellatur.

Et alibi, מָר מֵחַכְמֵי רָאשֵׁי הַגָּלִיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל וְרַבָּנָא מֵחַכְמֵי בֵּית דָּוִד אַבַּי וְאַבָּא מֵחֲכָמִים וּזְקֵנִים׃. Quod eſt, Mar, id eſt, dominus tribuitur ſapientibus AEchmalotarchis vel principibus exulum, qui ſunt in Babylonia.

Rabbaná dominus noſter, ſapientibus domus Dauid. Abái & Aba, hoc eſt, Pater mi, & Pater, ſapientibus iam ſenibus.

Ex his facilè horum nominum ratio atque ordo cognoſci poteſt: & mos præterea manuum impoſitiònis, qui hodie quoq; apud Hebræos ſeruatur in Rabbinorũ,

vt

vt vulgo loquuntur, promotione. Hinc etiam cernere licet, cur interdicat Chriſtus, nequis nominetur Rabbí, nec Pater. Vnus enim eſt verus Rabbí, magiſter & doctor noſter Ieſus Chriſtus: Vnus pater, à quo adoptati fratres Chriſti eius merito efficimur.

Nec velim quiſquam hæc à me in alicuius ordinis cõtumeliam dici putet, cùm authoritatis conciliandæ cauſa, ne paſſim omnes vel inſulſa, vel impia tradant, neceſſaria propemodum in Eccleſia ſit dignitatis ac titulorum vſurpatio.

De Raca, Mammona, & Concilio.

DIV ac multùm magnos etiam Theologos exercuit locus ille Matth. 5. de Raca & Concilio: qui ad mores Hebræorum & publica iudicia pertinet, vt ex eorum libris debeat explicari. Sed præſtat Euangeliſtæ verba proferre in medium.

Audiſtis, inquit Chriſtus, quòd dictũ eſt antiquis, Non occides. Qui verò occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico vobis, quòd omnis qui iraſcitur fratri ſuo temerè, obnoxius erit iudicio: Et quicunque dixerit fratri ſuo Racá, reus erit Cõcilio. Qui autem dixerit fratri ſuo Fatue, reus erit gehennæ ignis.

Hîc conſiderandum eſt quid ſit Iudicium, quid Concilium, quod Græcè eſt συνέδριον, quid Racá, & poſtremò cur dixerit, Audiſtis. Nam cùm quaſi delictorũ gradus conſtituerit Chriſtus, vt grauius peccet qui dixerit Fatue, quàm Racá, quærenda eius rei ratio eſt. Porrò vt hæc omnia, quæ ad Hebræorum mores pertinent, planius intelligi poſſint, de iudiciorum ratione paucis agẽdum eſt. Ea verò depromi non poteſt, niſi è libris Thal-

mudicis, in quibus iura omnia humana & diuina Iudæorum expoſita ſunt.

Extat itaque in Thalmud Maſſécheth סנהדרין, id eſt, συνεδρίων vel cōciliorum. Quod ita eſſe qui Græcè & Syriacè ſciunt, facilè concedent. Solent enim Græca verba in Thalmud & commētariis aliis, præſertim vbi Hebraicum non reperitur, vſurpare, vt illa oſtendunt, קפלין κάπηλον caupona, אסרין ἀσσάριον Aſſis, אנטיפתא ἀνθύπατος proconſule, הגמון ἡγεμών Dux, סנקליט σύγκλητος Senatus, טרקלין τρικλίνιον triclinium, פרהסיא παῤῥησία liberè, עמילן ἄμυλον Amylum, הדרוולוס ὕδραυλος hydraulus, aliáque ſexcenta, quæ afferre poſſem. In quibus accuratè Græcæ orthographiæ ratio ſeruata eſt, vt apparet in ἡγεμών, παῤῥησία, & συνέδριον: vt ne accentum quidem denſum præterire voluerint.

In eo igitur libro Synhedrion, quæ à iudicū conſeſſu id nomen inuenerunt, legimus Iudiciorum genera duo eſſe, quorū vnum vocant דִּינֵי מָמוֹנוֹת Dinè Mamonóth, alterum דִּינֵי נְפָשׁוֹת Dine Nephaſóth, id eſt, Iudicia pecuniarum, & iudicia animarum: Latini iureconſulti iudicia pecuniaria, & capitalia vocarent. Porrò Iudicū claſſes tres ſunt. Prima dicitur בֵּית דִּין שֶׁל־שְׁלשָׁה, Beth Din ſcel ſceloſciá, domus iudicii triumuirûm, ad quam minores cauſæ, vt furti, iniuriarum priuatarum, malæ tractationis, ac denique Dine Mamonoth deferebantur.

Secunda appellatur בֵּית־דִּין שֶׁל־עֶשְׂרִים וּשְׁלשָׁה, Beth din ſcel eſcrím vſcloſciá, domus iudicii vigintitrium, vel סַנְהֶדְרִי קְטַנָּה ſynhedrí quetanná, Synhedrion paruum: in quo cauſæ maiores, nempe capitales, cognoſcebantur.

Tertia ac præcipua, inſtar Athenienſis Areopagi, nominabatur בֵּית־דִּין שֶׁל־שִׁבְעִים וְאֶחָד Beth din ſcel ſcibín vee-

hȧd, domus iudicii Septuaginta vnius, vel סנהדרי גדולה ſynhedrí ghedolá, Synhedrion magnum, in quo cauſæ grauiſſimæ, quæ pertinebant ad ſummam Reip. tractari ſolebant. Nam ſic eodem capite ſcriptum eſt, אֵין דָּנִין לֹא אֶת־הַשֵּׁבֶט וְלֹא אֶת־נְבִיא הַשֶּׁקֶר וְלֹא אֶת־כֹּהֵן גָּדוֹל אֶלָּא עַל־פִּי בֵּית־דִּין שֶׁל־שִׁבְעִים וְאֶחָד׃. Id eſt, Non pronunciant iudiciū de Tribu, nec de pſeudopropheta, nec de ſummo ſacerdote, niſi de ſententia curiæ Septuagintaunius, vel τῶν ἑβδομήκοντα.

Nam hæ cauſæ omnes, nempe totius tribus, pſeudoprophetæ, ſummíque ſacerdotis, magnæ ſunt, quǽque ad Reip. ſtatum ac dignitatem ſpectant. Cæterùm Septuagintaunus illi Iudices ſiue Synhedri, quorū Synhedrion Ieroſolymis tantùm ius dicere poterat, alia parua *Synhe*dria vigintitrium, vel triumuirûm in aliis Tribubus conſtituebant, bella decernebant, vrbē dirutā reficiendā locabāt, réſque omnes publicas adminiſtrabāt. Quod Ioſephus in Antiquitatib. apertè docet, lib. 14. cap. 17. Cùm enim Herodes cædis poſtulatus eſſet, quòd Ezechiā prædonum ducē occidiſſet, cùm Galilææ præfectus eſſet, perſonámque publicam ſuſtineret, Ieroſolyma accitus eſt, vt in Synhedrio cauſam diceret. Nam maior erat, quàm quæ à priuato iudicio diiudicari poſſet. Ipſe porrò Herodes rerum potitus, Synhedros omneis, præter vnum Sameam, interficiendos curauit.

Ex hoc loco perſpicuè cognoſci poteſt, quid ſit Mamona. Nam omnia, quæ ad rem pecuniarum pertinēt, hoc nomine cenſentur. Cui cùm Græcum nullum aptè reſpondeat, Syriacum vocabulum efficaciæ cauſa relictum eſt: vt facilè diſpiciamus, cur Chriſtus dixerit, Parate vobis amicos de Mammona iniquitatis.

Sed ad id, vnde digreſſi ſumus, redeundum eſt. Cùm ſciret Chriſtus ordinem hunc eſſe Iudiciorum, & veteres Iudæorum ritus cum Chriſtianis moribus cōferret, ait, Audiſtis, quòd dictum eſt antiquis, Non occides: qui verò occiderit, obnoxius erit Iudicio: intelligens ſecundam iudicum claſſem, qui iudicia capitalia exercebant. Verùm maiorem in Chriſtianis perfectionem cupiens, non modò de grauibus iniuriis & cædibus, ſed de conuiciis etiam, & tacita ira iudicium fore oſtendit, de diuino iudicio humano more & parabolicè loquēs. At ego, inquit, dico vobis, quòd omnis qui iraſcitur fratri ſuo temerè, reus eſt iudicio, triumuirûm ſcilicet. Et quicunque dixerit fratri ſuo Racá, reus erit concilio, quod eſt Synhedrion paruum vigintitrium. Qui autem dixerit ei Fatue, reus erit gehennæ ignis, id eſt, ſummo Synhedrio Septuagintavnius, quo diuinum iudiciū intelligimus.

Nunc explicandum quid ſit Audiſtis, quid Racá. Dixerit quiſpiam, Audiſtis, propterea à Chriſto dictū, quòd filii à parentibus & ſacerdotibus legis præcepta audire ſolebant. Quod nec ipſi negamus. Sed alium ſubeſſe ſenſum credimus huiuſmodi. Apud priſcos Iudæos triplex fuit ratio diuinas literas interpretandi, vt in Thalmud ſæpe obſeruare licet.

Prima dicitur שְׁמַעְתָּא ſcemaata, quod eſt *ἀκρόασις* vel auditio, cū hiſtoricū ſenſū exponimus, quē audiſſe ſatis eſt.

Altera vocatur אַגַּדְתָּא Aggadtá, ſiue extenſio, cùm hiſtoricam ſententiam myſtica expoſitione dilatamus.

Tertia eſt מַתְלֵי Mithle, hoc eſt parabolica, cùm parabolis vtimur, quod paſſim in Euangeliis Chriſtus facit.

Porrò Rabbini populo hiſtoriam tantùm, hoc eſt auditionem, explicabant, qui propterea dicebatur audire.

Hinc ergo patet,cur dixerit Audiſtis,quaſi dicat,verba tã tùm intelligitis,myſterium non item, quod ipſe poſteà Chriſtus explanat. Iam ſupereſt, vt dicamus de Racà, quod D. Hieronymus optimè reddit Inanem:vſum tamen ac vim non aperit, quod è veterum Hebræorum ſermone cognoſci debet. Nam in Maſſéchet Berachoth aliquoties hoc verbũ legitur, quod ſcribitur ריקה Rica. Eſt autem conuicium non acre, ſed familiare, vt cùm maior minorem pro authoritate familiariter caſtigat, vel leniter obiurgat. Cùm enim Rabbinus quidam plebeium neſcioquem orare in loco periculoſo animaduerteret,increpat eum dicens,ריקה Rica. Vt cùm vulgò errantem vocamus pauperem ſtultum, non quemlibet tamen, ſed inferiorem tantummodó. Cæterùm μωρὸς, vel fatuus,acrius eſt conuicium, Syriacè שְׁטֵי, *Sote*,quod in linguã Gallicã defluxit:inde verbũ אַשְׁטִי aſti infatuare, frequens in Thalmud. Raca itaque eſt,quẽ ob inanitatẽ, follẽ vocitãt. Fatuus,vel potius excors,*Sote*,hoc eſt,cuius mens à ratione abalienata eſt:vt verbum Syriacũ ſonat.

Cùm igitur nec Græca lingua nec Latina nomen vllum habeant,quo indignationis lenis ſignificatio exprimatur,relictũ eſt ob efficaciam, verbũ Syriacum Raca.

Cur verò Racà non rica in Euangelio ſcribatur, ratio ſuprà expoſita eſt, cùm docebamus Syriacè per a pronunciari, quæ Hebraicè per i proferrentur,vt Miriam, Mariam,Migdal,Magdal:ſic Rica Racá.

De *Publicanis.*

CRebra fit in Euãgeliis Publicanorum mentio, quorum ordo Romæ honeſtiſſimus erat, nempè equeſtris dignitatis,vt multis locis oſtendit M. Cicero: Iero-

ſolymis,& in tota Iudæa infamis ferè habebatur,vt illud indicat,Eſto tibi ſicut Ethnicus & Publicanus.

Eius itaque rei ratio ex Hebræorum iure petenda eſt: ídque explanandum, quî potuerit Matthæus Euangeliſta & idem Leuita eſſe Publicanus, cùm Romani tãtùm publica vectigalia licitarentur atque conducerent.

Iudæi igitur Publicanos Syriaco verbo vocant גַּבָּאִין gabbaín,quod eſt exactores. Porrò in Thalmud Maſſechet Synhedrin, Pérec zeh borer, vbi agitur de Iudicum reiectione, in hunc modum ſcriptum eſt, אֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין הָרוֹעִין הַגַּבָּאִין וְהַמּוֹכְסִין׃, Hoc eſt, Hi reiiciuntur in iudicio, Paſtores, Publicani, & Diœcetæ. Hos enim vnà cum furibus & fœneratoribus, aliiſque infamia notatis perſonis, legitimè reiici poſſe docent Thalmudici doctores. Nam iſti omnes fures atque impoſtores à Iudæis habebãtur. Cæterùm quidam erat princeps Publicanorum, qui dicebatur ריש גבאי res Gabbaé: is verò Romanus vel ciuitate Romana donatus erat. Cæteri ſimpliciter nominabantur גבאין gabbain, Publicani, quī Romani neceſſariò non erant, ſed ex ea prouincia vel vrbe à principibus Publicanorum eligebantur, in qua vectigalia exacturi erant. Nam ff. de publ. & vect. & com. l. 1. §. hic. Omnes qui quid à fiſco conducunt, rectè appellãtur Publicani. In eo autem titulo alii vocantur domini, nempe principes Publicanorum: alii ſocii, id eſt, ſimpliciter Publicani. vt l. 9. Socii vectigalium, ſi ſeparatim parteis adminiſtrent, alter ab altero minus idoneo in ſe portionẽ trãſferre iure deſiderat. Cũ igitur Iudæi decimas tantùm ſuis ſacerdotibus pendere quotãnis ſolerẽt, inuiti Romanorũ Publicanos, eorúmq; ſocios Iudæos videbant: atq; ob eã cauſã quaſi publica notatos infamia auerſabãtur.

Itaque vt Græcorum prouerbiorum ratio in Græcis ſcriptoribus quærenda eſt: ſic Hebraicorum dictorum origo ex Iudæorum petenda eſt cõmentariis. Multæ enim ſunt parœmiæ Iudæis familiares, quæ in aliis linguis abſurdæ vel obſcuræ videri poſſent. Quod quò melius perſpiciatur, non fuerit ab re adagia aliquot priſcis Hebræis vſitata, quæ in lectione Thalmudica obſeruauimus, afferre in medium.

לְמַת יַרְקָא יַרְקָא שְׁקֹל׃

In vrbem oleribus (abundantem) olera (venalia) importa. Huius dicti authorẽ faciunt Moſen, cùm in AEgypto Magos Pharaonis prouocaret. Ii Moſen deridebant vt ineptum, qui in AEgyptum magicarum artium periſſimam, noua prodigia magicis, vt ipſi putabãt, præſtigiis importare vellet. Quibus reſpondit Moſes hoc prouerbio, In vrbem olerum abundantem importãda eſſe venalia olera. Sæpe enim fieri videmus, vt cariſſima ſit in ſingulis vrbibus earum rerum annona, qua maximè abundant, omnibus ad alia loca exportantibus, atque vrbem ipſam ferè relinquentibus inanem.

טָבָא חֲדָא פִּלְפְּלְתָא חֲרִיפְתָא מִמְּלָא צַנָא דְקָרֵי.

Meliuseſt granũ piperis acre, quàm ciſta plena caryotarũ.

Huius prouerbii plana ſententia eſt, quæ pluris eſſe ſapientem vnũ, quàm ſtultos multos oſtendit. acerrimum enim eſt piper, vt contrà fatui palmarum dactyli.

תְּרֵי קִיסֵי יָבֵשֵׁי וְחַד רְטִיבָא אוֹקְדוּהָ יַבֵשֵׁי לִרְטִיבָא׃

Si fuerint duo ligna arida, & vnum viride: arida viride illud exurunt. Hoc eſt, Plures mali pauciores bonos facilè ſuperant.

זְנִיתָא בְּבֵיתָא כְּיַקְרְיָא לְשֻׁמְשְׁמֵי׃

Adulteriũ domi eſt ſicut eruca Seſamo. Vt enim Seſamus

nes vani & iactatores. Chriſtus tamen pro elephanto, quem pauci viderunt, beſtiam Syriæ notiſſimam Camelũ dixit, quò res planius ab omnibus poſſet intelligi.

De Effathá.

POſtulat nunc ratio, vt locutiones quaſdam Euangeliſtis familiares, ac linguæ Syriacæ proprias, quæ in alia nulla reperiuntur, exponamus, earúmque vſum doceamus. Ac primùm ſe offert verbum illud, quo Chriſtus oculos cæco reſtituens vtitur, ἐφφαθά, effethá, quod Euangeliſta Mar. optimè interpretatur διανοίχθητι, adaperire. Iubebat enim Chriſtus, vt cæcus ille oculorum vſum reciperet, quod Græci dicunt ἀναβλέπειν, vt in ſuo Pluto oſtendit Ariſtophanes. Hîc docendum cur aperiri Syriacè id ſignificet, quod nulla alia lingua vſurpat. Nã ſi Græcè dixeris διανοιχθῆναι, & Latinè aperiri, nemo vnquam intellecturus eſt, oculorum aciẽ reſtitui. Id eò fit, quòd peculiares ſunt in ſingulis dialectis locutiones, præcipuè tralatitiæ. Quod enim Latini in vitibus gẽmam vocant, Græci nominant ὀφθαλμὸν oculúmue, Galli à trudendo boutonem appellant, Itali thecam. Sic Græci mõtis imam partem pedum nomine ſignificãt, vt Galli & Itali, Homerus πόδας πολυπιδάκου ἴδης ait, Latini radices nominant. Multæ ac propemodum innumerabiles ſunt Latinæ tralationes, quas Græci ignorant: vt plurimæ apud Græcos Latinis incognitæ. Græci itaque eum, qui oculorũ vſum habet, appellant βλέποντα, Chaldæi פְּתִיחַ phetía, hoc eſt, apertum, tralatione apta, nec longè petita. Latini, quod ego ſciam, nullum vnum vocabulum eiuſmodi habẽt. Si igitur cæcus aliquis oculorũ aciẽ recipiat, Græcè dicetur ἀναβλέψαι, Syriacè אֶפְּתְּחָא iſſethahá,

id eſt, aperiri. Oculos enim omnes habemus, ſed cæci clauſos atque obſtructos, qui Syriaca phraſi elegantiſſimè dicuntur aperiri, cùm tegmenta illa recluduntur. De orthographia dictum eſt in Grammatica, hîc tantùm oſtendendum, cur cùm literam thau deciduam indicet daghes, ph non mutetur in p, ſed geminetur. Id diſertè D. Hieronymus in cōmētariis in Dan. cap. 11. docet, qui ait apud veteres Hebræos, vt hodie quoq; apud Syros & Arabes nūquā pronūciari p, ſed ph vel ſimplex, vel, ſi id orthographiæ ratio poſtulet, geminū. optimè ergo ſcriptum eſt ab Euangeliſta ἐφφαθὰ, non ἐπφαθά. Id dictum voluimus propter ſciolos quoſdam, qui, quod ipſi non intelligunt, ſtatim deprauatum eſſe clamant. Sed monſtremus huius verbi vſum. In Vaiicrá Rabbá, vel magno Leuitico, cap. 18. qui liber Syriacè ſcriptus eſt, legimus hiſtoriam de duobus viatoribus, è quibus vnus cæcus erat, alter apertus, vel oculorum acie præditus. Quam, cùm mirificè eam locutionem exprimat, huc tranſcribere non piguit. Verba hæc Syriaca ſunt, עוֹבָדָא הֲוָה בִתְרֵין גֻּבְרִין
דַּהֲווֹ עָיְלִין לְטִבֶרְיָא חַד סְמִי וְחַד פְּתִיחַ וַהֲוָה הַהוּא פְּתִיחָא גָּרֵשׁ לֵהּ
יָתְבוּן לִמְקַטְרָא בְּאָרְחָא לַקְטוּן עֶשְׂבָא וַאֲכָלוּן דֵּין דַּהֲוָה פְּתִיחַ אִסְמִי
וְדֵין דַּהֲוָה סַמְיָא אִפְּתַח וְלָא עָלִין מִתַּמָּן עַד־זְמַן דְּגָרֵשׁ הַהוּא סַמְיָא
לְהַהוּא פְּתִיחָא׃ Id eſt, res geſta narratur de duobus viris, qui aſcendebant in Tiberiadem, è quibus vnus erat cæcus, alter פתיח phathía apertus, & deridebat ille apertus eum, nempè cæcum. Conſederūt, vt reficerent ſe in via, & lectam herbam comederunt: ille qui erat apertus excæcatus eſt, & is qui erat cæcus iſſathá, apertus eſt, hoc eſt, oculorum aciem recepit. Nec abierunt illinc, quod ille qui fuerat cæcus, derideret eum, qui fuerat apertus.

Hoc afferre volui, vt vſum huius verbi atque originē

oſtẽderem, quod hactenus neminem feciſſe videbam. Porrò an herba vlla extet vel chelidonium, vel alia, quæ hac vi prædita ſit, medici viderint: mihi narraſſe ſatis eſt.

De Mamona, & aliis.

CAEtera, quæ in Euangeliis leguntur, hæc ſunt.

Mamona, Matth. 6. *μαμωνᾶ*, מָמוֹנָא, pecunia, de hoc ſuprà egimus in Racá.

Bariona, Matth. 16. *βαριωνᾶ*, בַּר־יוֹנָה, filius Ioná, quod columbam ſignificat.

Golgolthá, Matth. 27. quãquam corruptè à Græcis detracto altero l ſcribitur *γολγοθᾶ*, cranium, vel calua, mortui præſertim. erat enim cippus Iudæorum.

Gethſemaní, Matth. 26. *γεθσεμανεί*. Non eſt vallis pinguium: geth enim Hebraicum non eſt: nec prelũ olei, vt quidam ſomniat. Sed ſunt duo vocabula Syriaca גַּת־שְׁמָנֵי, pecuaria butyri. גַּת geth enim reſpõdet Hebraicæ voci מִקְנֶה, & שְׁמַן ſeman eſt חֶמְאָה butyrum. Is enim locus à copia butyri id nomen nactus eſt.

Elí elí lamá ſabachthání, Matth. 27. quod ſcribitur Syriacè, אֵלִי אֵלִי לְמָא שְׁבַקְתַּנִי, vel, vt Marcus habet elohi, אֱלָהִי. Deus mi, Deus mi, cur deſtituiſti me? Quæ verba Hebraicè leguntur in principio Pſal. 22. אֵלִי אֵלִי לָמָּה עֲזַבְתָּנִי, Elí elí láma azabtáni. Sed Chriſtus, qui vernacula Syrorũ lingua vtebatur, vt ab omnibus intelligi poſſet, verſiculum Pſalmi Hebraici Syriacè pronũciauit. Vox enim El אֵל, Deus, tam Syris, quàm Hebræis familiaris eſt. Elohi autem, Syriacum eſt אֱלָהִי, quod Hebraicè dicendum erat אֱלֹהַי elohái. Suſpicor tamẽ Chriſtum Eli protuliſſe, quod propius accedit ad nomen Eliæ, vt indocti homines Chriſtum Elí clamantẽ, Eliã inclamare exiſtimarẽt.

Bane‿rgés, Marc.3. *βανε‿ργές*, בְּנֵי־רְגַשׁ, non בְּנֵיא רְגַשׁ vt habet Munſterus, cùm ſit ſyntaxis genitiui: nec בְּנֵי רַעַם, vt quidā credunt: cùm raam Hebraicum ſit, regés Syriacum, quod tumultum & tonitru ſignificat. Euangeliſta rectè interpretatur *υἱοὺς βροντῆς*, filios tonitru. Quáquam ſcribendum eſt proculdubio Banerges ſine o, quod nemo doctus negauerit.

Talithá cúmi, Mar.5. *ταλιθὰ κοῦμι*, טְלִיתָא קוּמִי, ô puella ſurge, Hebraicè dicēdū erat, הַנַּעֲרָה, vt Babylonicè עְלַּמְתָא.

Beth‿eſdá, בֵּית־אֶשְׁדָּא, Ioh.5. quod librarii errore malè ſcribitur Bethſaida, qui piſcinam Beth‿eſda (nam Græca exemplaria habent *βηθ‿εσδά*) cum oppido Bethſaida cōfudit. Eſt autē Betheſda, domus effuſionis ab אֲשַׁר verbo Syriaco effudit, à ſanguine victimarū effuſo: hinc Græcè dicitur *προβατική*, quaſi Victimariam dixeris. Bethſaida autem eſt בֵּית־צַיְדָא, domus piſcationis, ob crebra ſtagna & lacus.

Gabbatha, Iohan. גַּבְּתָא, Hebræis quoque vſitatum eſſe ait Munſterus, quod nos negamus, cùm merè Syriacum ſit. גַּב enim Syriacè eſt idem quod סַל Hebraicè, id eſt, viā lapidibus ſternere. propterea elegantiſſimè redditur ab Euangeliſta *λιθόστρωτον*, quod eſt lapidibus ſtratum, vel teſſellatum. Cuiuſmodi multa pauimenta in Hiſpania viſuntur.

Aqel‿demá, Act.1. חֲקֵל דְּמָא, ager ſanguinis, qui Hebraicè diceretur שְׂדֵה הַדָּם ſadéh haddám.

Tabithá, Act.9. טְבִיתָא, Græcè *ἡ δορκάς*, Latinè Dama, Hebraicè הַצְּבִיָּה hazzeuiiáh, vt habes in Cantico.

Beelzebub, בְּעַל זְבוּב, Hebraicè בַּעַל, Baal. id eſt magiſter muſca: vt Nicander *μύαγρον* vocat quendam ſerpētem.

De Dimitte nobis, & aliis.

MVltæ ſunt præterea in nouo Teſtamento locutiones Syriacæ, quæ cùm vel ab Apoſtolis vel interpretibus mutatæ non fuerint, obſcuram ſæpe ſententiã efficiunt. Nos aliquot ſelegimus, quò magis huius linguæ ſtudium iis, quibus per ætatem & ingenium licet & libet, commendaremus.

Extat in Dominica precatione illa nobilis phraſis, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν, Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Dimittere, vel, vt quidam Latinius loquuntur, remittere debita Syriaca locutione dictum eſt, quod eſt, delicta cõdonare. Vt debitores pro peccantibus dicuntur. Quis enim non videt nec Græcos, nec Latinos hoc modo loqui? Quinetiam Hebræi ipſi ſimilem locutionem non habẽt. Quod aliquot exẽplis explanandum eſt. Parcere quidem & ignoſcere Hebraicè dicitur, סָלַח, vel נָשָׂא עָוֹן, hoc eſt, perferre dilictũ: Syriacè verò שְׁבַק, id eſt dimittere vel remittere. Porrò qui peccat Hebraicè חַטָּא hattá appellatur, Syriacè חַיָּב haiiab debitor, obnoxiúſue. Et peccatũ Hebraicè חֵטְא, Syriacè חוֹבָא, hoba, debitum. In precatione Salomonis 3. Re. 9. legimus,

וְסָלַחְתָּ לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל׃

Et ignoſces populo tuo Iſraël.

Id à Chaldæo paraphraſte ſic redditur, וְתִשְׁבּוֹק לְחוֹבֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. Et dimittes debita populi tui Iſraël. ídque ter aut quater ibi repetitur. Filii Iacob, Gen. vlt. Ioſephum in AEgypto ſupplices alloquuntur, שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ, parce nunc delicto fratrum tuorum. Id Chaldaicè verſum eſt,

שְׁבֹק כְּעַן לְחוֹבֵי אַחָךְ, Remitte nunc debita fratrum tuorũ.

Cæterùm facinoroſos vocari חַיָּבִין debitores, tam vſitatum eſt, vt vel mediocriter doctus id facilè intelligat, vt Pſal.1.Et in via peccatorum non ſtetit, Syriacè וּבְאֹרְחַת חַיָּבִין לָא קָם, Et in via debitorum non manſit. Hoc videns Lucas, qui Græcè doctus erat, ſcripſit ἁμαρτίας, peccata, cùm Matthæus habeat ὀφειλήματα. Debitores autẽ, quod Græcè exprimere nõ poterat, reliquit. Quid enim, quæſo, aliud eſt peccatum, quàm debitum quoddam, quo nos obſtringimus, rationem aliquando, niſi pœnitentiæ lachrymis tabulas inducamus, reddituri?

Mortuos vocare dormientes ob ſpem reſurrectionis, piũ eſt, ſed Syriacæ tantùm linguæ propriũ: quanquã Hebræi dicãt, Et dormiuit cum patribus ſuis, mortuos tamẽ nunquam nominant dormiẽteis. legimus in Thalmud,

בְּרָה דְּרַב דִּימִי אִתְיְלִד לֵהּ יְנוּקָא וּבְגוֹ תְּלָתִין יוֹמִין שְׁכִיב׃

Filio Rab Demi natus eſt infans, & intra dies triginta dormiuit. Tum de quodam mago ſic ſcriptum eſt ההוא אמגושא דהוה מחטט שכיבי, Ille magus, qui dormientes ſpoliabat. Solus Homerus poëtarum, vt Plato ait, Deus diuinitus hoc ſenſit, cũ Iliad. ξ. de virga illa mirifica Mercurii loquens, mortuos nominat ὑπνώοντας.

Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.

Id AEneid.4. Virgilius vertit,

Tum virgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallenteis, alias ſub triſtia tartara mittit.
Dat ſomnos, adimítque, & lumina morte reſignat.

Quod Homerus mirificè dixerat ὑπνώοντας ἐγείρειν, quod eſt dormientes excitare, id obſcurè & minus aptè vertit Virgilius, ſomnos adimere. Multæ enim ſunt phraſes Ho

mericæ Syriacis valdè conſentaneæ ac conſonæ. Quod, Chriſto propitio, aliquando à nobis explanabitur. Chriſtiani eam locutionem imitati cippos libitinarios & ſepulcreta ſua Græco verbo κοιμητήρια, cœmeteria, vocitant, quod Latinè vertas licet dormitoria.

Deum nomine cæli intelligere Syriacum eſt. Hinc eſt illud Matth. 21. Baptiſmus Iohannis vnde erat, à cælo, an ab hominibus? מִשְּׁמַיָּא.

In ſalutatione angeli legitur, κεχαριτωμένη σὺ ἐν γυναιξί. Quod verbum ipſe Euãgeliſta fabricatus eſt, cùm apud Græcum authorem nullũ extet. Nec enim vllum erat verbum, quod reſponderet Syriaco participio רְחִימְתָא Rahimtá, quod eam ſignificat, quæ gratioſiſſima atque acceptiſſima eſt. Sed iam dicendi finem faciemus, ſi omnium Apoſtolorum nomina cum ſuis etymis explicauerimus.

De Meſſia, Maria, & omnium Apoſtolorum nominibus.

CVR Ieſus vocetur Chriſtus, & Meſſias, omnes intelligunt. משח maſah enim tã Hebraicè quàm Syriacè eſt vngere. Hinc מְשִׁיחַ Maſiah vnctus, Græcè χριστός. Sed mirantur multi, cur Euangeliſtæ ſcribant μεσσίας, non μασσίας, cùm Hebraicè pronũcietur Maſiah. Paulus Ricius vir alioqui diligẽs ſcribit Moſias, ſed ridicula & indocta ſuperſtitione. Chriſtus enim Syriacè dicitur מְשִׁיחָא Meſihá, ſed illa aſpiratio Græcè exprimi non poteſt. rectè ergo Euangeliſtæ μεσσίας ſcribunt, vt Latini melius ſcriberent Meſihas. Græcè interpretati ſunt Apoſtoli χριστὸν, vnde nos Chriſtiani nominamur. Porrò Iudæi cùm ſuum Meſſiam tardigradum Græcè appellare vellent, non χριστὸν dicebant, ne cum Chriſtianis vel nomi-

ne

ne ipſo conſentire viderentur, ſed ἠλειμμένον, hoc eſt, delibutum. Verùm illud obſeruandum, quemlibet regem & ſacerdotem χριστὸν vel מָשִׁיחַ vocari poſſe, Ieſum verò κατ᾽ ἐξοχὴν propriè τὸν χριστὸν, & מְשִׁיחָא appellari.

Mariam compoſitum nomen eſſe quidam putant, & mare ſalſum, vel ſtellam maris interpretantur: ſed ridiculè primùm, tum cõtra Hebraicæ linguæ analogiã. Cùm enim ſcribatur מִרְיָם miriã, & biſyllabum ſit, omnes Hebraicè docti fatebuntur heemanticũ eſſe ac ſimplex. Cùm enim præter Mem, tres thematicæ appareãt, neceſſario Mem cum hirec heemanticum eſt. Thema itaque eſt רָם ram, eminuit, in quo media quieſcit, quæ in deriuato mouetur, vt à קָם fit קְיָם, & Syriacè קְיָם. Mariã ergo, ſic enim dicitur Syriacè, vt ſuprà docuimus, eſt excelſa, ſublimis atque eminẽs: quod etymon optimè tam è linguæ ratione, quàm ex merito per gratiam ſanctiſſimæ Virgini conuenit.

Simon Apoſtolorũ princeps Syriaco nomine à Chriſto כֵּפָא Cephá appellatus eſt: quod Euãgeliſtæ πέτρον rectè interpretãtur. Latinè autem non tam benè nec propriè redditur Petrus. Quod facilè me viris prudentibus probaturum confido, atque interim ſcrupulum illum exempturum, qui hactenus multos torſit: Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Cùm enim conſtet Chriſtum Syriacè fuiſſe locutum, ex ea lingua rationem petere debemus. Nam cùm cognomine aliquo Simonis Eccleſiæ principis futuri, in eóq; paſtorum aliorum ſoliditatem atque conſtãtiam exprimere vellet, indidit ei Syriacum nomẽ Cepha: quod ſi Latinè reddatur, ſignificat durũ lapidem, vel cautem, cui reſpõdet Hebraicum סֶלַע. Cuius rei vim in parabola pii homi-

nis qui auditum verbum cõſeruat, atque opere perficit, Chriſtus exhibuit. Porrò id proprium nomen non eſt, ſed cognomen à tralatione ſumptum. Euangeliſtæ quidem, qui Græcè ſcripſerunt, Cepha elegantiſſimè atque aptiſſimè interpretantur πέτρον, quod lapidem ſaxúmue ſignificat. At Latini tam commodè reddere non potuerunt, ne neſciſſe dicam, quàm Syri & Græci. Nam lingua Syrorum כֵּפָא cepha lapidem ſonat, & nomen Apoſtoli refert, ídque ſine vlla literarum varietate. Quinetiam Græcè πέτρος tam pro lapide accipitur, quàm pro Apoſtolo. Latini hanc felicitatẽ aſſequi non potuerunt. Cùm enim Petrum dicunt, hominem tantum intelliguut, lapidem non item. Niſi voluiſſent dicere, Lapis, vel Petra, quæ cùm homini, tum ipſi rei aptè quadraſſent. Hinc facilè ſolui poteſt quæſtio illa, tu es Petrus, & ſuper hác petram ædificabo Eccleſiam meam: vel ſi Syriacè pronuncietur hoc modo,

אַנְתְּ כֵּפָא וְעַל כֵּפָא הָדֵין אֶבְנֵי יָת צִבּוּרִי :

Ant cephá veál chephá hadén ebnè iath çibburí (hoc enim modo locutum fuiſſe Chriſtum omnes Syriacæ linguæ docti concedent) id eſt, Tu es lapis, & ſuper hoc lapide (ſuper te, tuáque fide, & cæterorum paſtorum) ædificabo Eccleſiam meam. Illi enim Chriſti ouium cura commiſſa eſt: ipſe primus Euãgelium annunciare cœpit, & primus in carcerem detruſus, verberibúſque propter Chriſti nominis confeſſionem mulctatus eſt. Hic enim Eccleſia non ſubſtructiones atq; ædificia, ſed Chriſti fidelium multitudinem refert: quam, inſtar cautis ſolidiſſimæ, Simon Cepha inſtituit, confirmauit, atque in fide Chriſti conſtabiliuit. Hæc facilè rudes contemnẽt, quorum iudicium nihil moramur.

Andreas Græcum eſt, vt Philippus: ille virilis & fortis, hic bellicoſus, qui equis delectetur, reddi ſolet.

Iacobus Hebraicum nomen eſt, Græcè ὑποσκελιστὴς, Latinè ſupplantator.

Zebedæus, זְבַדִי, liberalis & munificus.

Iohannes, יוֹחָנָן, gratioſus & miſericors.

Bartholomæus nõ eſt filius Ptolemæi, ſed filius Thalmái, quod nomẽ in Bibliis legitur multis antè ſeculis, q̃ Ptolemæus vllus natus eſſet. Telem Hebraicè ſulcus eſt.

Matthæus, donũ dei, Græcè Doſitheus, vel Theodorus.

Thomas, Syriacè תְּאוֹמָא, Græcè, vt Euangeliſta interpretatur, δίδυμος, Latinè Geminus.

Vt mirer, quid Nonno in mentẽ venerit, vt Thomam binominẽ faceret. Cùm idẽ nomen ſit Thoma, δίδυμος, & Geminus, vt Meſſias, Chriſtus, & Vnctus. ſed linguarũ ignoratio magnis etiam viris errandi anſam præbet.

Alphæus, אַלְפַי, eſt doctus, vel doctor.

Thadæus, תַּדַּי Syriacè non à confeſſione, vt quidã putant, alioqui diceretur Thodæus: ſed à תַּד voce Syriaca, quæ mammam vel papillam ſignificat. Eſt enim Thadæus à Mamma, vt Lebbæus לִבַּי à corde dictus. D. Hieronymus elegãtiſſimè Corculum vertit. Oſiander à Leone ductum credit, ſed errat. Syriacè enim Leo non לְבִיא, ſed אַרְיֵה dicitur.

Simon Cananæus perperam ſcribitur à Latinis, cùm ſcribendum proculdubio ſit Cannæus, vel Cannita, vt Græcè quoque κανίτης. Niſi Euangeliſtis credere nolumus, qui ζηλωτὴν zelotem vel æmulatorem interpretantur. Porrò zelator Hebraicè & Syriacè dicitur קַנָּא Cãná: ſcribendum ergo Latinè Cannæus, vel Cannita, Græcè κανίτης. Nam Cananæorum nomen, quod crebrum eſt

in Scripturis,librariis parum doctis impoſuit.

Iudas Iſcariota,Chriſti proditor,vnde id nominis nactus ſit,nemo hactenus explicauit. Nam qui à שָׂכָר ſacár mercede deducunt, Hebraicè neſciunt. Quid enim faciemus I & ota,quæ ad nomen neceſſario pertinent?Ea res diu me exercuit,cùm rationem nullam ſaltem veriſimilem inuenirem,& ſcirē hac ætate, qua literæ omnes bonæ florent,nihil temerè aſſeuerandum,niſi quis γέλωτα καὶ ἀνοίας ὀφλισκάνειν cupiat. Sed confido me veram huius nominis rationē inueſtigaſſe,quam aliis quoque vt probem,operam dabo.

Cùm enim docti omnes, & in ſacris literis exercitati, Apoſtolos omneis Iudæos fuiſſe cōſentiant, quod multis argumentis euincere poſſemus, eius nominis analogiam ex Hebræorū libris petamus oportet. Omnes itaq; vel à familia,ſi nobiles fuerint,vel ab aliquo euentu,aut poſtremò à patria, præſertim ignobiles, cognomen ſumunt. Nos aſſerimus Iudā proditorem à patria ſua Iſcariotā appellatū. Quoniam cōſtat ex libro Ioſue, cap. 15. & aliis multis locis, Carioth oppidum eſſe in Tribu Iuda,quod Hebraicè ſcribitur קְרִיּוֹת: & ſcimus omnes qui à patria deſcribuntur, vocari eius loci viros vel filios, ſed præſertim viros. Quod Ezræ 1. paſſim legitur. Filii Bethlehem centū & vigintitres.Viri Netophá quinquagintaſex.Viri Anathoth centum vigintiocto.lege id caput,& Nehemiā cū Paralipomenis. Si enim velis vocare Romanū,dices אִישׁ רוֹמִי Is romé,virū Romæ:ſi Ieroſolymitanū, אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם Is Ieruſaláim, virū Ieruſalē.In Pirque aboth habes, אַנְטִיגְנַס אִישׁ סוֹכוֹ Antigonos iſ ſocó,Antigon9 vir ſoco.i.Socæus.Sic, יוֹסֵי בֶּן־יוֹעֶזֶר אִישׁ צְרֵדָה Ioſe ben Ioézer is Seréda,Ioſes fili' Ioezer vir Sereda.i.Seredæus:

quæ Ieroboami patria fuit. Alia innumera afferre potuiſſem, ſed ex his, quod volumus, prudentes intelligēt. Dicimus itaque nomen proditoris fuiſſe, יְהוּדָה אִישׁ־קְרִיּוֹת, Iehuda Iſcarioth, id eſt, Iudas vir Carioth, vel Cariotēſis. Vbi ſunt ergo iſti, qui Iudam Gallum natione fuiſſe non tam malignè, quàm indoctè contendunt? Cæterùm Euāgeliſtæ, qui libēter nomina Hebraica & Syriaca retinēt, cùm præſertim vulgò ab omnibus Iſcarioth appellaretur, ſcripſerunt ἰσκαριώτης, adiecta Græca forma, quod fecerunt in omnibus propriis nominibus.

De Pane quotidiano.

HVic præfationi noſtræ eam Coronidem addere ſtatuimus, qua piorum animi delectari poſſint, nēpe eam precationē, quam diſcipulis ſuis Chriſtus ac proinde Chriſtianis omnibus Syriacè tradidit. Nos bona fide ſingulis etiam verbis accuratiſſimè collatis, Syriacè ſcriptam piis ac doctis afferimus. Cæterum, quoniam verbum vnū, quod tanquam ſcopulū omnes, præter vnum diuum Hieronymum, prætervecti ſunt, diu ac multùm nos ſolicitos habuit, cùm quid eſſet panis ille ἐπιούσιος, non reperiremus: ac ne alium quidē vllum, qui eius originem aperiret, haberemus. Sed hîc illa clauſula vtar, nequis me, quod ſemel Eccleſia recepit, conuellere exiſtimet: cùm pro virili parte, quanquam parui parua conamur, Chriſti Eccleſiam ornatam atque auctam cupiā: cùm præſertim hæc doctis, non plebi proponamus: &, quod maximum ducimus, Hieronymum ſequamur, & poſtremò non tanquam dogma obtrudamus, ſed Theologorum iudicio relinquamus perpendendum.

Videmus itaque omnes ferè vertere quotidianum,

quod linguæ Græcæ ratio non patitur. Id eò libentius dicimus doctiſſimo hoc atq; acutiſſimo ſeculo, vt omnes intelligāt me nihil de meo aſſuere aut confingere poſſe. Nego enim ἐπιούσιον in Græco authore vllo ſignificare quotidianum, ac ne legi quidē apud vllum ſcriptorem niſi ſacrum. Quod ſi falſum eſt, cōuincar à tot viris eruditiſſimis manifeſti mēdacii. Verùm ea eſt veritatis vis, vt nullis poſſit expugnari calumniis. Quidam interpretantur ſubſtantialem vel ſuperſubſtantialem, ſed contra Græcæ linguæ analogiam, quæ poſtularet ὑπερούσιον, & οὐσιώδη, vel ſaltē ἐπούσιον: niſi dicere libet ἐπιουραῖος, & ἐπιήμερος, ἀντὶ τοῦ ἐπουραῖος & ἐφήμερος: quæ nemo Græcè ſciēs riſu non excipiet. Hæc qui Græcas literas non attigerūt, facilè contemnent. Sed nos cum doctis agimus, qui id veriſſimum eſſe fatebuntur. Solus D. Hieronymus, quē ſequimur, huius loci difficultatem ſentiens, vt qui Græcè doctiſſimus eſſet, & noui vocabuli, quod architectatus fuerat Matthæi interpres, rationē quærens: Euāgeliū Hebraicum, quod penes Nazaræos Berrhææ aſſeruabatur, conſuluit: in quo ſcriptum reperit מְחַר mahár, quod cras ſignificat, & cum articulo craſtinum, hoc modo, לַחְמָן דִמְחַר הַב לַן יוֹמָנָא, Panem noſtrum craſtinum da nobis hodie. Porrò cùm Matthæi interpres, quem multi Iohannem Euangeliſtam fuiſſe aiunt, nullum vnum Græcū nomen videret, quod reſponderet Syriaco דִמְחַר Dimhár (Græci enim, quod craſtinum referat, verbum nullum habent, ſed cras αὔριον dicunt.) Cùm igitur hoc videret interpres, & ſciret τῇ ἐπιούσῃ pro poſtridie ab omnibus accipi, nomen nouum, aptum tamen & ſignificans, ſeruata analogia, formauit ἐπιούσιος, & reddidit verba illa Syriaca, τὸν ἄρτον ἡμῶν, τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Nomina enim, quæ à participiis deducuntur, à fœminino fiunt, vt οὐσία, & οὐσιώδης ab οὖσα, non ab ὤν, neque ὄν.

Quanuis igitur demus ab οὐσία dici poſſe ἐπιούσιος, vt ἐπίορκος ab ὅρκῳ, ſignificatus ipſe verbi Syriaci, quo Chriſtus vſus eſt, repugnat. Porrò Græcos ſcripturæ interpretes noua multa excudiſſe vocabula, nemo, qui eorum ſcripta euoluerit, inficiabitur. Ea enim eſt vis Hebraici & Syriaci ſermonis, vt linguæ Græcæ vbertas atque felicitas, inopiam ſuam agnoſcere, & noua fingere nomina cogatur. Quod feciſſe oſtendimus Lucam in κεχαριτωμένη. Quinetiam Septuaginta pleraque innouarunt, vt illa, ἐνωτίζειν, ἀκουτίζειν, & ὀρθρίζειν, quæ ſi Latinè vno verbo reddas, dicendum erit, inauriculare, audificare, & manicare: quæ duriſſima eſſent, cùm vſitatiora ſint, præbere aureis, nunciare, & mane ſurgere: non minus duriter illa Græcas aureis feriunt. Alia multa afferre poſſem, quæ domi illorum nata ſunt. Cæterùm quomodo intelligendum ſit, Panem noſtrum craſtinũ da nobis hodie, Theologis expẽdendum relinquemus: nos certè ſententiam ex antitheto elegantiſſimam eſſe cernimus. Verùm noſtro officio ſatiſfactum eſſe credimus: ſi quod intelligere potuimus è ratione linguarum, quarum ſi cognitionem aliquam nobis tribuamus, iure id noſtro facere videamur, cùm in iis totam penè ætatem contriuerimus, id candidè in medium proferamus. Tum magnorum erit Theologorum, ſentẽtiam, quæ certè impia non eſt, cùm authorem habeat Hieronymum, exponere.

Vt enim in Eccleſiæ incunabulis alii, teſte Paulo 1. Cor. 14. loquebantur linguis, alii prophetabant atque interpretabantur, quod munus longè eſt præclarius atque vtilius: nec alii aliis inuidebant. Sic cum multis prophe-

tandi & interpretandi ſacras literas ſcientiam concedamus, nemo noſtris ſtudiis, quæ ad peregrinarũ linguarum illuſtrationem, & ſacrarum literarũ aliquod emolumentum ſpectant, obloqui aut obſtrepere debet. Si quis tamen ſententiam noſtram audire cupiat, hoc modo intelligi non impiè nec incommodè poſſe exiſtimo.

Iuſſerat Chriſtus nequis de craſtinis eſſet ſolicitus, cũ cuique diei ſufficiat malitia ſua: tum quòd ea cura animos maximè à pietatis cogitatione auocet atque abducat. Cùm enim conſtet auaritiã omnium ferè vitiorum procreatricem atque altricem eſſe: ſi quis craſtina curare non ſtultè, ſed piè deſierit, is profectò paruo contentus, cupiditatibus omnibus ablegatis, totum ſe pietatis culturæ dedet: quod ardẽtiſſimè ſuis optat Chriſtus. Verùm quoniam humana imbecillitas ſibi ſemper timet, & deteriora auguratur, præcipit Chriſtus vt patrẽ rogemus, qui noſtræ infirmitati proſpiciat, nobíſq; pridie præbeat, quantum ſufficere poſſit poſtridie. Panis enim nomine, cibus omnis neceſſarius Hebraicè ſignificatur.

Id mirificè cum veteris Teſtamenti figura conſentit. Vt enim Exod. 16. Deus Iſraëliticum populum in ſolitudine Manna ſeptimo die colligere vetuit: ſed ne fame periret, ſexto die, qui dicitur παρασκευὴ, vel præparatio, duplam mẽſurã, quæ ad biduum ſatis eſſet, ſumere permiſit. Vt etiam Leui. 25. ſeptimo anno, quod eſt ſabbatũ ſabbathon Dei, agros ſeri, & vineas putari, ac denique terram coli vetuit: ſexto tamen anno tantam rerũ vbertatem pollicitus eſt, vt toto triennio affatim ali omnes poſſent. Vt poſtremo poſt ſeptimam annorum hebdomadem, cùm Iobilæus celebratur, quieſcere omnes iuſſit, terrámque coli, ac fructus ſua ſponte naſcentes legi interdixit.

interdixit. Tum eos omnes, qui ob æs alienum nexi ante Iobilæum fuerant, liberari: pauperes & obæratos, qui ſua bona vendiderant, in antiquas poſſeſſiones redire imperauit.

Sic fideles ſuos optat Chriſtus, dum mortale corpus circunferunt, quaſi ſabbatum quietis, & Iobilæum libertatis aſſiduè expectent, in paraſceue perpetua eſſe: vt poſtridie ſingulorum dierum quieſcendum eſſe ſperent: ne rerum futurarum cura à pietatis continenti meditatione auocentur. Quod etiam Pythagoras ſuo ſymbolo præcepit, τὰ σκεύη συνδεδεμένα ἔχειν: nempe vt ſemper ſarcinulas compoſitas habeamus. Rogemus igitur omnes quotidie Patrem, vt noſtræ imbecillitatis miſertus, panè noſtrum craſtinum det nobis hodie: aliáque omnia Dei opt. max. prouidentiæ committentes, eum ſolùm ſperemus, qui Chriſti filii ſui meritis poſt diuturnam ſeruitutem, ærumnoſámque paupertatem, iam iámque aduentante Iobilæo, liberali nos aſſerat cauſa manu, atque in antiquam cæleſtis Ieruſalem mittat poſſeſſionem.

Precatio Dominica, quam Chriſtus ſuos docuit, lingua Syriaca fideliter expreſſa.

צְלוֹתָא דְאַלֵף בָּה יֵשׁוּעַ מְשִׁיחָא מָרַן לְתַלְמִידוֹי וְלְכָל־מְשִׁיחָאֵי׃

אֲבוּנָן דְבִשְׁמַיָא יִתְקַדַּשׁ שְׁמָךְ תֵּיתֵי מַלְכוּתָךְ תִתְעֲבֵד רְעוּתָךְ הֵיכְמָא
בִשְׁמַיָא כֵן בְּאַרְעָא לַחְמָן דִמְחַר הַב לָן יוֹמָנָא וּשְׁבָק לָן יָת חוֹבֵינָן הֵיכְמָא
דְאָף אֲנַן נִשְׁבַק לְחַיָבֵינָן וְלָא תְעַיֵל יָתָן בְנִסְיוֹנָא אֶלָא פְּרַק יָתָן מִן בִּישָׁא
אֲרֵי דִידָךְ הִיא מַלְכוּתָא וּגְבוּרְתָא וִיקָרָא לְעָלְמִין אָמֵן׃

Abunán debiſmaiiá iithcaddés ſemách thethé malchuthách iithaabéd reuthach˙ hechmá biſmaiiá qen bearaá lahmán dimhár háb lán iomána vſbúc lan iath hobenán hechmá deuph anán niſbúc lehaiiabenan, vela theaiiél iathā beniſioná, ellá pherúc iathan min biſá are didách hi malchuthá vgburthá vicará lealmín, Amen.

Salutatio Angelica Syriacé.

שְׁלָם לֵךְ מַרְיַם רְחִימְתָא יְהוָֹה עִמֵּךְ בְּרִיכְתָא אַתְּ בִּנְשֵׁי אֲרֵי אַתְּ יְלִדְתְּ יַת
פָּרוֹקָא דְנַפְשָׁתָן׃

Selám lec Mariám rehimthá, Adonái imméch, berichthá at binſé, aré at ielídth iath pharocá denaphſathán.

תִהִלָּה לְאֵל חַי׃